

Kulttuurivihkot

Número 6/2011
Irttonumero 9,20 €
39. vuosikerta

Rajaton runo

Viljo Kajava
Tommy Tabermann
Mari Koski
Teuri Haarla

RUUMIIN LYRIKKAA
BUTO-TANSSISSA

Tervetuloa festivaaleille!

Työvään
Näyttämöpäivät
Mikkelissä 27.-29.1.2012
www.tnl.fi
www.tnp.fi

Kansainvälinen Lasten
Teatteritapahtuma
Kouvolaissa 17.-20.5.2012
www.kuulas.info

Nuorten
teatterifestivaali
MURROS
Tampereella 23.-25.11.2012
www.tnl.fi

**Liity Työvään Näyttämöiden Liiton
jäseneksi tai kannatusjäseneksi!**

Lisätietoa: mikko.vaananen@tnl.fi, puh: 09 2511 2170

Työvään Näyttämöiden Liitto r.y. Meritullinkatu 33 A 3.krs, 00170 Helsinki

Voima on vuonna 1999 perustettu yhteiskunnallinen kulttuuri-lehti, jolla on yli 90 000 säännöllistä lukijaa (TNS Gallup 2011).

**TUE RIIPPUMATONTA
JOURNALISMIA,
TILAA NYT **voima**
KOTIIN TAI LAHJAKSI
TOVERILLE!**

Tilaa Voima kestotilaushintaan **39 euroa/vuosi**.
Tilauksen voit tehdä kätevästi netissä
osoitteessa www.voima.fi.

NHL on vuonna 2010 perustettu queer-kulmainen kulttuurilehti kaikille, joita vanhojen sukupuoliroolien haastaminen inspiroi.
Painos 20 000.

**TUE KAMPPAILUA
HOMOFOBIAA VASTAAN
JA TILAA **NHL -
NORMIHOMOLEHTI**.**

Tilaa NHL kestotilaushintaan **29 euroa/vuosi**.
Tilauksen voit tehdä kätevästi netissä
osoitteessa www.normihomolehti.fi.

LEIKKAUSLINJA ISKEE KULTTUURIINKIN

KULTTUURIVIHKOT VALVOO PRESIDENTINVAALEJA

Vaalistudioista rankin ensimmäisen kierroksen vaalipäivänä 22.1. ja mahdollisen toisen kierroksen vaalipäivänä 5.2. klo 19–23.

Suorana videolähetyksenä internetissä www.kulttuurivihkot.fi

UUSI TALOUDEN TAANTUMA tilanteessa, jossa edellisestä on vasta pari vuotta, on ankara ja huolestuttava ilmiö. Edellinen taantuma alkoi Yhdysvalloista, uusi Euroopasta. Suomen näkökulmasta tilannetta ei ainakaan paranna Euroopan rahaliitto ja siihen liittyvä odotus »solidaarisuudesta». Käytännössä se merkitsee solidaarisuutta ennen kaikkea EU:n keskusmaiden pankkeja kohtaan, joita uhkaksi kaatumisen ilman Kreikan ja muiden velkakriisimaiden tukemista.

Jo Suomen valtion ensi vuoden budjetissa linja on tiukka. Leikkauksia kohdistetaan erityisesti kuntien valtionosuuksiin eli käytännössä kansalaisten peruspalveluihin sekä muun muassa yliopistojen rahoitukseen, työllisyysrahoihin ja vuorotteluvapaakorvauksiin. *Talouselämä*-lehti (10.11.) tietää kertoa, että valtiovarainministeri **Jutta Urpilainen** (sd.) on kehottanut ministeriöitä varautumaan »lisätoimenpiteisiin» eli uusiin leikkauksiin ensi kevään kehyspäätöksessä.

Velkaantumisen torjuminen kohtuullisessa määrin on aiheellista, vaikka uusliberalistisiin talousoppeihin nojaava valtiovarainministeriö tarvetta usein liioittelee. Menojen lisäksi on kuitenkin tarkasteltava myös tuloja. Kovin vähän on esillä se tosiasia, että 1990-luvun lopulta lähtien toteutetut progressiivisen tuloveron alennukset ovat olleet isompia kuin nykyinen »kestävyyssvaje» synkimpienkin arvioiden mukaan. Ei siis olisi mikään sosialistinen vallankumous toteuttaa valtiontalouden tasapainottaminen kokonaan veronkorotuksin. Huomattavia lisätuloja saataisiin myös pääomaveron muuttamisesta palkkaveron tavoin progressiiviseksi.

Tällä hetkellä vain kymmenisen prosenttia valtion tuloista tulee progressiivisesta ansio-
tuloverosta, joten yleinen käsitys, että Suomessa vallitsisi progressiivinen verotus, vastaa huonosti todellisuutta. Suurin osa verotuloista on peräisin erilaisista tasaveroista.

Kevään hallitusneuvotteluissa kokoomukselle oli kynnyskysymys, ettei progressiivista veroa kiristetä. Vastaavasti vasemmisto vastusti arvonlisäveron korotusta, joka on tasa-vero tai jopa regressiivinen. Laihana kompromissina veronkorotukset suunnattiin muun muassa tupakan, alkoholin, makeisten ja virvoitusjuomien veroihin sekä lehtitilausten arvonlisäveroon. Lisäksi sovittiin edellä mainituista leikkauksista.

PAAVO ARHINMÄEN (vas.) kulttuuriministerikauden ensimmäinen budjetti näyttää sentään kulttuurin osalta olosuhteisiin nähden kohtuulliselta. Harmillisimpia esityksiä ovat leikkaukset teatterien, museoiden ja orkesterien valtionosuuksiin – siitäkkin huolimatta, että muutamana aiempana vuonna niiden valtionosuuksia oli huomattavasti lisätty. Esimerkiksi työvoimavaltaisella teatterialalla pelkona on etenkin nuorten taiteilijoiden työttömyyden kasvu.

Lehtitilausten arvonlisävero koskee myös monia kulttuuri- ja mielipidelehtiä, kuten Kulttuurivihkoja. Arhinmäki on luvannut tehdä kaikkensa, jotta veron vaikutukset kompensoitaisiin kulttuurilehtituen korotuksella. Nähtäväksi jää, onko korotus poliittisesti mahdollinen – tätä kirjoitettaessa budjetin eduskuntakäsittely on vielä kesken.

Jos tarkastellaan sivistykseen liittyviä menoja laajemmin, saldo on huonompi: heikkennykset yliopistojen rahoitukseen, leikkaukset kuntien valtionosuuksiin, jotka suuntautuvat myös opetukseen ja kulttuuriin, lehtien arvonlisävero... **J. V. Snellmanin** aina ajankohtainen lausuma, että pienen kansan ainoa voima on sen sivistyksessä, näyttää unohtuneen.

Jos Urpilaisen ennuste lisäleikkauksista toteutuu, kulttuurikaan tuskin niiltä säästyy. Kansalaisaktivismi yleistä leikkauslinjaa ja finanssikapitalismin ylivaltaa vastaan on kuitenkin voimistumassa. Rauhanomaiset suurmielensoitukset ovat levinneet Wall Streetiltä Eurooppaan, ja Suomessakin on jo vastaavia toriprotesteja nähty. Kulttuuriväenkin kannattaa aktivoitua – jo ennen, kuin leikkaukset osuvat omalle kohdalle. Ylös, ulos ja torille! ▾

Artikkelit

12 KERTOMUS PIENEN JA SUUREN KAMPPAILUSTA

Risteard Ó Domhnaill tekee dokumentissaan näkyväksi pienen irlantilaiskylän asukkaiden toivottomalta näyttävää kamppailua Shellin kaasuputkihanketta vastaan.

14 ELOKUVIA TELKIEN TAKAA

Poliittisesti arkaluontoisten elokuvien valokeilassa kiistelty entinen öljy-yhtiö Jukosin johtaja Mihail Hodorkovski sekä propagandasta islamilaista tasavaltaa vastaan syytetty iranilainen elokuvantekijä Jafar Panahi.

15 MATKAESSEE ISLANNISTA

Kirjailija Hannu Niklander kertoo kohtaamisistaan tarinoiden saaren luonnon ja kulttuurin kanssa.

18 ARKIPÄIVÄ KUIN HYMNI

Viljo Kajava oli arjen runoilija, jonka säkeissä on parhaimmillaan suuren maailmanlyriikan suloista hohdokkuutta.

23 RUUSUJA ILMAN JULISTUKSIA

Tommy Tabermannin kehityskaari runoilijana oli pitkä ja kirjava. Uudesti julkaistussa esikoisteoksessa Ruusuja Rosa Luxemburgille on edelleen kestävää, humaania lyriikkaa.

24 TAIDETTA TAJUNNAN ÄÄRILAIIDOILTA

ITE-taiteilija Teuri Haarla etsii innoitusta sekä arkisista töistä että äärimmäisistä tajunnantiloista.

26 BUTO-TANSSI PYSÄYTTÄÄ INTENSIIVISYDELLÄÄN

Rujonkaunis tanssi yhdistää alhaisen ja ylevän pakottaen sekä tanssijan että katsojan prosessoimaan tiedostamattomia mielenliikkeitä.

28 KOHTI OMAA POETIIKKA

Tämän vuoden esikoisrunoilijaa Mari Koskea kiinnostaa traditioihin nojaava kokeellisuus.

36 LUKÁCS-ARKISTO VAIKEUKSISSA

Filosofia ei kuulu Unkarin henkiseen perintöön – eikä varsinkaan marxilainen filosofia. Näin kuvaa Kulttuurivihkoille Unkarin nykyhallituksen asennetta filosofi George Lukácsin arkiston työntekijä, tohtori Miklós Mesterházi.

200 sanaa

8 ROOMAN VANHIN TEATTERI VALLATTIIN

Valtaajat protestoivat teatterin yksityistämistä ja koko Italian nykypolitiikkaa vastaan.

Kuvataide

40 SATU KETTUSEN KUVASALKKU

Kaunokirjallisuus

30 PUOLALAISESTA SIKERMÄSTÄ

Mari Koski.

32 RUNOJA

Emilia Anniina Pennanen.

34 NOIDAN OPISSA

Tomi Sonsterin runoja.

Palstat

3	Pääkirjoitus
6–9	200 sanaa
42	Kolumni / Berger
43	Kolumni / Avelin
44–50	Kirja-arviot
51	Kolumni / Soikkeli

TÄMÄN NUMERON TEKIJÖITÄ

KIRSI VANHAMAA

Kulttuurivihkojen uusi toimitussihteeri. Kulttuurin, viestinnän, järjestökentän, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä suomen kielen utelias sekatyönainen.

SATU VIRTANEN

Tamperelainen kirjoittaja, sadunkertoja, rikossovittelija ja majakka-aktiivi. Eläinrakas ja kiltti käsityöihminen.

HANNU NIKLANDER

on kirjoittanut romaaneja, novelleja, runoja ja matkakertomuksia. Hän on Suomen Kirjailijaliiton varapuheenjohtaja.

KARI SAVINIEMI

Keravalainen kirjailija, jonka tuorein runokokoelma on *Kryptoideja* (Daimon 2010). Saarikoski-seuran puheenjohtaja.

JOUKO JOKISALO

Euroopan historian dosentti, Oulun Yliopisto

SAMI MARKKANEN

Vaasalainen kirjailija.

Teema

Runo

Risteilemme niin runouden ytimessä kuin rajoillakin – tai pikeminkin rajattomuudessa. Kirjailija **Kari Saviniemi** valottaa monipuolisesti kollegansa **Viljo Kajavan** elämäntyötä ja vetää yhteen myös **Tommy Tabermannin** tuotantoa. Nuoren polven runoilijoista haastattelussa on jyvaskyläläinen **Mari Koski**, jolta myös julkaisemme tuoreen runosikermän. Pakettiin sisältyvät lisäksi **Emilia Pennasen** ja **Tomi Sonsterin** runosikermät. Osana poikkitaiteellista ajattelua lyriikka on mukana taiteilija **Teuri Haarlan** haastattelussa sekä **Kirsi Vanhamaan** buto-tanssia käsittelevässä artikkelissa.

Sivut 18–35

Kulttuurivihkot | 39. vuosikerta

Julkaisija Domirola Oy **Päätoimittaja** Elias Krohn | POLITIIKKA, FILOSOFIA, MIELIPIDE, 200 SANAA **Toimituspäällikkö, kehitys** Ari Lahdenmäki **Toimitussihteerit** Marko Korvela, POPULAARIMUSIIKKI, KIRJALLISUUS, MARXILAISUUS | Katja Nissinen, YHTEISKUNTA, TIEDE, TAMPERE | Kirsi Vanhamaa, KIRJA-ARVIOT, TEATTERI, ELOKUVA | Riikka Ylitalo, KAUNOKIRJALLISET TEKSTIT **Ulkoasu** Johan Vestin **Toimittajat** Aleksis Ahtola, HISTORIA | Johan Alén | Jouni Avelin, Turku | Riia Colliander | Eero J. Hirvenoja, ELOKUVA | Janne Hukka, Mari Lukkari, Tomi Toivio, Iisa af Ursin **Toimituksen yhteystiedot** <http://www.kulttuurivihkot.fi> | (09) 4114 5369 (vastaaja) | Kaasutehtaankatu 1/12, 00540 Helsinki | etunimi.sukunimi@kulttuurivihkot.fi **Osoitteenmuutokset ja tilaukset** Kulttuurivihkot ilmestyy kuusi kertaa vuodessa. Lähetä tilaus tai tieto osoitteenmuutoksesta toimituksen osoitteeseen kirjeitse tai sähköpostitse: tilaus@kulttuurivihkot.fi tai käyttäen www.asiakaspalveluamme osoitteessa: <http://www.kulttuurivihkot.fi>. Kuuden numeron kestotilaus 39 €, vuoden määräaikainen tilaus 46 €. 1.1.2012 alkaen hintoihin lisätään arvonlisävero, 9%, jos eduskunta niin päättää. **Ilmoitushinnat** Koko sivu: 739 €, puoli sivua: 474 € sekä arvonlisävero: 23 %. Mediakortti: www.kulttuurivihkot.fi **Kirjoitusten lähettäminen** Toimitus ottaa sitoumuksetta vastaan lehdessä julkaistavaksi tarkoitettua materiaalia. Tekstit vain RTF- eli Rich Text Format- tai ASCII- eli tekstitiedostoina sähköpostitse toimitussihteerille tai lehden osoitteeseen (tuloste ja mahdollinen levyke). Lehti ei vastaa tilaamatta lähetetyn materiaalin säilyttämisestä eikä palauttamisesta. Aiheiden tarjoaminen onnistuu parhaiten ottamalla yhteyttä toimitussihteeriin. Ks. työnjako yltä. Kulttuurivihkoihin kertyvä aineisto luovutetaan vanhennuttuaan Kansan Arkistoon tallennettavaksi. **Kirjapaino** KTMP Ykkös-Offset, Singsby.

ISSN: 0356-3367v

Vapaata teatteria kahden korttelin alalla

Lainsuojattomissa seurattiin tänä vuonna lähes kanonisoitua draamaa, ihmeteltiin superkyvyillä varustettuja pehmoeläimiä ja nautittiin hautajaisteetä ja -keksejä.

Teatteri Vanha Juko: Muoviukkeli.

LAINSUOJATTOMAT-TEATTERIFESTIVAALI tuo Poriin vuosittain kiinnostavimpia vapaiden ammattiryhmien esityksiä. Vuoden 2011 Lainsuojattomat kattoi kaksikymmentäyksi kotimaista ja neljä ulkomaalaista ryhmää sekä useita yksittäisiä esiintyjä. Festivaali tapahtuu muutaman korttelin sisällä, Anniksella ja Rakastajat-teatterin tiilitalo-tiloissa. Porin esityskulttuurin rikkaus tuntuu epätodennäköiseltä, kun sitä katsoo jostain kaukaa Helsingistä. Samassa kaupungissa on maan eniten mopoautoja ja väkivaltarikoksia, ja jo 12 vuoden ajan mitä kiinnostavin teatterifestivaali.

Eturivi kastui sateesta ja itsemurhasta.

Latvialainen nukkeriryhmä umka.lv on vierailut festivaaleilla jo vuosien ajan, tänä vuonna numerolla *Grandpa's Show*. Ryhmä sekoitti hävyttä dj-settiä, videotaltiointeja ja kirpputoripehmoeläimiä, joiden superkyvyt ja tanssimuovit vaativat trikoisiin ja kommandopipoihin pukeutuneiden miesten keskittynyttä yhteistyötä. Esitykset selostettiin taiten huonolla englannilla, nuket tekivät väkivaltaa toisille nukeille, ja esiintyjät eläytyivät pehmoeläintensä kohtaloihin kuin

reflekseillä, asuttaen samaa vanutytteistä kehoa. Läpi esityksen katsojilta vaadittiin kolehtia, 1–7 euroa, mutta ei neljää, koska numero 4 oli peruttu.

OMAEHTOISTA NUKKETEATTERIA ohjelmassa edusti myös osin myöhäiskeskiaikaisiin tuomiopöytäkirjoihin ja osin toiveajatteluun pohjautuva rivo ja liikutuksentäyteinen John Eleanor -nukketeatteri, jossa tilaa, luentokerontaa ja tekniikoita käyttäen animoitiin samansukupuolinen tarina huoruudesta ja rakkaudesta. Esitys ei olisi ollut siirrettävissä, sen viehätys ja inhimillisuus oli puettu esittäjiensä **Timo Väntsin** ja jatko-opiskelija **Tom Linkisen** henkilöihin.

YKSI HIENOIMMISTA JA tukalimmista esityksistä oli Turun Kaupunginteatterin pienimmälle näyttämölle tehty *Rikos ja rangaistus*, maaninen ja vereslihainen monologinäytelmä, jossa **Markus Järvenpää** esittää yksin kaikki massiiviteoksen henkilöt. Eturivi kastui sateesta ja itsemurhasta, mutta jokainen, jolle riitti, sai osansa hautajaisteestä ja -kekseistä.

Festivaali kurotti edellisen kauden parhaimmiston ja muutamien tulevien, vielä keskeneräisten ja ensi-iltaansa odottavien töiden joukkoon. Teatteri Vanha Juko esitti *Muoviukkelin* lukudraamana (ensi-ilta Lahdessa 1.10.2011) ja helsinkiläinen Kuri-

ton Company esitti demon *Soltasta*, joka saa ensi-iltaansa helmikuussa 2012.

PERJANTAI- JA LAUANTAI-ILTOJEN klubit olivat erillään muusta ohjelmasta, Porin Puuvilla Oy:n vanhassa kehräämössä Isosannan kaupunginosassa. Maantieteellinen jako osoitti sällöllistä jakoa: mentaalinen etäisyys klubien halveksunnantäyteisten stand-up-esitysten ja muun ohjelman mesmeroivan kunnianhimoisuuden välillä vastasi vähintään niitä kahta kilometriä, jotka erottivat tilat toisistaan.▲

LAINSUOJATTOMAT-FESTIVAALI 7.–11.9.

RIKOS JA RANGAISTUS

Turun Kaupunginteatteri, Pikkolo-salissa 19.11. saakka.

MUOVIUKKELI

16.12. saakka, Teatteri Vanha Juko, Lahti ja 4.–6.12.2011 Korjaamo, Helsinki.

SOLTA

2.2.2012 Teatteri Naamio & Höyhen.

Mustat pakenevat kosta Libyaassa

TRIPOLI (INTER PRESS SERVICE)

»KÄVELIMME TÄNNE ASTI kertomaan, että meitä kohdellaan kuin koiria. Tappakaa minut saman tien, ei se olisi ensimmäinen eikä viimeinen kuolema», **Hamuda Bubakar** kiljuu saavuttuaan Marttyyrien aukiolle Libyan pääkaupungissa Tripolissa. Bubakar, 23, taivalsi keskustaan parin sadan kohtalotoverinsa kanssa. Mustaihoiset Misratan seudun evakot ovat majoille pari viime kuukautta parakkikylässä Tripolin laidalla.

Liikenteen tukkiva mielenosoittajajoukko on lähtöisin Tawarghasta, joka sijaitsee noin 50 kilometrin päässä Misratasta. Tawargha toimi **Muammar Gaddafin** joukkojen tukikohtana Misratan taistelujen aikana.

Monet tawarghalaiset ovat aikanaan Libyan tuotujen mustien afrikkalaisten orjien jälkeläisiä. Kapinalliset syyttävät heitä osallistumisesta Gaddafin joukkojen julmuuksiin Misratassa.

»Meitä haukutaan gaddafilaisiksi, mutta meitä vihataan myös ihonvärimme vuoksi. Kaikki Libyan mustat joutuvat kärsimään», **Rahman Abdulkarim** valittaa, kun poliisi onnistuu hajottamaan mielenosoituksen.

Alkujaan 30 000 asukkaan Tawargha on tyhjentynyt aavekaupungiksi, ja Amnestyn mukaan kymmeniätuhansia sen asukkaita voi elää samanlaisissa tai kehnommissa oloissa kuin Fallahin parakkien evakot. Eräiden ihmisoikeusjärjestöjen mukaan Libyaassa on käynnissä etninen puhdistus.

KARLOS ZURUTUZA

Ruotsin blokit kamppailevat tasaisesti

Vasemmistopuolue valmistautuu puoluekokoukseen, jossa valitaan uusi puheenjohtaja – tai mahdollisesti kaksikin.

SOSIAALIDEMOKRAATTIEN ja Maltillisen kokoomuksen taistelu suurimman puolueen asemasta jatkuu Ruotsissa. Mieliopidokyselyissä kummankin osuus on vähän yli 30 prosenttia. Kolmanneksi suurin on ympäristöpuolue, jonka kannatus liikkuu 8–9 prosentin paikkeilla. Melko tasavahvasti 5

prosentin puolueita ovat vasemmisto-, keskusta- sekä kansanpuolue ja maahanmuuttajavastainen Ruotsidemokraatit.

Hallituksessa mukana oleva Kristillisdemokraattinen puolue on jäämässä neljän prosentin äänikynnyksen alle. Voimasuhteet vasemmiston ja ympäristöpuolueen muodostaman blokin ja porvaripuolueiden blokin välillä oli syksyllä kallistumassa edellisen eduksi, mikä paljolti johtuu kristillisdemokraattien kannatuksen laskusta. Ruotsidemokraatit saattavat sen sijaan pienestä kannatuksestaan huolimatta saada vaa'ankeiäseman vuoden 2014 valtiopäivävaaleissa.

Monessa puolueessa on tapahtunut tai tapahtumassa merkittäviä muutoksia. Sosiaalidemokraattien uusi puheenjohtaja **Håkan Juholt** yrittää vahvistaa asemaansa opposition johdossa, mutta hänen asumiskorvauksistaan syntynyt kohu vaikeuttaa asiaa. Keskustapuolue on juuri hiljan valinnut

puheenjohtajakseen **Annie Lööfin** pitkään keulahahmona olleen **Maud Olofssonin** tilalle.

Vasemmistopuolue valmistautuu tammikuussa 2012 pidettävään puoluekokoukseen, jossa neljästä ehdokkaasta valitaan joko yksi tai ympäristöpuolueen antaman mallin mukaan kaksi puoluejohtajaa. Vahvin ehdokas tällä hetkellä on **Jonas Sjöstedt**, jolla on asiantuntemusta ja kokemusta kahdesta tärkeästä asiasta: Euroopan unionista ja ympäristökysymyksistä. Vasemmistopuolue tunnustautuu feministiseksi, ja tammikuun kokous siis päättää, kumpaa tai mitä sukupuolta sen keula edustaa. Tarjolla on kaksi naista ja kaksi miestä.

Vasemmistopuolue pyrkii hallitusvastuuseen ja toimii eräänlaisena herätyskellona sosialidemokraattien suuntaan: hyvinvointiyhteiskunnan alasajo on lopetettava ja julkista taloutta on vahvistettava, puolue linjaa.

KAARLO VOIONMAA

AIVOLHOKOLÄMMITIN

Teatro Valle on nyt Teatro Valle Occupato. Valtaajat haluavat edistää ajatusta taiteesta kaikille kuuluvana oikeutena.

Vallankumous teatterista käsin

Teksti ja kuvat **VEERA VEHKASALO**

Rooman Teatro Vallen valtaajien hampaissa ovat teatterin yksityistäminen, kulttuurin rahoituskriisi sekä koko Italian korruptoitunut ja elitistinen politiikka.

ROOMAN VANHIMMAN TEATTERIN lavalle on kokoontunut seminaariin joukko ihmisiä, jotka tahtovat puhua teatterista. Joukossa on niin lattialla makaavia nuoria, muistiinpanoja tekeviä eläkeläisiä, kuin myös tuolilla tiukasti istuva pukumies. Mutta katsomossa ammottaa tyhjyyttä.

Seminaarin järjestäjät eivät ole vallanneet vain teatterin lavaa, vaan koko teatterin. Kesäkuun 14. päivä – päivä sen jälkeen, kun tärkeä kansanäänestys kaatoi hallituksen ydinvoimavisiot ja veden yksityistämisuunnitelmat – valtaajat marssivat Teatro Valleen. Vuosikymmeniä siellä työskennellyt portieeri **Antonio** toivotti tämän erilaisista teatterialan työntekijöistä koostuvan joukon tervetulleeksi. Teatteria ylläpitänyt julkinen organisaatio Ente teatrale italiano lopetettiin viime vuonna, joten teat-

teria uhkasi yksityistäminen. »Oli jo selvää, kenelle se olisi mennyt», toteaa valtauksessa mukana oleva tanssija **Alicja Ziolk**o, tahtomatta nimetä kandidaattia.

Maassa vallalla oleva suosimisen ja suhteiden politiikka näkyy myös esittävän taiteen puolella. »Teemme jotain laitonta esittääksemme jotain laitonta», sanoo Alicja viitaten korruptioon.

Teatteri on nyt Teatro Valle Occupato, ja ajatuksena on Alicjan mukaan tehdä siitä niin sanottu yhteinen hyvä ja edistää ajatusta taiteesta kaikille kuuluvana oikeutena. Kuu-kausien pohtimisen jälkeen valtaajat saivat valmiiksi julistuksen, jossa ehdotetaan säätiön perustamista teatterin ja italialaisen kulttuurin tukemiseksi.

VUONNA 1726 RAKENNETTU, pääkaupungin keskustassa sijaitseva teatteri on myös loistava symboli taiteen tilasta nyky-Italiassa. Entinen loiston aika on kaukana takana.

Valtion kulttuurirahoitus on viime vuosikymmenen aikana laskenut italialaislehti *Il Fatto Quotidiano* mukaan liki kolmanneksella. Pahenevan kriisin myötä näyttää kaikkien tahojen rahoitus yhä vain kutistuvan.

Valtaus siis juontuu niin taiteen tilasta nykypäivänä kuin myös koko maan korruptoituneeseen ja elitistiseen politiikkaan kyllästymisestä. »Emme mainitse herra B:n nimeä. Tahdomme siirtää fokuksen pois henkilöistä, ja yleisemmin asiaan», Alicja painottaa.

Teatterin valtaus ei ole luokassaan ensimmäinen, mutta tässä poikkeuksellista on teatterin historia, sijainti ja sen vallanneet ihmiset. Teatteriväki on itse vahvasti valtauksen takana. Moni on tottuneempi taiteen kuin politiikan alaan, ja Alicjakin päätyy useammin puhumaan ensimmäisestä.

Alicjan mukaan valtaajia ei ole lähestynyt suoraan kukaan – ei viranomaisten, ei kaupungin, eikä edes poliisin puolesta. Läheisin kontakti poliitikkoihin oli, kun eräs lähellä sijaitsevan parlamentin jäsen käveli teatterin ohi. Rooman pormestari puolestaan kommentoi tilannetta ohimennen eräillä elokuvafestivaaleilla.

Ehdotuksia tilanteen ratkaisemiseksi on ollut muun muassa teatterin antaminen vuodeksi kaupungin Teatro di Roman haltuun, ja sitten yksityistettäväksi. Se ei valtaajille kelpaa.

LEVYPALSTA

»Teemme jotain laiton-
tonta estääksemme
jotain laitonta.»

Esitykset jatkuvat, ja ajatus on pitää »lava hengissä» jatkuvasti. Esiintyjät ovat sekä valtaajia että ulkopuolelta tulevia tai kutsuttuja innokkaita tukijoita. Ovelta kerätään vapaaehtoista maksua.

Tähän mennessä esitykset ovat olleet suosittuja ja esityksiä on jouduttu jopa toistamaan samana iltana. Lavalle ei kuitenkaan nouse vain näyttelijöitä ja muusikoita, vaan teatterissa järjestetään myös keskustelutalouksia, elokuvanäytöksiä, seminaareja, kurseja ja laboratorioita.

Täysin uuden kulttuuripolitiikan luominen, demokraattisuus ja läpinäkyvyys ovat projektin keskiössä. Pohdinnassa on parhailtaan muun muassa taiteellisen johtajan kierrättäminen, yleisön osallistaminen ja teatterin talouden järjestäminen. Kaikki on kuitenkin kokeiluvaiheessa.

»Minä kutsun sitä vallankumoukseksi», sanoo Alicja ohimennen puhuessaan teatterin päämäärästä.▲

Valtaukseen osallistuva tanssija Alicja miettii, mitä vanha teatteri ajattelee välillä huolimattomista valtaajista. Teatterissa ensiesitettiin muun muassa nobelisti Luigi Pirandellon Kuusi roolia etsii tekijää vuonna 1921.

Svengin uudemmat ilmeet

Teksti VILLE FORSS

JAZZ ON 2000-LUVULLA hivuttautunut jälleen suomalaisen musiikkielämän valtavirtaan. Kiinnostavimmat virtaukset kuplivat kuitenkin valtavirran ulkopuolella. Levypalstalla tutustutaan kolmeen uutuuslevyyn, sekä jazzin että sen ohittaneen improvisaation merkeissä.

Jazz ei ole edellytys improvisaatiolle musiikissa.

WHERE HAS JAZZ GONE? kysyy italialais-suomalainen Jooklo Quartet. Vastausta voi-nee etsiä ainakin samannimiseltä levyltään. Italialaisten saksofonisti **Virginia Gentan** ja rumpali **David Vanzanin** Jooklo Duo on kiertänyt maailmaa jo vuosia. Tänä vuonna Suomen-kiertueella esiintyneessä Jooklo Quartetissa ovat mukana varsinaissuomalaiset basisti **Tero Kempainen** ja kitaristi **Topias Tiheäsalo**.

Jooklo Quartetin free jazz on intensiivistä ja räjähtelevää. Hengähdystaukoja ei liiemmin suoda. Genta ja Vanzan ovat energisiä muusikoita, joiden rinnalle Kempainen ja Tiheäsalo sopivat erittäin hyvin.

Räjähtävyydestään huolimatta Jooklo Quartet ei ole tuhoamassa jazzia, eikä repimässä rikki sen rakenteita. Kempaisen basso ja Vanzanin rumputyöskentely toimivat levyn ankkurina ja sen rytmillisinä pohjana. Genta pitkälti ylärekisterissä liikkuvat saksofonit (Genta soittaa levyllä sekä sopraano-, tenori- että baritonifoneja) kisailevat Tiheäsalon villien juoksutusten kanssa.

Ajoittain jopa brutaaliksi äityvästä soundistaan huolimatta kvartetin soitto on tarkkaa ja tiukkaa, eivätkä kappaleet karkaa soitajiensa käsistä. *Where Has Jazz Gone?* on hyvin perinteistä free jazzia, mutta kerta-kaikkisen erinomaista sellaista.

ERKKI JOUTSENO ei pitkästä urastaan huolimatta ole niitä kaikkein tunnetuimpia kotimaisia jazz-muusikoita. Pääasiallisesti rumpalina toimivan Joutsenon musiikki kuitenkin ansaitsee huomiota, minkä todisti jo Buddha Mind Big Bandin albumi *In Time* (Ikuisuus, 2010), jonka pseudoetninen, meluisa improvisaatio ei ole kevyttä kuunneltavaa, mutta varsin palkitsevaa.

Joutsenon uusi albumi *Relaxing at Tervalampi* on taatusti yksi kuluneen vuoden

kiinnostavimpia kotimaisia jazz-levyjä. Se on monipuolinen ja moni-ilmeinen kokonaisuus, jota on mahdoton lokeroida minkään tietyn tyylilajin alle. Siinä on vivahteita »elokuvallisesta» yökerhojazzista ja vapaasta improvisaatiosta, mutta se toimii oman sisäisen logiikkansa puitteissa.

Relaxing at Tervalampi -albumin toinen päätekijä lyömäsoittimia, pianoa ja huilua soittavan Joutsenon lisäksi on Astro Can Caravan -yhtyeestä tuttu **Otto Eskelinen** (puhallinsoittimet ja piano). Tämän ydinduon lisäksi levyllä soittavat muiden muassa **Tapani Varis** ja **Konsta Eskelinen**, jonka stroh-viulu (eräänlainen sähköaikakautta edeltävä vahvistettu viulu) on olennainen osa levyn kokonaisilmettä.

Levyn tunnelmat vaihtelevat uhkaavasta romanttiseen, mutta yleisilme on leimallisen rauhallinen. Näennäisestä rauhallisuudesta huolimatta musiikki sisältää jännitettä, joka ei koskaan suoranaisesti purkaudu, vaan pitää oteessaan koko levyn keston ajan.

JAZZ EI TIETYSTIKÄÄN ole edellytys improvisaatiolle musiikissa. Hertta Lussu Ässä nimetön esikoisalbumi on mainio esimerkki improvisointiin pohjautuvasta ilmaisusta, jossa ei ole kuin kenties väkisin kuultavissa jäänteitä jazzista.

Trion jäsenet ovat omilla tahoillaan tehneet musiikkia nimillä **Islaja**, **Kuupuu** sekä **Lau Nau**. Hertta Lussu Ässä kolmikron musiikilliset tyylit yhdistyvät, mutta samalla syntyy myös jotain, mikä on niiden yläpuolella. Hertta Lussu Ässä akustisilla ja sähköisillä soittimilla sekä ihmisäänellä luotu musiikki on pienimuotoista; se on hiljaista, jopa vaatimatonta, mutta siinä on myös jotain suurta.

Levyn voi kokea eri tavoin kuuntelutavasta riippuen. Hartaasti keskittyen kuunnellen se on rikas ja transsimainen äänikudelman johon voi uppoutua täysin, ulkomaailman unohtaen. Taustamusiikkina kuunneltuna levy katoaa alitajuntaan, pois välittömästä ympäröivästä äänimaailmasta, kunnes se jonain hetkenä taas nousee esiin, yllättäen ja hätkähdyttäen kuulijan.▲

<http://troglosound.altervista.org>

<http://www.umpio.com>

<http://destijlrecs.com>

Jooklo Quartet: *Where Has Jazz Gone?* LP, Troglosound 2011

Erkki Joutseno: *Relaxing at Tervalampi* LP,

Nekorekords/Kauriala Society 2011

Hertta Lussu Ässä: *Hertta Lussu Ässä* LP, De Stijl 2011

Rakkauden monet kasvot

Intohimot räiskyvät tuoreissa eurooppalaiselokuviissa.

Pedro Almodovar, Iho jossa elän.

PEDRO ALMODOVARIN ohjaustyöt syntyvät valistuneissa elokuvan ystävissä välittömästi tietynlaisia mielikuvia. Tyypillisesti hänen elokuvansa ovat intohimoisia, räävittömiä, esteettisesti näyttäviä, ja niissä esittäyty ihmisuhteiden koko kirjo.

Tätä nykyä Almodovarin elokuvat ovat provosoivista aiheistaan huolimatta miltei hovikelpoinen brändi ja valtavirtaa, halusi mies itse sitä tai ei. Viime aikoina hänen yrityksensä hätkähdyttää katsojia ovat vaikuttaneet paikoin itsetarkoituksellisilta.

Almodovarin uusimmassa elokuvassa *Iho jossa elän* ohjaajan varhaistöiden luottotähti **Antonio Banderas** näyttelee pakkomielleistä kauneuskirurgia, jota vainoavat hänen traagisesti kuolleiden vaimonsa ja tyttärensä muistot. Aidonkaltaista keinoihoja kehitelleen tohtorin vastentahtoisena koekaniiniina toimii virheettömän kaunis nuori nainen (**Elena Anaya**) – tai siltä hän ainakin näyttää ulospäin.

Iho jossa elän on siitä poikkeuksellinen Almodovarin elokuvaksi, että se perustuu kirjalliseen lähteeseen – **Thierry Jonquet**'n pienoisoromaaniin – eikä ohjaajan omaan alkuperäiskäsikirjoitukseen. Lisäksi se on aiheensa ja tunnelmansa puolesta paljosta velkaa **Georges Franjun** makaaberille kauhuelokuvan klassikolle *Silmät ilman kasvoja* (1960).

Almodovar on onnistunut tekemään näistä lähtökohdista omannäköisensä ja tunnis-

tettavan elokuvan, joka kuitenkin on loputtomassa tyyliittelyssään tavallista pinnallisempi. Kauneudenpalvoja Almodovarin yritykset kritisoida nykypäivän ulkonäkökeskeisyyttä tuntuvat teennäisiltä.

ESPOO CINÉSSÄ elokuussa vierailleen norjalaisohjaaja **Anne Sewitskyn** ironisesti nimetyssä elokuvassa *Sairaan onnellinen* (kansainväliseltä levitysnimeltään *Happy, Happy*) kuvataan suhteellisen tuoreella tavalla nuorten aikuisten parisuhdeongelmia. Loppua kohden elokuvassa tosin turvautaan harmillisen sovinnollisiin ja ennalta arvattaviin ratkaisuihin.

Absurdejakin piirteitä sisältävässä tragikomediassa kahden nuoremparisen näennäinen onni joutuu koetukselle, kun pikkupaikkakunnalla asuvan kolmehenkisen perheen naapuriin muuttaa kaupunkilainen paris-kunta ja heidän afrikkalainen adoptiolapsensa. Tuloksena on aviorikoksia, henkistä väkivaltaa ja seksuaalisen identiteetin etsintää. Naapuruserpeiden aikuiset ovat niin tohkeissaan omista asioistaan, että heiltä jää tyystin huomaamatta lastensa vähemmän viattomat isäntä-orja-leikit.

Sairaan onnellinen palkittiin tänä vuonna Sundancen festivaaleilla parhaana ulkomaisena elokuvana. Ehkä sikäläisiin valitsijoihin vetosi norjalaiselokuvan pohjoismainen eksotiikka. Muuten se ei juuri eroa edukseen – tai juuri muutenkaan – vastaanpanlaisista yhdysvaltalaisista indie-elokuvista.

KAIKISTA RANSKALAISISTA elokuvista leimallimpia lienevät ihmishuhdeedraamat. Lajityypillä on ystävänsä, mutta joidenkin mielestä ne ovat pitkäveteisiä ja sisältävät liikaa puhetta.

Guillaume Canet'n ohjaama *Pieniä valkoisia valheita* kertoo kolme–neljäkymppisistä ystävyksistä, joista yksi loukkaantuu vakavasti liikenneonnettomuudessa. Muut ovat surun murtamia, mutta he päättävät lähteä alkuperäisen suunnitelmansa mukaisesti viettämään lomaa kesähuvilalle, jonka omistaa menestynyt keski-ikäinen ravintoloitsija Max (**François Cluzet**). Hän on vierailleen eräänlainen isähahmo ja yrittää elää näiden kautta toista nuoruuttaan. Ihmissuhdetaidoiltaan äkkipikainen Max on ikäistään huomattavasti kypsämpi.

Talon isännältä menevät pasmat sekaisin heti loman alussa, kun eräs vieraista, naimisissa oleva Vincent (**Benoît Magimel**), tunnustaa ihastuneensa häneen. Tästä seuraa muutamia humoristisia sattumuksia, samalla kun seurueen jäsenet yrittävät vaimoin tulla toimeen keskenään. Paljolti juuri Maxin henkilöihahmon ansiosta Canet'n elokuva on enemmän kuin tavanomainen sukupolvikuvaus.

Pieniä valkoisia valheita on lopulta melko epäromanttinen elokuva. Ystäväpiirin sinkkujäsenet ovat kukin omalla tavallaan sitoutumiskammoisia, vaikka muuta väittäisivätkin. Osa seurueesta on naimisissa tai seurustelee, mutta heilläkin tuntuu olevan mielessään joku muu kuin oma kumppani.

Kokonaista kaksi ja puoli tuntia kestävä *Pieniä valkoisia valheita* on tyyppiesimerkki ranskalaisesta ihmishuhdeilla leikittelevästä draamakomediasta, hyvässä ja vähän pahassakin. Joka tapauksessa näyttelijäohjaaja Canet osoittaa kolmannella pitkällä ohjaustyöllään olevansa varsin kypsä elokuvantekijä. ▶

Kunnian kapea polku

Synkän sotaelokuvan pääpaino on upseerien välisissä keskusteluissa.

Kirk Douglas näyttlee Kunnian polkujen pääroolia, eversti Daxia.

STANLEY KUBRICKIN (1928–1999) *Peli on menetetty* (1956) floppasi lippuluukuilta, mutta sai kauttaaltaan hyvät arvostelut ja herätti MGM:n kiinnostuksen. Kubrick muisti isänsä kotikirjastosta lukemansa **Humphrey Cobbin** ensimmäisestä maailmansodasta kertovan romaanin *Paths of Glory* (1935), josta tehtiin myös näytelmäversio.

Väljästi tositapahtumiin perustuvassa romaanissa esikuntakenraali Broulard hokuttelee kenraali Mireau'n valloittamaan tiukasti linnoitetun »Muurahaiskukkulan» saksalaisilta. Mireau laskeskelee, että puolet miehistä menehtyy hyökkäyksessä. Eversti Dax saa hoitaakseen epätoivoisen hyökkäyksen. Miehet isketään heti takaisin. Mireau yrittää pakottaa tykistön ampumaan omien linjoja ja järjestää sitten näytösoikeudenkäynnin, jossa epämääräisin perustein valitut kolme sotilasta tuomitaan kuolemaan Daxin puolustuksesta huolimatta. Syyteenä on pelkuruus taistelussa. Teloituksen jälkeen Broulard järjestää Mireau'n syytteen ja tarjoaa hänen paikkaansa Daxille, joka kieltäytyy.

Elokuvallisesti merkittävintä Kunnian poluissa on vääjäämätön, rautainen rytmi

KUBRICK JA **JAMES B. HARRIS** tarjosivat hanketta MGM:lle, joka kieltäytyi, sillä masentavan Kunnian polkujen menestykseen

ei uskottu. Sen sijaan yhtiö tarjosi kaksikolme mahdollisuuden tutustua omistamiinsa käsikirjoituksiin. Pelkkään kortiston tutkimiseen kului kaksi viikkoa, ja salaa Harris pestasi kirjailija **Jim Thompsonin** nikkaroimaan Kunnian poluista elokuvakäsikirjoituksen. MGM sai asiasta vihiä ja antoi Harrisille ja Kubrickille potkut.

Kirk Douglas kiinnostui käsikirjoituksesta, mutta joutui hylkäämään sen aika-tilaongelmiensa vuoksi. Harris ja Kubrick tarjosivat Daxin roolia **Gregory Peckille**, **James Masonille** ja **Richard Burtonille**. Kun Douglasin näytelmä yllättäen peruttiin, hän runnoi yhtiönsä Byrna Productionsin voimin Kunnian polut epäluuloiselle United Artists -yhtiölle. Douglas kuitenkin asetti kovat ehdot: 350 000 dollaria roolista, muhkeat kulukorvaukset ja tuntuva osuus voitosta. Douglas järjesti nopeasti studion ja kuvauspaikat Etelä-Saksasta, mm. Schleisheimin linnan, jossa Alain Resnais sittemmin kuvasi elokuvansa Viime vuonna Marienbadissa (1961). Kunnian polkujen budjetti nousi miljoonaan dollariin.

Kubrick, Thompson ja hänet korvannut **Calder Willingham** nostivat eversti Daxin keskeiseksi hahmoksi ja muuttivat kenraalit aristokraateiksi. Pääpaino siirrettiin upseerien välisiin keskusteluihin – Kunnian polut on todellinen keskusteluelokuva – ja sotamiehet jätettiin edustamaan massaa, tykinruokaa.

Kubrick oli huolissaan elokuvan vastaanotosta Euroopassa. Kunnian polut kiellettiin Ranskassa vuoteen 1975 saakka. Uudessa käsikirjoitusversiossa teloitus peruutettiin viime hetkellä kenraali Broulardin ja Daxin poistuessa paikalta käsikynkkää. Doug-

las raivostui, ja Kubrick joutui palaamaan alkuperäiseen versioon. Kubrick kuitenkin onnistui lisäämään loppuun kohtauksen, jossa karkeasti käyttäytyvät ranskalaisotilaat päätyvät vetistelemään kuunnelleensa »sotasaaaliina» napatun saksalaisnaisen pakotettua laulusesitystä. Kunnian polut lipeää tässä nolostuttavaksi melodraamaksi.

ELOKUVALLISESTI MERKITTÄVINTÄ Kunnian poluissa on sen vääjäämätön, rautainen rytmi, jota **Gerald Friedin** askeettinen ja uhkaava lyömäsoitinmusiikki tukee oivallisesti. Kuvakulma on usein alhaalta ja kamera liikkuu alituisesti, suorastaan tanssahdellen kenraalien ympärillä.

Dax on elokuvan ainoa johdonmukainen, kuuliainen mutta silti oikeudenmukainen hahmo. Lopulta tämä kääntyy Douglasin tähtikuluttia vastaan: juuri Daxin tapaiset järkähtämättömät välimiehet ovat sodan todellinen tuki ja turva. Heillä on rajattomasti vastuuta ja valtaa vain rajallisesti. Koko fiaskon alkuun pannut kenraalikin selviää tilanteesta kuivin jaloin. Eversti Dax jää paikalleen. Sota jatkuu. ▲

Stanley Kubrick: Kunnian polut (Paths of Glory, 1957). **Käsikirjoitus:** Stanley Kubrick, Jim Thompson ja Calder Willingham. **Humphrey Cobbin** romaaniin Paths of Glory (1935) perustuen. **Tuottaja:** James B. Harris. **Elokuvaaja:** Georg Krause. **Leikkaus:** Eva Kroll. **Musiikki:** Gerald Fried. **Pääosissa:** Kirk Douglas, Ralph Meeker, Adolphe Menjou, George Macready. **Kuvaformaatti:** 16:9 pillarbox. **Kuvasuhte:** 1.66:1. **Kesto:** 1 t 24 min. Future Film Oy 2011.

Kapina vihreällä saarella

Risteard Ó Domhnaillin dokumenttielokuvassa *The Pipe* pienen irlantilaiskylän asukkaat protestoivat Shellin kaasuputkihanketta vastaan.

Risteard Ó Domhnaill (oik.) puhui Rakkautta & Anarkiaa -festivaaleilla.

KERTOMUKSET PIENEN JA suuren kamppailusta ovat aina kiehtoneet ihmisiä. Irlannin luoteisosassa sijaitsevan Rosssportin (iirin kielellä Ross Dumhach) kylän asukkaat ovat käyneet toivottamalta näyttävää taisteluaan ylikansallista energiayhtiö Shelliä vastaan jo vuosien ajan.

Kiista sai alkunsa viime vuosikymmenen alkupuolella, kun Shell aikoi rakentaa Irlannin hallituksen valtuutuksella suuren maakaasuputken Rosssportin lävitse neuvottelematta asiasta paikallisten kanssa. Asia herätti närää kyläläisissä, jotka olivat huolissaan elinkeinonsa menetyksestä ja ympäristöhaitoista.

Rosssportin ja Shellin välinen selkkaus sai kansallista, ja vähitellen myös kansainvälistä näkyvyyttä, kun viisi paikallista maanomistajaa («The Rosssport Five») tuomittiin vuonna 2005 kolmeksi kuukaudeksi vankilaan. He olivat vastoin oikeuden päätöstä estäneet yhtiön edustajia saapumasta maille. Sittenkin Rosssportissa on järjestetty runsaasti Shellin toimia vastustavia mielenilmauksia.

Vahvemman oikeus

Rosssportin tapahtumista kyläläisten näkökulmasta kertova dokumenttielokuva *The Pipe* sai ensi-iltansa heinäkuussa 2010 Irlannin suurimmilla elokuvafestivaaleilla Galwayssa. Myöhemmin samana vuonna Toronton elokuvajuhlilla saavutetun menestyksen myötä *The Pipea* on esitetty lukuisilla festivaaleilla ja muissa tapahtumissa ympäri maailmaa. Syyskuussa se nähtiin myös Helsingin Rakkautta ja Anarkiaa -festivaaleilla. Yksi tapahtuman vieraista oli *The Pipen* esikoisenaan ohjannut ja kuvannut Risteard «Richie» Ó Domhnaill (sukunimi lausutaan kuten O'Donnell).

»*The Pipen* suosio on ollut positiivinen yllätys kaikille asianosaisille», iloitsee vahvalla irlantilaiskoroistuksella puhuva Ó Domhnaill. Elokuvansa menestyksestä ohjaaja kiittelee vuolaasti Rosssportin asukkaita. »Sikäläiset ovat aitoja ja välittömiä ihmisiä, eivät mitään kiiltokuvaporukkaa. Uskon, että katsojat eri puolella maailmaa ovat tästä syystä voineet samastua heihin.» Ó Domhnaill arvelee myös, että kiinnostusta *The Pipea* kohtaan on lisännyt sen pohjimmiltaan ajankohdainen aihe, onhan viime vuosina puhuttu paljon odotettavissa olevasta maailmanlaajuisesta energiakriisistä ja suuryhtiöiden aiheuttamista ympäristötuhoista.

ROSSSPORT OLI Ó DOMHNAILLILLE tuttu paikka jo etukäteen, sillä hän on viettänyt siellä useita kesiä varsinkin nuorempana. Eläntönsä uutiskuvajana hankkinut, nyttemmin palkittu elokuvaohjaaja kiinnostui kylän tapahtumista ammatillisessa mielessä vuonna 2005, jolloin «The Rosssport Fiven» vangitsemisesta uutisoitiin laajalti. Kaasuputkihanketta vastustaneet rossportilaiset kuvattiin mediassa useimmiten takapajuisina junteina, jotka vastustavat kaikkea uutta. Huhuttiin jopa, että Irlannin tasavaltaisarmeijalla, IRA:lla, olisi jotain tekemistä protestien kanssa.

»Olin vakuuttunut, että mediassa esitetyt väitteet olivat valheellisia tai ainakin yksipuolisia. Halusin tuoda esiin toisen puolen tarinasta», Ó Domhnaill kertoo. Ohjaaja tähdentää myös, että useimmat Rosssportin asukkaat eivät vastustaneet niinkään kaasuputken rakentamista, vaan Shellin omavaltaista toimintaa. Kyläläisiä ärsytti, että yhtiön työntekijät saapuivat heidän maille ylimielisinä, ikään kuin vahvemman oikeudella.

Kansalaisaktivismia

Huolimatta *The Pipen* saamasta laajasta huomiosta ja sikäläisten ihmisten sinnikkäästä vastarinnasta, Shell aloitti viime vuonna kaasuputken rakennustyöt Rosssportin läpi. Ulkopuolisen silmin energiayhtiön tekemät myönnytykset vaikuttavat melko vähäisiltä kyläläisten ponnistuksiin nähden.

Ó Domhnaillin mukaan Rosssportin asukkaiden taistelu ei ole ollut turhaa. »Ainakin he ovat osoittaneet maailmalle, että suuryhtiöt eivät voi kohdella ihmisiä miten hyvänsä ilman seuraamuksia. Shellin kokemat taloudelliset tappiot ovat joka tapauksessa olleet näinä vuosina huomattavat.»

Rosssportin kylän vastarinnan ilmentymiksi on noussut muutama henkilö. »The Rosssport Fiven» jäsenten lisäksi heitä ovat olleet sisukas kalastaja Pat «The Chief» O'Donnell ja pieni mutta pippurinen luokanopettaja Maura Harrington. Heillä on näkyvä osa myös Ó Domhnaillin elokuvassa. Siinä nähdään, kuinka O'Donnell uhmaa pienellä kalastusaluksellaan Shellin valtavaa tankkilaivaa, ja Harrington ryhtyy nälkäläkköön asiaa edistääkseen.

Kiista Rosssportin ja Shellin välillä on yhdistänyt kyläläisiä, mutta se on myös synnyttänyt juopaa radikaalimpien ja maltillisten asukkaiden välille. Aktiivisempaa vastarintaa Rosssportissa edustaa »Shell to Sea» -järjestö, johon esimerkiksi Maura Harrington kuuluu. He ovat joutuneet monesti kahnauksiin paikallisen poliisivoiman, Gardain, kanssa.

Ó Domhnaill tallensi kamerallaan useaan kertaan poliisin kovia otteita mielenosoitusten aikana. Viranomaiset eivät kuitenkaan koskaan kieltäneet häntä kuvaamasta, tai takavarikoineet filmiä. »Olin niin tuttu kasvo Rosssportissa, etteivät paikalliset ih-

Kaasuputkihanketta vastustaneet rossportilaiset kuvattiin mediassa useimmiten takapajuisina juntteina, jotka vastustavat kaikkea uutta.

miset luultavasti osanneet mieltää minua toimittajaksi tai elokuvantekijäksi», ohjaa ja otaksuu.

PITKÄÄN JATKUNEEN KIISTAN aikana Rossportin asukkaat ovat ilmaisseet kovaäänisesti mielipiteensä Irlannin hallituksen ja Shellin lehmänkaupoista. Nykyisen heikon taloustilanteen johdosta Irlannissa on sen sijaan järjestetty vain vähäisiä mielenilmauksia, kun samaan aikaan monissa Euroopan maissa ihmiset ovat lähteneet suurin joukoin kadulle protestoimaan. Richie Ó Domhnaillin mukaan tämä selittyy sillä, että irlantilaiset ovat perinteisesti olleet varsin haluttomia kyseenalaistamaan oman päättäjänsä toimia, ainakaan jos asia ei suoranaisesti kosketa heitä itseään. »Tilanne Irlannissa on kuitenkin tällä hetkellä räjähdysaltis työttömyyslukujen kohotessa jatkuvasti», hän arvioi.

Paluu arkeen

The Pipen vastaanotto on ollut katsojien ja kriitikoiden puolelta melkein järjestään kiitävää. Elokuva on kuitenkin moitittu siitä, että siinä ei kuulla Shellin edustajien mieli-

piteitä. Ó Domhnaill kertoo olleensa useita kertoja yhteydessä yhtiön PR-väkeen, mutta nämä asettivat haastatteluille aina omia reunaehtojaan. »Shellin puolelta haastattelu lykättiin niin monta kertaa, että lopulta jouduin luopumaan aikataulusyistä koko ajatuksesta.»

Ohjaaja ei pahastu, jos hänen elokuvaansa kutsutaan yksipuoliseksi. Samalla hän muistuttaa, että suuryhtiöllä on tehokas markkinointikoneisto, joka suoltaa jatkuvasti heille mieluista informaatiota eri muodoissaan. »Shellillä ei ole ollut vaikeuksia saada omia näkemyksiään kuuluviin. Mielestäni olen elokuvallani vain vähän tasapainottanut tilannetta.»

VIIMEISEN NOIN VUODEN aikana Richie Ó Domhnaillin aika on kulunut paljolti hänen mainostaessaan elokuvaansa ympäri maailmaa. Ulkomaanmatkojensa välillä Ó Domhnaill on tehnyt leipätyötään, uutiskuvauksia televisioasemille. Hän huomauttaa, ettei dokumentaristin työ ole yleensä kovin tuottoisaa. »Vaikka *The Pipen* esitysoikeudet on myyty useisiin maihin, ei sen tuotoilla tosiaankaan elä herroiksi.»

Suitsutetun esikoisohjaajan tulevaisuuden suunnitelmat ovat selvät. »Tavoitteenani on ehdottomasti tehdä elokuvia jatkossakin. Tällä hetkellä tulevat projektit ovat kuitenkin vasta kehitystasella, etenkin rahoituksen osalta.»

Ó Domhnaill on kaavaillut tekevänsä eräänlaisen esiosan *The Pipelle*, jossa taustoitettaisiin siinä kuvattavia tapahtumia. Ohjaajan mukaan *The Pipen* leikkausvaiheessa jäi runsaasti kiinnostavaa kuvamateriaalia käyttämättä, kuten irlantilaisten poliitikkojen ja erilaisten asiantuntijoiden haastatteluita. Ó Domhnaill kuvasi elokuvaansa varten yhteensä neljän vuoden aikana yli 400 tuntia materiaalia, joten ainakaan siitä ei ole pulaa. Hänen toiveissaan olisi vielä joskus tehdä myös fiktioelokuva.

Rakkautta ja Anarkiaa -festivaalin päättösviikonloppuna Helsinkiin saapunut Ó Domhnaill kertoo haastattelun lopuksi viipyvänsä kaupungissa vielä kahden päivän ajan. Seuraavaksi hänen matkansa jatkui syyskuun lopulla Oulussa järjestetyn Irish Festivalin vieraaksi.▲

Risteard Ó Domhnaillin (oik.) *The Pipe* on saanut ristiriitoja herättävästä aiheestaan huolimatta kiittävän vastaanoton.

Poliittisesti arkaluontoiset teemat haastavat elokuvantekijöitä.

KIELLETTYÄ!

SYYSKUUN LOPULLA Helsingissä järjestetyillä Rakkautta ja Anarkiaa -festivaaleilla esitettiin (ainakin) kaksi elokuvaa, jotka ovat kohdanneet poikkeuksellisia levitysongelmia.

Etukäteen kohutun dokumenttielokuvan *Khodorkovsky* ohjanneen saksalaisen **Cyril Tuschin** hotellihuoneesta varastettiin helmikuussa Berliinin ensi-illan aikoihin tietokone, johon elokuva oli tallennettu.

Kotimaassaan vankilaan tuomitun iranilaisen elokuvantekijän **Jafar Panahin** uusin ohjaustyö *This Is Not a Film* jouduttiin puolestaan salakuljettamaan toukokuuisille Cannesin elokuvajuhlille kakun sisälle piilotetussa muistitikussa.

Rakkautta ja Anarkiaa -festivaaleilla näiden omalla tavallaan poliittisesti arkaluontoisten elokuvien näytökset sujuivat tietävästi ongelmitta.

ENTINEN ÖLJY-YHTIÖ JUKOSIN johtaja, suurliikemies ja »oligarkki» **Mihail Hodorkovski** on Venäjällä kiistelty henkilö. Vuonna 2005 pitkään vankeusrangaistukseen veronkierrosta ja talousrikoksista tuomittu Hodorkovski on monien mielestä valtion varoja kavaltanut rikollinen, joka kuuluu kaltereiden taakse. Kannattajien mielestä Hodorkovskia vainotaan, koska tämä oli julkisesti arvostellut presidentti **Vladimir Putinia** ja Kremlää korruptiosta, ja tukenut avoimesti maan poliittista oppositiota.

Jotkut ovat epäilleet, että vankilasta käsin marttyyrina esiintyvä Hodorkovski on laskelmoinut kylmästi koko tilanteen. Hänen tavoitteenaan olisi viime kädessä Venäjän presidentin virka.

Ohjaaja Cyril Tuschi haastatteli dokumenttielokuvaansa varten kymmeniä Hodorkovskin ystäviä ja vihollisia. Tuloksena on mosaiikkimainen kuva ristiriitaisesta miehestä, josta jokaisella tuntuu olevan mielipide. Kaikki eivät tosin halua kertoa

näkemystään julkisesti. Tuschin haastattelupyyntöistä kieltäytyivät muiden muassa useat entiset ja nykyiset venäläiset huippupoliitikot.

Rivien välistä elokuvassa valotetaan vähemmän mairittelevin sävyin itänaapurimme kehitystä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. »Venäjällä eläminen on kallista mutta ihmishenki on halpa», toteaa eräs Tuschin haastattelema Hodorkovskin entinen liikemieskollega.

»Venäjällä eläminen on kallista mutta ihmishenki on halpa»

Berliiniin elokuvajuhlien aikana tapahtuneeseen varkauteen Tuschi on arvellut syylliseksi Kremlin turvallisuuspalvelun edustajia. Elokuvassa ohjaaja kertoo myös epäilleensä, että Venäjällä kuvatessaan häntä salakuunneltiin, ja jopa yritettiin myrkyttää. Tällainen puhe haiskahtaa jo vainoharhaiselta.

Tuschi ei aluksi uskonut pääsevänsä lainkaan tapaamaan Hodorkovskia. Lopulta hänelle kuitenkin myönnettiin lupa haastatella tätä muutaman minuutin ajan erään oikeudenistunnon aikana. Ilmastoidussa lasikaapissa istunnon ajan esiintynyt Hodorkovski vaikuttaa säilyneen haastattelun perusteella yllättävänkin hyvin järjissään viiden vankilavuoden jälkeen. Tai ehkä hän on erinomainen näyttelijä. Onhan Hodorkovski toiminut pitkään talouden ja politiikan estadeilla, joissa hyviä näyttelijänlahjoja todella tarvitaan.

Vuonna 2010 Hodorkovskin tuomiota pidennettiin kuudella vuodella. Lienee selvää,

ettei Venäjän tunnetuin vanki pääse vapaaksi niin kauan kuin Putin pysyy vallan kahvassa.

JAFAR PANAH TUOMITTIIN viime vuoden joulukuussa kuudeksi vuodeksi vankeuteen, ja häneltä kiellettiin elokuvien tekeminen kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Oikeudessa Panahia syytettiin ainakin propagandasta islamilaista tasavaltaa vastaan ja Iranin kansallisen turvallisuuden vaarantamisesta.

Tuomiota odotellessaan kotiarestiin määrätty Panahi teki kollegansa, nyttemmin niinkään pidätetyn **Mojtaba Mirtahmasbin** avustuksella dokumenttielokuvan, jota on esitetty Cannesin jälkeen lukuisilla festivaaleilla.

This Is Not a Film (In Film Nist) on kuvattu suurimmalta osin Panahin asunnossa yhden päivän aikana. Elokuvan alussa Panahi soittaa aamuaskareiden lomassa muutaman puhelun. Aamupalaa nauttiessaan hän pyytää ystävänsä Mirtahmasbia tulemaan paikalle elokuvakameran kera. Myöhemmin Panahi juttelee puolustusasianajajansa kanssa. Ohjaaja vaikuttaa varsin levolliselta, vaikka saakin kuulla joutuvansa varmuudella vankilaan useaksi vuodeksi. Hän tietää, ettei mahdollisesti voi enää koskaan harjoittaa rakkauttaansa ammattia, ainakaan Iranissa.

Mirtahmasbin saavuttua Panahi muistelee muutamia tekemiään elokuvia, ja kertoo toteutumattomista projekteista. Elokuvan sävy on haikea, ja tunnekuohussa oleva Panahi yrittää vaivoin pysytellä tyynenä kameran edessä. Komediaalista kevennystä kokonaisuuteen tuovat ohjaajalla hoidossa oleva joviaali lemmikkilisko ja naapurin ärhäkkä pikkukoira.

Vakavasta pohjavireestään huolimatta *This Is Not a Film* on viihdyttävää katsottavaa. Se on myös elokuvan muotoon puettu poliittinen protesti sananvapauden ja taiteilijan itseilmaisun puolesta. ▽

Tarinoiden saarella

Islannissa on puita enemmän kuin 30 vuotta sitten. Talouskriisin aikaansaamaa kurjuutta näkyy sen sijaan niukasti.

SAAVUN ISLANTIIN kolmatta kertaa. Aina olen tullut Keflavíkiin (Kapulalahti), mutta myös Reykjavík (Sauhulahti) on mahdollinen tuloportti, jos saapuu lentäen Färsearilta tai Grönlannista. Lisäksi Skandinaviasta on laivayhteys itäiseen Islantiin.

Reykjanesin niemimaa on geologisesti uutta Islantia. Luonto ei vieläkään oikein ole löytänyt itseään. Vaikka vuosimiljoonista puhutaankin, leviävät laavakentät edelleen rapautumattomina ja vailla pensaistoa, sulan kiven puhjenneet kuplat erottuvat yhä. Vaikka ei maasta muuta näkisi kuin pääkaupungin ja sen suuremman lentokentän välisen taipaleen, on jo nähnyt osan kaikkein eksoottisinta Islantia. Jopa kuumia lähteitä höyryää

taivaanrannassa. Siinä suunnassa on myös Islannin tunnetuin turistinähtävyys, Blá lónið, Sinisen poukaman kylpylä.

Kurjuutta etsimässä

Hjálpræðisher, Pelastusarmeija, sijaitsee Reykjavikin keskustassa. Edes talousromahduksen jälkeisessä Islannissa siellä ei ole lattiat täynnä patjoillaan yskiviä nälkäisiä, onpahan se vain vaatimattoman keskitason hotelli.

Ensimmäisen kerran kävin Islannissa vuonna 1981. Silloin saattoi vielä aavistella jotakin äskettäisestä köyhyydestä. Kadunkulmissa istuskeli kengänkiilottajia, ja sanomalehtipojat kauppasivat isoon ääneen iltapäivälehtiä. Oli jotain tuttuakin, Ladat ja Škodat

Tyhjää liiketilaa ja keskeneräisiä rakennuksia näkee monin paikoin.

kulkivat kaduilla, ja maaseudulle suuntasivat Wiima- ja Ajokki -merkkiset linja-autot.

Toinen matkani osui talveen 2006. Matkustelin maassa laajemmin, julkinen liikenne toimi hyvin vaikka harvakseltaan. Rupesin ymmärtämään päällekirjoituksia ja saamaan puheesta jonkin verran selvää. Talousihme oli pääsemässä vauhtiin, kruunu arvossaan ja kaikki hinnoissaan.

Nyt tallustelen katuja ja ihmettelen, missä se uusi kurjuus näkyy. Ei nälkiintyneitä ihmisiä, ei edes risainen šaketti yllään kerjääviä entisiä pankinjohtajia. Hirmuisen alas ei ole pudottu, vaikka hyvin korkealta pudottiinkin. Háspenna, Korkeajännite. Sen niminen yökerho vaikuttaa hiljaiselta, virta on pois. Hintataso on jokseenkin samanlainen kuin Suomessa oltuaan ennen häkellyttävästi korkeampi.

Ehkäpä ei pidä antaa jokseenkin tavallisen pohjoismaalaisen elämänmuodon hämätä. Kyllä monella tosiaankin menee huonosti. He eivät kenties vain enää tule vastaan, paljon nuoria islantilaisia on mahdollisuksiensa puuttuessa muuttanut töihin ulkomaille. Tyhjää liiketilaa ja keskeneräisiä rakennuksia näkee monin paikoin.

Balttilaista maisemaa

Ne, mitä luulee rimalaudoitetuiksi taloiksi, onkin usein päällystetty aaltopellillä. Se on tšekäläisen arkkitehtuurin erikoisuus, toinen on Reykjavikin laitamien harmaaksi rapattu funkkis. Maisema on ällistyttävän balttilaisen näköinen, kuin kävelisi vaikka jossakin Ventpsiln tai Türin pikkukaduil-

la. Nyt oivallan muutoksen kolmenkymmenen vuoden takaiseen aikaan. Puita kasvaa paljon enemmän ja ne ovat isompia: pihlajia, poppeleita, lehtikuusia. Ehkä ilmasto on leudontunut, tai ehkä ne nyt vain saavat rauhassa viheriöidä joutumatta pilkkoutuina liiteriin.

Lentokoneita menee tuon tuostakin matalalta ylitse, enimmäkseen kotimaanreittien Fokkereita. Kotimaan lentokenttä sijaitsee aivan pääkaupungin keskellä.

Tulen Halgrímskirkjan kohdalle. Tässä on **Leifur Eiríkssonin** patsas. Hän löysi noin vuonna 1000 Amerikan, siis Hellulandin eli Paasimaan (Baffinin maa), Marklandin eli Metsämaan (Labrador) ja Vinlandin eli Viinimaan (Newfoundland). Lapsuudesta muistan polemiikin, kun viikinkien arkeologiset jäljet Viinimaassa varmistuivat. Ei auttanut, että alue on nykyisin Kanadaa. Eräs konservatiivinen yhdysvaltalaispoliitikko raiivosi, että koko väite on vain kommunistien juoni. Nuoruudessaan Amerikassa asustelutta isääni lausunto huvitti aivan erityisesti, mitä ihmettä Leifur Eiríkssonilla saattoi olla tekemistä kylmän sodan kommunismin kanssa? Ehkäpä se ei jupakassa ollutkaan keskeistä, vaan se, että yhdysvaltalaisille niin pyhä Kolumbus sysättiin taka-alalle.

Ja nyt näen syrjäytyneen islantilaisen. Monumentin likellä huomaamattomana nyhöttänyt huppupäänuorukainen ryntää turistihaukan ripeydellä kiinni turistimiehen kameraan. Syntyy käsirysy, jonka roteva matkailija voittaa. Saaliiton nuorukainen vetäytyy takaisin äskeiseen paikkaansa.

Kävelen alas Skólavörðustígurina ja mietin oliko se Amerikan löytäjä oikeastaan edes Leifur Eiríksson. Eikö **Eerik Punainen (Eirík Rauði)**, joka jo pari vuosikymmentä aikaisemmin löysi Grönlannin, kiistattomasti Pohjois-Amerikkaan kuuluvan maan? Oikeastaan Grönlanti olikin paljon keskeisempi asutuspaikka, mantereen puoleinen Amerikka kiinnosti viikinkejä lähinnä vain rakennuspuutavaran hankinta-alueena.

Lampaiden ja hevosten maa

Käyn suihkussa. Geoterminen vesijohtovesi haisee rikiltä, se tarttuu hiuksiin ja vaatteisiin, Islannin ominaisuus. Samalla oivallan mitä voisoin tuoda tuliaiseksi. Kaikkein islantilaisin käyttöesine, jota en missään muualla ole tavannut, on oikeahko, halkaisijaltaan kymmensenttinen lasilevy, johon on sisällytetty sinivioletteja raitoja. Saippuuteline se ei ole, koska se on alareunultaan litteä ja tarkoitettu pystyssä pidettäväksi.

Semmoisia näkee yleisesti. Ehkä se on ilmanraikastin, ehkä taideteos.

Pelastusarmeijassa on rauhallista, mutta ulkona ei. Korttelirallia ajetaan useita tunteja Kirkjustrætia tullen ja Adalstrætille kääntyen. Rahaa siis riittää bensiiniin, ja itse autoihinkin. Eivät ne tyhmiä nuorukaisia ole, vuosikymmenten kokemus on osoittanut, että tytöt tykkäävät autoilevista miehistä. Ties vaikka heidät itsensäkin olisi siitetty autossa.

Linja-auto ajaa tunturinrinnettä, toisella puolen kiiltää meri, luode on jättänyt sen pohjaa paljaaksi ja tuonut esiin paljon kahlaajalintuja kiinnostavaa.

Avoimella maalla erottuu kaukaisia maatiloja, niityillä paljon lampaita, nuukemmin lemmiä. Sivutien liittymissä näkee erikoisia veräjiä. Siinä missä aita on tien takia poikki, on kaivettu syvennys ja sen päälle asetettu jyrkeistä rautatangoista rakennettu ritilä. Autolla siitä kyllä menee, ja miksei jalkaisinkin, mutta lehmät aristavat sorkkiajan ja pysyvät omalla puolellaan.

Iso hevoslauma laiduntaa matalan pihlajametsän reunustamalla niityllä. Kaikki ovat islanninhevosia. Täällä vallitsee halla-aholainen laki, maahan ei saa tuoda muunrotuisia hevosia.

Motelli Venus. Joko tuo voisi kieliä talouden hiljattaisista korkeasuhdanteista? Ajamme ohi ja tulemme pitkää maavallia Borgarfjörðurin ylitse Borgarnesin pikkukaupunkiin. Tämä on Islannin kaikkein vanhimpia asutuskeskuksia tasaisessa, tunturien ympäröimässä maisemassa. Oikein kaukana siintää jäätikö, Þórisjökull, kirpeässä säässä ja lasinkovassa valossa.

Ei satuja vaan tarinoita

Jokohan syrjäseudulta löytyisi kurjuutta? Kun ei vain löydy, ainoastaan tavallista pohjoista pienen paikkakunnan elämää. Näköalat taitavat olla vähissä, mutta olivatko ne juuri Borgarnesissa kovin laveat ennen talouden luhistumistakaan? Ainakin uusi kahvila tänne on sitten viime käyntini saatu aikaan. Asetun silmäilemään Morgunblaðiðia. Ällistyttävintä saarivaltion suurimmassa lehdessä ovat runsaat ja pitkät nekrologit, usein vielä monilta eri muistelijoilta. Tämä kertonee suhteellisen niukasta populaatiosta, jossa useat tietävät toisensa.

Kävelen puuston ohitse kohti niemen kärkeä. Viitta opastaa katsomaan nähtävyyttä. Kävelen puuportaat rantaan, mutta minulle ei valkene, mitä täällä oikeastaan on tarkoitus ihmetellä.

Viikinkihistoria elää vahvasti juuri Borgarnesissa, moni keskiaikainen maatila jatkaa yhä elämäänsä samalla nimellä samassa pi-

hapiirissä. Sisämaassa Hvitán varrella sijaitsee Reykholtin saga-keskus. Se tuo mieleen klassisen käännösvirheen. Islantia kutsutaan Satujen saareksi, aivan kuin viikingit olisivat iltakaudet istuneet kertomassa toisilleen satuja. Virhe tulee ruotsin kautta, jossa saga on satu. Islannissa saga tarkoittaa tarua, muinaiskertomusta, satu on islanniksi. Kaupungissa on hyvä Islannin asutusta esittelevä museo. Uusi tieto on, että ihmisten tullessa paikalle saari vielä oli tuuheiden joskin matalien lehtimetsien peitossa.

Borgarnesin edustalla on pieni saari, jonka erottaa mantereesta kapea salmi, Brákarfund. Kerrotaan, että tällä paikalla viikinkirho Egil teki ensimmäisen tapponsa surmatessaan jo seitsenvuotiaana leikkiverinsä. Isää riidankylvö naapuruston kanssa harmitti, mutta äiti kehui, että tuosta pojasta se vielä viikinki varttuu.

Tiedonvälityksen turvasatamaksi?

Elämä jatkuu lamasta huolimatta. Talouskriisi paljasti paljon keinottelua, senkin, kuinka pankkiromahduksesta varottava radio-ohjelma sensuroitiin aivan viime minuuteilla. Näin jotkut saivat aikaa sisäpiirikaappoihin ja omaisuksiensa pelastamiseen.

Pankkikriisin puhjettua Reykjavíkissa nähtiin koviakin mielenosoituksia, ankarimpia sen jälkeen, kun maa 1950-luvulla vietiin

Norræna húsiðin eli Pohjolan talon edessä näkee, kuinka pienille pohjoismaille Pohjolaa yhä pidetään tärkeänä asiana.

Natoon ja Yhdysvallat asetui Keflavíkiin. Nyt hallitus joutui eroamaan, kun äänestäjät eivät suostuneet maksamaan talouseliitin salaa tekemiä velkoja. Ainakin yksi politiikko on vedetty henkilökohtaiseen vastuuseen. Kriisi on myös tuonut uusia ideoita, kuten hankkeen, jossa Islanti olisi tiedonvälityksen vapaa foorumi vailla sensuuria ja jälkisanktioita. Hanke on kunnianhimoinen. Nähtäväksi jää, kuinka ulkomainen suurpääoma ja sotilasliitot ilmiötä sietäisivät.▲

Borgarnes. Tällä paikalla Egil surmasi leikkiverinsä.

Kukaan ei ole voittaja

Vanha kiilalainen Viljo Kajava riisui punanutun, hyppäsi natsikelkan jalaksille, pakeni Ruotsiin ja sai ensimmäisenä Eino Leino -palkinnon.

RUNOILIJA **VILJO KAJAVA** (1909–1998) on eräässä runossaan kirjoittanut kokevansa hymnin kaltaisena arkipäivän. Kajava onkin parhaimmillaan ennen kaikkea arjen runoilija – runouden käsityöläiseksi kutsuttu.

»Ihmiselämä ja linnun lento / ovat yhtä huimia, yhtä katkeilevia / ja muistomerkin arvoisia», kirjoitti filosofian kunniatohtoriksi vuonna 1975 synnyinkaupunkinsa Tampereen yliopistossa promovoitu Kajava, jonka syntymästä on tänä vuonna tullut kuluneeksi satakaksi vuotta. Nimi Kajava tarkoittaa lokkia, joka on rantalintujen alalahkoon kuuluva lintu. Se on kaikkiruokainen ja hyvä lentäjä. Kajavan runokuvastossa ja metaforissa lokilla onkin merkittävä rooli – sekä runollinen että poliittinen.

Kiinnostavaksi Kajavan tekee paitsi tunnustettu asema runoilijana ja ensimmäisenä Eino Leinon palkinnon saajana, myös hänen kirjava, ääri laidasta toiseen ailahteleva, aatteellisesti tuuliviirimäinen henkilöhistoriansa. Varhainen Kajava oli Kiilan tuotteliain ja näkyvin lyyrikko, **Arvo Turtiaisen** (1904–1980) taistelupari. Kajavan tästä vaiheesta kirjallisuudentutkija, professori **Kari Sallamaa** on kirjoittanut laajan analyysin väitöskirjassaan *Kansanrintaman valo* (SKS 1994), joka käsittelee kirjailijaryhmä Kiilan maailmankatsomusta ja esteettistä ohjelmaa vuosina 1933–1943.

Sittemmin Kajava luopui proletaarirunoudesta, Kiilan linjasta ja tematiikasta, kunnes rupesi patriootiksi ja sittemmin yllättäen kansallissosialistisesta ideologiasta kummunneen Uuden Euroopan yhdeksi suomalaisiksi äänitorveksi.

Viljo Kajavan muotokuva. Tapio Tapiovaaran öljyvärimaalaus vuodelta 1934.

Poika Viljo jatkoi opiskeluaikana ja vielä aloittelevana kirjailijanakin katkeraa yhteiskunnallista taistelua sosialistina, mutta talvisota herätti hänessä isänmaallisuuden – punanuttu vaihtui lumipukuun.

»Mikä ikävä olikaan rannalla,
kun punaiset vesilinnun jalat sen iäksi
jättivät.
Mikä ikävä olikaan rantaan loiskahtaneella
kesäyöllä,
kun ruskea siipihöyhen viimeisen kerran
värähti sen tuulessa.

Kaipauksen jättää lintu,
jonka jalan ponnahtuksessa
on hyvästijätön värinä,
jonka siivennostossa kuolemaa tervehtivä
kädenliike.
Niin hengittää lintu hetkisen
rannan ja yön tuoksua ja kutsuvaa tuulta
eikä koskaan palaa.»

Näin Kajava kirjoitti kokoelmassaan *Hyvä on meri* (Otava 1950).

Työläistäustaisen runoilijan tie kulki pitkän kypsyttelyn ja monenlaisten vaikeuksien kautta vihdoinkin ilmestyneen esikoiskokoelman *Rakentajat* (Kirjailijain kustannusliike 1935) voimakkaista työläisrunoista sodan painajaisten, suomalais-saksalaisen aseveljeyden, Ruotsin pakolaisvuosien ja lehtityön kautta lyyrikoksi, jonka asema modernissa lyriikassamme on keskeinen. Viimeisin teos *Vielä piirrän viivan* (Otava) ilmestyi 1996, kun Kajava oli jo 87-vuotias. Eino Leinon palkinnon Kajava sai 1956 sodanaikaisista Saksa-kytkennöistään huolimatta – tai kenties juuri siksi.

Punadikaaalista aisaksi Hitlerin vankkureissa

Kajava kirjoitti ylioppilaaksi 22-vuotiaana Hämeenlinnan lyseosta vuonna 1931 ja keskeytti melko pian opintonsa Helsingin yliopistossa. Hämeenlinnan Kajava on nimittänyt kirjailijakoulukseen – ennen muuta Tapiovaaran veljessarjan raisun ja innostavan vaikutuksen tähden. Tampereen ja Hämeenlinnan lisäksi Helsingin Vallila oli Kajavalle tärkeä seutu – olihan se runoilijan viime vuosikymmenten työ- ja asuin-

paikka, jossa hän kirjoitti runokokoelman *Vallilan rapsodia* (Otava 1972). Kajava oli **Helvi Hämäläisen** ja **Olavi Paavolaisen** rakkaustarinan syttymisen silminnäkijä 30-luvulla Tuusulassa, komeassa ja sittemmin puretussa Gustavelundissa, ja suomalaisen vasemmistokulttuurin terävintä kärkeä Turtiaisen kanssa.

Hyvä on meri, 1950.
Päällys Tapio Tapiovaara.

Kajava työskenteli Tulenkantajat-lehden toimittajana 1933–1938. Hän oli mukana toimittamassa myös Espanjan sisällissodasta kertovaa teosta *Suomen pojat Espanjassa* (**Hilkka Viitanen** 1939). Kirjan muut toimittajat olivat **Paavo Pajunen**, **Elvi Sinerovo**, **Cay Sundström**, **Taimi Torvinen**, **Arvo Turtiainen**, **Katri Vala** ja **Hella Wuolijoki**; toimitussihteerinä oli **Jarno Pennanen**. Kajava oli myös antifasistisen, skandinaavisen Nordeuropa-aikakauskirjan Helsingin-toimituskunnan jäsen 1938–1939 yhdessä **Katri Valan** ja **Matti Salosen** (Kurjensaari) kanssa.

Kajavan räätäli-isä **Konrad Kajava** taisteli 1918 konekivääriampujana punakaartissa ja joutui vankileirille. Hän oli taitava ammatimies, mutta 30-luvun äärioikeistolaisessa Hämeenlinnassa hän sai poliittisen taustansa ja erään juopottelevan IKL:n mustapaidan väärämielisen kantelun tähden potkut Valtion Pukutehtaasta, ja koko perhe joutui kärsimään. Häntä mustamaalattiin tökerösti myös paikallisessa sanomalehdessä.

Poika Viljo jatkoi opiskeluaikana ja vielä aloittelevana kirjailijanakin katkeraa yhteiskunnallista taistelua sosialistina, mutta talvisota herätti hänessä isänmaallisuuden – punanuttu vaihtui lumipukuun. Hän oli Finlandia-utustoimistossa, jonne Kiilan arkkivihollinen **Mika Waltari** oli värvännyt hänet talvisodan alla sotapropagandan palvelukseen. Kajava työskenteli myös Aseveli-lehden toimittajana 1940–1944.

Jatkosodan vuosina Kajava vaihtoi radikaalisti ja yllättävästikin henkistä ja poliittista leiriä. Monelle on ollut yllätys, kun on selvinnyt, että Kajava kuului **Hitlerin** kulttuurihovista ohjailun, propagandaministeri **Joseph Goebbelsin** lanseeraaman Euroopäische Schriftsteller-Vereinigungin eli Euroopan kirjailijaliiton Suomen osaston johtokuntaan. Järjestön, joka perustettiin kansainvälisen PEN-klubin vastapainoksi, langat olivat tiukasti kirjarovioarkkitehti Goebbelsin käsissä. Suomesta tähän natsien kulttuurijärjestykseen kuului kymmeniä kirjailijoita.

Irtiotto kiilalaisista aateystävistä

Talvisota ja jo sitä edeltäneet kuukaudet saivat aikaan kirjailija- ja taiteilijaryhmä Kiilassa pahaan hajaannusta. Kaikkein yllättävintä oli juuri Kajavan ajattelun muutos. Se ilmeni jo hänen keväällä ilmestyneessä kokoelmassaan *Luomiskuut* (Gummerus 1939), jonka ilmapiiriä ihmeteltiin ja oudoksuttiin.

Toimittaja **Matti Rinne** on kirjoittanut teoksessaan *Kiila 1939–2006. Taidetta ja taistelua* (Tammi 2006) tästä asiasta, samoin professori **Kai Laitinen** esseistikkassaan. **Katri Vala** (1914–1944), kiilalaisille ja koko suomalaiselle lyriikalle tärkeä runoilija- ja kulttihahmo, oli Kajavan aatehistoriallisesta käännöksestä ymmällään:

»Kajava, jonka *Rakentajat* oli meillä ensimmäinen yhteiskunnallisesti rohkea ja sanova esikoiskokoelma tällä vuosisadalla, julkaisee raskaitten pilvien kasaantuessa Eu-

roopan taivaalle ainakin tämän vuosikymmen artistisimman runokokoelman! Ilmiö on hyvin mielenkiintoinen: onko tässä taapahtunut pako vai onko etuvertija lähtenyt lomalle. – Ihastelemme ja ihmettelemme: miten hän juoksuttelee! Mutta on vaikea lämmitä: tässä on jotakin epäaitoa.»

Myös **Raoul Palmgren** (1912–1995) ihmetteli Kajavan pakoa kauneuden sfääreihin, mutta uskalsi silti veikata, ettei Kajava »jättäisi paikkaansa ihmisyyden suojamuurilla». Palmgren antaa R. Palomeri -nimen suojassa kirjoittamassaan teoksessa *30-luvun kuvat* (Tammi 1953) ymmärtää, että Kajava oli noihin aikoihin itseltään hukassa:

»Olavi Kaakkurin (Kajavan) esiintymisen ei ole näinä viikkoina ollut juuri mieltäylentävää: hysteerisenä, usein humaltuneena, hän on milloin milläkin julkisella paikalla, kahvituvassa tai ravintolassa, ryhtynyt kovaäänisesti syyttelemään 'teitä kommunisteja' (tietäen hyvin, että 'kommunistin' nimi syksyn 1939 Suomessa merkitsee sekä häväistystä että henkilökohtaista vaaraa), ja sitten on jonakin päivänä alkanut ilmestyä hänen artikkelisarjansa, jossa hän on sanoutunut irti menneisyydestään ja aateystävistään ja ilmoittautunut Kansallisen Yksimielisyyden riveihin.»

Tuo Palmgrenin mainitsema artikkelisarja ilmestyi Suomen Sosialidemokraatissa ja siinä Kajava tosiaankin irtisanoutui 1930-luvun aatemaailmastaan ja kansanrintamasta. »Tämä oli tietysti sokki hänen kiilalaisille tovereilleen», Rinne toteaa.

»Vainaja» Kajava

Elvi Sinervo (1912–1986) reagoi kaikkein voimakkaimmin tähän – hän julkaisi avoimen kirjeen Kajavalle. Siinä hän palautti mieliin, miten tämä oli yhdessä runossaan pyytänyt opettamaan itseään »vaikka hampain», jos hän sattuisi horjahtamaan aateradikalismien tieltä. Sinervo ironisoi Kajavaa, joka työläisten nimissä oli yhtynyt samaan kuoroon fasistien kanssa piipittäen: »Olemme yhtä.»

Sinervon mukaan työläisten usein kokema epäluulo ns. intelligentsijaa kohtaan osoitautui Kajavan tapauksessa oikeutetuksi. Jättäessään sisarelliset (ei toverilliset) jäähyväiset Kajavalle Sinervo kuitenkin toteaa kirjeessään: »Sinun nuoruutesi laulut jäävät työväenluokan omaisuudeksi, kiviksi kulttuurin perustaan, jota työtätekevät raken-

Promootiorunoi- lija Kajava peitteli koko loppuelämänsä Saksa-yhteyksiään.

tavat edelleen, käyköön tiesi 'yhteiskuntaa suojelevana' runoilijana minne tahansa.»

Lähipiirin tuomio oli ankara – mm. **Helmer Adler** nimitti Kajavaa edesmenneeksi.

Kollegat pitivät Kajavaa näihin aikoihin »flegmaattisena» ja »himmeänä» lyyrikkona, poliittisena tuuliviirinä ja ideologi-

Siivitettyt kädet, 1949. Päälllys Onni Oja.

sena harhailijana, josta ei ollut fasistiksi, mutta jolle oli sattunut "hupsahdus" sota-aikana, niin kuin Elvi Sinervo vähän ennen kuolemaansa asian hienovaraisesti ilmaisi. Sinervon mukaan Kiilan piirissä koko Euroopan kirjailijaliiton käynnistämistä ja "vainaja" Kajavan ryhtymistä siihen pidettiin varsinaisena emäskandaalina. Sinervon taivoin vankilassa istunut Arvo Turtiainen syytti saksalaismielistä, Hakkapeliitta-lehdessä runoilutta Kajavaa epäaidoksi »isänmaallisen ihmahan» kutkuttajaksi.

Kajava otti perheeseen vuonna 1942 syntyneen inkeriläisen ottotyttären. Sodan jälkeen Kajava pakeni liukkaasti Ruotsiin – ilmeisesti ei niinkään ottotyttärensä tähden, kuten hän itse on antanut ymmärtää, vaan »etteivät kiilalaiset ampuisi häntä». Elvi Sinervo nimittäin kertoi heinäkuuisessa haas-

tattelussa 1985, että Kajavasta oli tullut kol-laboratööri. Kajavan tavoin Suomesta nosti kytäkintä myös **Erkki Räikkönen**, kirjailija ja mm. kansallissosialististen julkaisujen Uusi Eurooppa ja Siniristi päätoimittaja, joka toimi presidentti **P. E. Svinhufvudin** yksityissihteerinä 1927–1944, sekä avoimesti natsiksi tunnustautunut, samassa järjestös-sä Kajavan kanssa toiminut kirjailija **Örnulf Tigerstedt**. Kajava palasi, Tigerstedt ei, ei myöskään Räikkönen.

Teräs, jota oma aika hioo lähimmäisen kurkkua varten

Pakolaisuusiensa aikana Kajava kirjoitti kolme runokokoelmaa ruotsiksi ja julkaisi niistä kaksi – *Till havets fåglar ja Någonstans* (Wahlström & Widstrand 1948 ja 1949). Kajava työskenteli tiskarina ja muissa tilapäishommissa, sitten vakuutusvirkailijana Svenska försäkringsanstalten Tryggissä Tukholmassa 1946–48. Viimeiseksi jääneessä suomalaiskokoelmassaan Kajava muistelee tätä pakolaisaika. Yksinäiseksi sorajotjaksi itsensä tunteva runon minä kertaa siinä kokemuksiaan Skeppsbrossa. Nuhjuisen pensionaatin rakkausmuisto lämmittää vanhuksen mieltä.

Sota-aika merkitsi "natsijärjestön jäseneksi haksahdaneen" – niin kuin **Jyrki Juusela** asiaa on kommentoinut – Kajavan täydellistä alamäkeä runoilijana. Kajavan rauhanteon jälkeistä asemaa heikensi ehkä pahiten se, että hän oli sodan aikana ilmiantanut entisiä aatetovereitaan Valpolle, kuten professori **Risto Turunen** on väitöskirjassaan *Uhon ja armon aika* (Joensuun yliopisto 2003) osoittanut.

Mutta aika pakolaisena ja kosketus moderniin ruotsalaiseen lyriikkaan jalosti toisaalta myös uutta ja hedelmällistä. Luonnosta löytyi sovittaja. Tähän viittaa myös ruotsalaisen kirjailija-akateemikko **Johannes Edfeltin** luonnehdinta Kajavasta: »Läheisyys luontoon täyttää hänen runonsa raikkaudella, parantaakseen kyllin terveiksi ne haavat, jotka sodan maan veriset näyt ovat kerran häneen viiltäneet.»

Kristiina Lyytisen toimittamassa muistelmateoksessa *Aika rakastaa, aika laulaa* (Otava 1990) on puutteita ja historiallisia aukkoja. Myös runoilijan itsensä kokoamassa teoksessa *Viljo Kajavan kauneimmat runot* (Otava 1959) on ohitettu kiinnostavia ja merkittäviä runoja, kuten aiemmin siteerattu

otava

upea avainruno *Mikä ikävä olikaan rannalla* kokoelmasta *Hyvä on meri*. Paksussa runovalikoimassa *Tuuli, valo, meri* (Otava 1984) tuo runo kyllä on, mutta ei Viljo Kajavan kauneimmissa runoissa eikä sen tuoreessa, liisäilyssä **Anja Salokanteleen** toimittamassa laitoksessa (Otava 2009).

Komea runo *Minä olen kitara* näistä kummastakin valikoimasta onneksi löytyy. Sitä voisi luonnehtia kubistiseksi:

»Minä olen kitara,
punertavasta, lämpimästä puusta tehty.
Minä olen muuri,
johon kitara lyödään rikki.
Minä olen mies,
joka lyö kitaran rikki.
Minä olen se tapahtuma,
missä tämä kitaran punertava liekki sammuu,
minä olen hahmo
tämän hetkeksi eloon hulmahtaneen tapahtuman yllä,
minä olen hiljaisuus
tämän tapahtuman jälkeen
ja häviän siihen.»

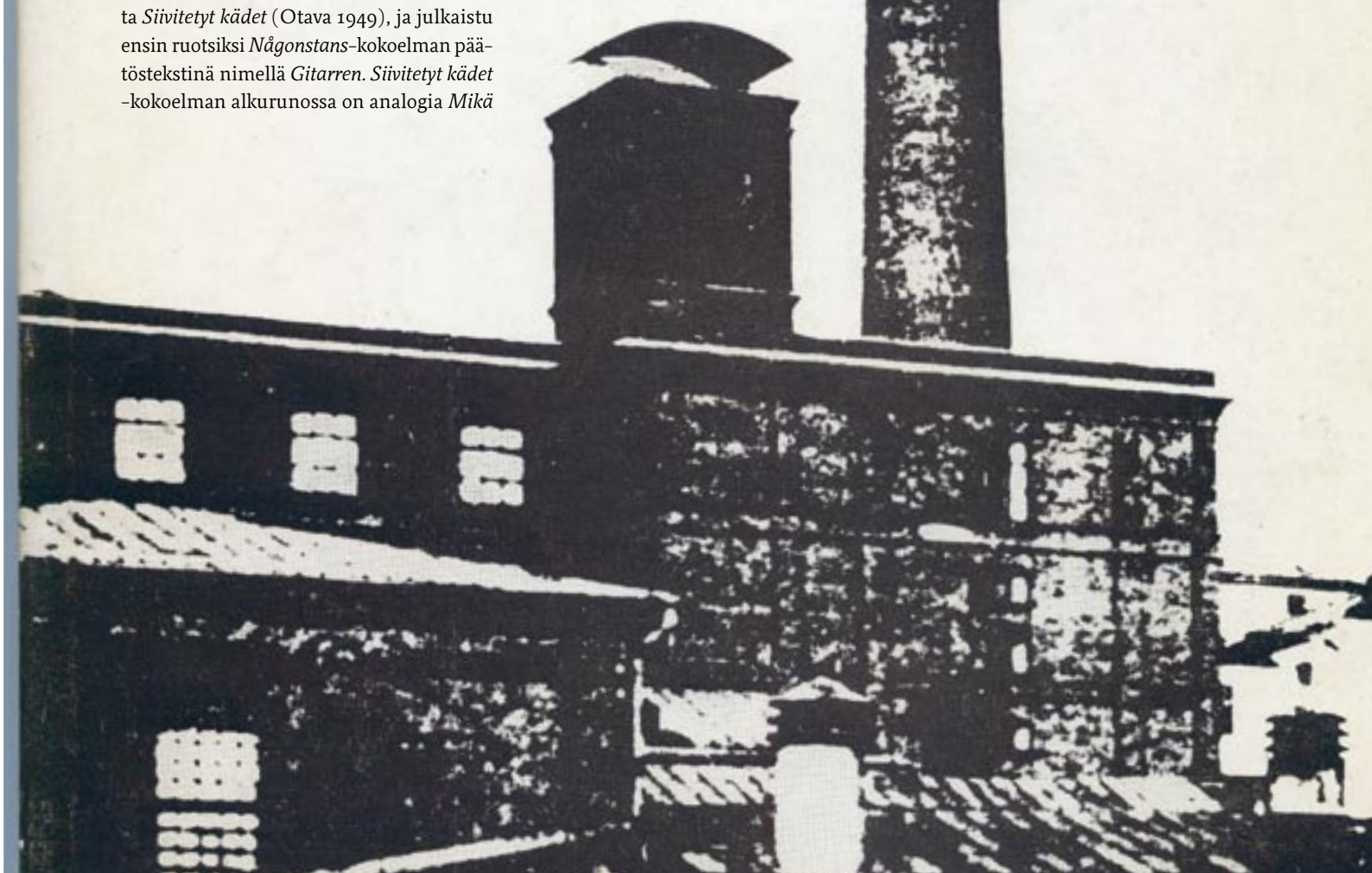
Kitararuno, jonka läpi voi nähdä Kajavan poliittiset vaiheet, on peräisin kokoelmasta *Siivitettyt kädet* (Otava 1949), ja julkaistu ensin ruotsiksi *Någonstans*-kokoelman päätöstekstinä nimellä *Gitarren. Siivitettyt kädet* -kokoelman alkurunossa on analogia *Mikä*

ikävä olikaan rannalla -runon kuolemaa tervehtivän kädenliikkeen kanssa:

»Kaupungin valokehästä
pakeni lintu
ja upposi sumuun
kuin kädenliike, joka iäksi
häviää pois.»

Toimittaja **Esa Aallas** on puhunut tamperelaisessa Aikalainen-yliopistolehdestä »tahroista runoilijan siivessä», koska promootiorunoilija Kajava peitteli koko loppuelämänsä Saksa-yhteyksiään. Kajavahan kirjoitti ja julkaisi mm. novellin *Ich hatt' einen Kameraden*. Muun muassa runoilija **Hannu Kankaanpää** on artikleissaan ja mielipidekirjoituksissaan kokonaan ohittanut tai kieltänyt nämä Kajavan natsisuhteet. Se on harmillista. Kajavasta olisi syytä kirjoittaa väitöskirja tai ainakin valaiseva kulttuurihistoriallinen kokonaisuus, luotettava ja perinpohjainen monografia. Erittäin kiinnostava on juuri tämä Kajavan ristiinriittävä kääntösiltavaihe. Taide nousee ristiriidoista.

Kajavasta olisi syytä kirjoittaa väitöskirja tai ainakin valaiseva kulttuurihistoriallinen kokonaisuus, luotettava ja perinpohjainen monografia.

Juuri syvistä haavoista ja ristiriidoista Kajava ammentaa runollisen voimansa 40–50-lukujen taitteen kokoelmissaan – tai itse asiassa jo toisesta kokoelmastaan *Murrosvuodet* (Gummerus 1937) – lähtien. Tuuliviirinä ajan melskeissä liehunut Kajava kavahtaa terästä, jota oma aika hioo lähimmäisen kurkua varten. On sama minkä aatteen viittaa puukko kätkeytyy. Kukaan ei ole voittaja.

Välke, Waltari ja Euroopan miekka

Hämeenlinnan lyseossa Kajava toimitti kuuluisaa *Vasama-lehteä*, jonka sivuilta löytyy Eino Leinonkin säkeitä. Kajava runoili tässä koululehdessä nimimerkillä Välke. Talvisodassa kaatunut elokuvaohjaaja **Nyrki Tapiovaara** oli Kajavan lähin toveri ja kriitikko. Sota-ajan propagandistina Kajava kirjoitti mm. **Sulho Rannan** säveltämän *Kotirintaman marssin*. Jatkosodan aikana ottamaansa inkeriläistä ottotyttäretä Kajava ei raskaissa olosuhteissakaan luovuttanut Neuvostoliittoon, mikä on syytä lukea hänelle kunniaksi.

Kuuluminen natsimieliseen kirjailijajärjestöön oli Kajavalle tietenkin rasite sodan jälkeen. Hän ei vastaillut koskaan sanallakaan yhteenkään kysymykseen, joka koski asiaa. Takinkääntöä paheksuttiin muualakin kuin vain kiilalaisten kollegojen keskuudessa, eri tavoin. Kajavan jäljiltä löytyi erään muuton yhteydessä mm. rullalle käärittynä **Tapio Tapiovaaran** vuonna 1934 maa-laama upea runoilijan muotokuva, joka oli hylätty komeroon. Joku oli viiltänyt sen kaulan poikki puukolla. Myöhemmin tämä öljyvärimaalauksen taideparsittiin ja pelastettiin yksityiskokoelmaan.

Karin Almin (Kaisu–Mirjami Rydberg) runosäkeet teoksessa *Alkukallio* (Tammi 1946) viittaavat Elvi Sinervon mukaan juuri Kajavaan:

»Jo ennen keskiyötä loittonit ja lähdit. // – // Jos palaat, runoilija, älä unohda: / et meitä lyönyt, itseäsi löit. / – – // kun unelmaamme iskit heikoin nyrkein. / Voi runoilijaa, joka syrjään jää, / – – / kun aika ihmismyvun unelmasta / elävän monumentin rakentaa.»

Kajava oli Mika Waltarin jalanjäljissä päätoimittaja **Ilmari Turjan** järjestämässä paikassa Suomen Kuvalehden toimitustieteerinä 1949–54 Ruotsista paluunsa jälkeen. Kajavasta oli tulla akateemikko 1957 – hän taisteli loppusuoralle Waltarin kanssa, joka

sai sitten tittelin **Toivo Pekkasen** jälkeen. Waltari oli Kajavalle paitsi sota-ajan ystävä myös varhainen idoli; Kajavalla oli Waltarin kuva seinällään abiturienttina, ja Waltarista hän kirjoitti upeita aineita. Miehet olivat yhdessä myös Weimarin kirjailijakokouksessa natsi-Saksassa lokakuussa 1942.

Vielä niinkin myöhään kuin 1944 Kajava julkaisi runon *Pro Europa*, jossa ylistetään »yhteisen tahdon» takomaa Euroopan miekkaa ja »sädehtivää, puhdasta», »maanosan ikuisen toivon» aateloimaa henkeä aiemmin mainitun suomalais-saksalaista aseveljeyttä korostavan novellin lisäksi.

Kajavan tyrskyisten rantojen kivenkoloissa tykyttävät linnunsydämet, häntä on helppo lukea ja hänen säkeissään on parhaimmillaan suuren maailmanlyriikan suloista hohdokuutta.

Sanan käsityöläinen

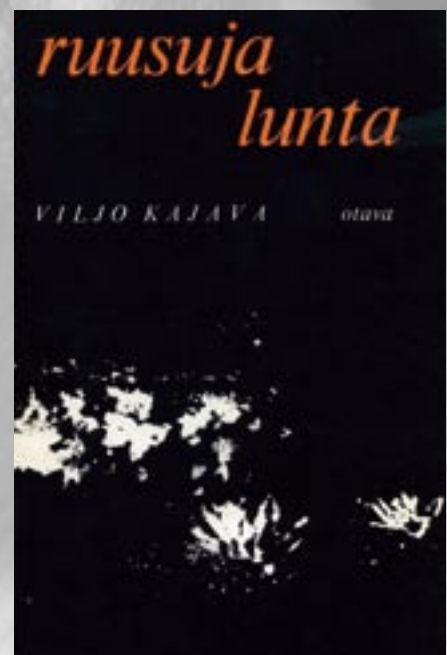
Kajava kirjoittaa runonsa olevan »syvällä / elämäkerran kerroksissa, // joiden läpi / leimahtaa piikiven liekki». Varhaisrunot ovatkin nuorukaisen kapinallisia, romanttisia unia. Kauniisti Kajava kuvaa aikalaisensa, veljensä, tavallisen työmiehen valosta valettuna olentona unelmoimassa otsa hiessä aikakauden pimeää vasten. Runot syntyvät kivusta, kapinasta ja kaipuusta. Kajava katsoo ihmisolentoa samalla rakkaudella kuin kortta kiipeävää, valomeressä keinuvaa etanaa. Runoilija löytää arjesta kauneuden – mutta myös pyövelinkäden.

Sanan käsityöläiseksi sanotulle Kajavalle käsi on herkkä tunteiden ilmaisin, ase, kuokanterä tai linnunsiipi; käsi silittää vanhukseen hopeatukkaa, lyö, hyväilee lasta, suojelee untuvaista linnunpesää tuulisella rannalla. Ja »valo, / kättä vasten, / näyttää ihmisen».

Jyhkeä *Tampereen runot* (Otava 1966) kertoo kansalaissodan kipeistä tunnoista: »Vasta haudatessa nähtiin / vaatteita pistimellä revittäessä / armeijan housujen alta pitsihousut.» Samana vuonna ilmestyi pieni, herkkä ja koskettava rakkausrunojen kokoelma *Ruusuja lunta* (Otava 1966). Nämä teokset merkitsevätkin Kajavan tuotannon ääripäitä. Luonto edustaa kokemuksen rikasta ydintä – luonto ja ihmisluonto näkyvät toistensa läpi. Runoilija vaeltelee veden ja hiekan, auringon ja suolan rajaviivaa ja kuuntelee meren kohinaa, tuulta, simpukoita, lokkeja.

Runoilijana, sanan taitavana käsityöläisenä Kajava on ennen kaikkea maalle, vesirajaan tuomittu nöyrä valon ja vapauden rakastaja, työn, luonnon, lämmön, arjen ja läheisyyden puolestapuhuja, niin kuin häntä voi luonnehtia hänen omien runokuviansa kautta. Kajavan tyrskyisten rantojen kivenkoloissa tykyttävät linnunsydämet, häntä on helppo lukea ja hänen säkeissään on parhaimmillaan suuren maailmanlyriikan suloista hohdokuutta.

Kokoelmassa *Vallilan rapsodia* Kajava kirjoittaa: »Lapsuuteni elin tehtaitten keskellä. / Nuoruuteni voimakkaat kesäpäivät / telakalla ja jysinkoneen ääressä / – taistelija taistelijoitten joukossa – / ja viimein vanhuuteni Vallilassa / eikä taistelulipusta ole jäljellä / muuta kuin punainen verho / keittiön ikkunassa.»

Papukaijan värit

RUNOILIJA ON IHMISELÄMÄN tulkki, yksityisajattelija, joka rekisteröi yhteisiä kokemuksia persoonallisella tavalla ja kiellällä runojensa mielteisiin. Tuotteliaan **Tommy Tabermannin** (1947–2010) runosatoa lukiessa vuoden 1970 esikoisesta *Ruusuja Rosa Luxemburgille* (Weilin+Göös 1970) lähtien näkee pitkän ja kirjavan kehityskaaren, mitä pitkin runoilija vaelsi, ja miten nämä säkeet kestävät aikaa tai kaatuvat ja maatuivat.

Tommy Tabermann. Kuva: Pete Aarre-ahtio

Tabermannin runoissa – varsinkin alkupään kokoelmissa – on upeita, mutta sittemmin runsaasti paatoksellisuuttaan laahaavia säkeitä, jotka tahtuvat helposti pelkäksi lyyriksi vaahdoksi ja itseään toistavaksi kevyeksi, tunnelmoivaksi rihkamaksi.

Tabermannin esikoisesta on nyt otettu uusi painos (Gummerus 2011). Kirjan ilmestymisajankohtana 70-luvun alussa oli muodikasta viittoilla politiikan eri ilmansuuntiin ja historiallisiin henkilöihin – Tabermann valitsi **Rosa Luxemburgin** (1870–1919), saksalaisen sosialistin, joka

oli alun perin Puolan juutalaisia. Spartakistiliikkeen keulana **Karl Liebknechtin** (1871–1919) kanssa Luxemburg surmattiin tammikuun rajuisissa melakoissa Berliinissä.

Nimeämiseen kokoelman poliittinen aspekti sitten jääkin – samoin kuin **Lenin**, jonka nimi mainitaan sellaisessa yhteydessä, kun ohiajavan höyryveturin lämmittäjä nojaa lippalakki silmillä ulos. ”Oi Rosa, minä tuon sinulle sylin täydeltä / punaisimpia ruusuja, / maanalaisissa kasvihuoneissa kukkaan puhjenneita”, Tabermann kirjoittaa. Hän sanoo ostavansa papukaijan, opettavansa sitä ja oppivansa ”sen sulista joka päivä uudelleen / miten monta väriä maailmassa on”.

Politiikka ”raakana” ei tietenkään ole hyvän lyriikan tae, usein päinvastoin – runotahan ovat vain ”jäsenkirjan lisälehtiä”, kuten **Pentti Saaritsa** on oivaltavasti asian ilmaissut. Eikä Tabermannista yhteiskunnalliseksi julistajaksi olisi ollutkaan. Aistit, havainnot, herkät tunteet ja raikkaat, poikittaiset ajatukset sekä hiljainen puhe tuovat runouteen sen, minkä takia sitä kannattaa lukea. Kieli on aika veijari, ja sanojen sisällä ratsastaa toivo.

Kipeästi keinuu keinumme

Tabermann syntyi Tammisaarella konduktöörin poikana, kirjoitti ylioppilaaksi Karjaan yhteiskoulusta 1966 ja valmistui sosionomiksi 1973. Hän oli toimittajana Yleisradiossa vuosia ja vapaana kirjailijana vuodesta 1979 lähtien. Pari kertaa naimisissa; Uutisvuodon kuluttama kommentoija ja sitten kansanedustajademarina sairauteensa ja kuolemaansa saakka.

Vertasin vuonna 1979 Tabermannin kahdeksannen kokoelman *Kipeästi keinuu*

Tabermannin esikoinen ilmestyi Weilin+Göösiltä 1970: kokoelman toinen, punakantinen painos tuli Gummeruksesta tänä keväänä. – ”Se oli suuri hetki, samantainen kuin ensimmäinen rakastuttu”. Tabermann kirjoitti esikoisensa rakastamaisesta opettelusta, mutta kirjasta oli valmistunut jo useita vuosia. – ”Ehkä jopa suurempi, sillä ensimmäiset rakastelut ovat aina hapaarointia ja siinä on opeteltavaa, ja kannessa minun nimeni”. (Miten kirjani ovat syntyneet 4. toim. Ritva Haavikko, WSOY 2000.)

keinumme (Weilin+Göös) arvostelussani kokoelmaa esikoiseen, josta kirjoitin, että Tabermannin esikoisen runot ovat jänteviä, konkreettisia, kirkkaita tekstejä maailman viileitten holvien alla tapahtuvista inhimillisistä asioista, rakkaudesta ja kipeistä elämäntunnoista, mutta kahdeksannen kokoelman tekstit jäävät rajoiltaan sameiksi tunnelmiksi, yleislyyrisiksi teksteiksi, sameaksi kuohuksi. Tätä kuohua aisti jo parissa edellisessä kokoelmassa aivan liikaa. Esikoinen sai melko hyvän vastaanoton.

Tabermannin toiseen kokoelmaan *Kun kaikki kellot sydämessä soivat* (Weilin+Göös 1972) olisi kaivannut karsintaa ja selkeää jäsennyttä. Kolmannessa kokoelmassa *Aivan kuin joku itkisi* (Weilin+Göös 1973) runoilijan pehmeä ja sulava teksti lipuu rakkauten ja politiikan ilmastoissa persoonallisella tavalla. Neljännessä kokoelmassaan *Tähtiä kämmenellä* (Weilin+Göös 1974) Tabermann keskittyy etupäässä rakkauden ja erotiikan erilaisiin veikeisiin muunnelmiin, ja näitä elementtejä runoilija viljelikin sitten loppuun saakka.

Parhaimmillaan Tabermannin säkeissä soi toiveikas humanismin ääni.

Mistä taide tulee?

HEINÄKUUSSA 2008 YMPÄRISTÖTAITEILIJAJA »amateur» **Teuri Haarla** (s. 1955) meni saksalaisen videotaiteilijan, **Ulu Braunin** kanssa »takaraivon peräniityille». Hän oli rakentanut kompostille kivistä kasvuaiheisen veistoksen, jonka sisään hän itse mahtui. Siellä hän vaipui transsiin ja sai katatonisen tärinäkohtauksen, minättömän tilan, josta syntyi *Biokänni*-videoteos. Teoksen lopussa Haarla sukeltaa järven kuuksikymmentävii-metriä sammakkoa. Molemmat taiteilijat hämmästyivät prosessin rajuutta, kuten myös **Turri**-koira.

»Noissa ääritiloissa en ole päivittäin, enkä edes halua olla.»

Ajatusta elämää suu-remmasta taiteesta Teuri inhosi syvästi.

Isän ikävä

Kun Haarla oli 16-vuotias, hänen isänsä kuoli. Hän kaipasi isäänsä, maalasi yksinään miesten naamvoja ja tuijotti niitä pimeässä eteisessä. Hänen äitinsä ja mummonsateettivat jatkuvasti remontteja, ja remontti-miesten touhut vaikuttivat hänestä mielenkiintoisilta. Hän myös seurasi mökillä erästä yksinäistä viljelijämiestä ja tämän traktorin, toisen isättömän pojan kanssa.

»Nuorena kuolleen isän upea ruumis oli siirtynyt hänen kammoamiinsa matoihin. Isä toivoi, että hänen ruumiinsa olisi poltettu.» Puolitoista vuotta myöhemmin, tamikuussa 1973, Haarla pakeni koulunsa lo-

Teuri Haarla on itseoppinut taitelija, amateur, herra ja duunari yhtä aikaa. Hän on tutkinut ihmisen suhdetta luontoon, ruumiiseen ja kieleen maa- ja ympäristöteosten, performanssien ja kuvanveiston avulla. Hän tuntee matomytologian ja biokännin, mutta on tasapainoinen myös talonrakennustöissä Utsjoella.

pettaneena kaikkea sivistystä mökille ja keksi kastematoviljelyn väkivallattoman menetelmän. »Tyttöystävä väitti, että olen seonnut, kuin vanha ukko, joka on menettänyt otteen elämästä. En silloin millään tavalla osannut yhdistää matojen pelastustehtävää kuolleen isääni. Kun madot olivat tulleet, sain itseltänikin salaa olla vain isän kanssa. Poikana en muuta tahtonutkaan.»

Samoihin aikoihin Haarla ymmärsi sinkoutuneensa täysin yhteiskunnan ulkopuolelle, olevansa yhteiskuntakyvytön. Hän kääntyi sisäisten lähteiden puoleen purkaakseen hiljalleen omaa ahdistustaan ja epätoivoaan. Joitakin vuosia sitten hän tote- si olevansa jopa kiitollinen tästä kohtalosta. »Olinkin saanut tällä pitkällä kivisellä tiel- lä juuri noita erityisvapauksia, joihin noilla onnistuneilla ei näyttänyt olevan juurikaan mahdollisuuksia, hyväksytyyn yhteiskun- nan normien puristuksessa. Tällä median aikakaudella, näissä katsomoiden maan- osissa, otetaan vaan sisään ja kiltisti niel- lään ja niellään. Ulospäästäminen, myrky- n oksentaminen on käytännössä mahdoton- ta.» Haarla havaitsi jo nuorena, että taide voi olla kiinnostavaa, mutta vielä kiinnos-

tavampaa on se, mistä taide tulee. Ajatusta elämää suuremmasta taiteesta hän silti in- hosi syvästi. »Minä ja sisko olimme elämää suuremman taiteen lapsiuhreja. Välitettiin taiteesta ja kunniaista enemmän kuin meistä. Vähän myöhemmin tietysti huomasin, että myös äiti ja isä olivat lapsuudessaan olleet samanlaisia aikuisten kasvatusoperaatioiden uhreja, ja vielä paljon huonommin kohdel- tuja.>>

Ruumis, kieli ja Maatuma-puisto

Yksitoistavuotiaana Haarla ihmetteli, mitä kauheaa ruumiillisessa työssä oli, kun kukaan ei halunnut tehdä sitä. Parikymppisenä hän luki siitä, miten zen-munkit tekivät maataloustöitä meditaatioharjoituksina. Vuonna 1989 hän teki valokuvakoosteen, jossa luki suurin kirjaimin: »Biokänni taidetta janoaville». Alla oli tuijotuskuva hänestä ja avoimesta perunamaasta. Eräs kohta teoksen tekstistä kuului: »Istutin kuokalla vanhaan niittyyn perunaa ja maa-artistokkaa kolme viikkoa ja mieleni karttaan paloi reikä, josta todellisuus loisti. Se oli fantastista!»

Vuonna 1993 Haarla rakensi Ateneumin puistoon teoksensa Maatuma, mato-mytoлогisen vertauskuvan ihmisen tilasta ja mahdollisuuksista. Hän istutti toukokuussa herneitä, punakaalia, mansikkaa, artistokkaa, naurista ja kukkia. Kasvit kukoistivat puistossa yhden kasvukauden ajan. Kateviljelystä vihannespuitarhasta voi hahmottaa miehen ja naisen: »Tämä hauras, mutta sotkuinen liitto, mies ja nainen, kiertokulussaan, on yksi ihminen.»

Haarla on pohtinut **Antonin Artaudin** ajatusta metaforan tuhoamisesta: »Ymmärrettävästi Artaud, aikansa teatterin uudistajana, skitsofreenikoksi diagnosoituna näyttelijänä tahtoi tuota, koska juuri vertauskuvasta tulee väline, jolla ajatus alistaa valtaansa lihan ja todellisuuden; kieli leikkaa, supistaa ja silpoo, siis yksinkertaistaa tai monimutkaistaa todellisuutta.»

Nuoren Haarlan elämässä ja mielessä metaforalla ja siitä kasvaneella yksityisen mytoлогian järjestelmällä oli kuitenkin paikkansa. »Metafora, eli oma kieli, ensin auttoi, pelasti ahdistukselta, kauhulta, jolloin saattoi todeta kuten Artaud, että 'inspiraatio on ainakin olemassa'.»

Haarla tiedostaa kantilaisen ajatuksen ihmisestä metafysisenä olentona, mutta metafysiikka ei ole hänen mukaansa totuus todellisuudesta. »Tästä voidaan ehkä ymmärtää, miksi joku taide selittämättömästi vetää puoleensa. Sillä tärkeintä tietoa ihmisen evoluution kannalta on ollut ja on se, mikä eniten tuottaa kipua. Eli tuo kaikkein tuskaisin ja sietämättömin tapahtuma pitää voida säilyttää mielessä. Kuinka ihminen voisi selväpäisenä tätä kestää? Juuri siksi mielen täytyy muuntaa ja naamioida se tunnistamattomaksi.»

Kielen rautainen ote murtui Haarlan elämässä kymmenen vuotta sitten. Hän istui parakissaan, jonka hän oli tehnyt itselleen sähköjunansa sairaalavaunun mukaan ja kirjoitti aamuviideltä luetteloa sanoista, jotka tarkoittavat samaa. Luettelo jatkui ja jatkui ja lopulta tuntui siltä, etteivät sanat merkinneet mitään. Hän vajosi varhaislapsuuden sanatomian ja kuvattoman kauhun tilaan. Hän näki myös unen sikiöhirviöstä, joka roikkui mustien hissivaijereiden puristuksessa. »Tajusin, että tuo olin minä, että vaijereista olisi päästävää. Eli nuo lauseet täytyisi uloskirjoittaa, jotta sidottu sikiö voisi vapautua elinikäisestä syyllisyydentunteesta ja ahdistuksesta.» Tästä seurasi uusi syyllisyys; oliko taide vain itsekkeistä nautiskelua, kun toiset joutuivat raatamaan raskaissa töissä? Hän käsitti, että ruumiillisessa työssä olikin ollut kauheinta juuri sen alhainen asema. »Mutta vuonna 2001 minua kiinnosti vain se, kuinka poistaa biokännin pahin este, ikisyllisyys, joka estää vaipumasta valtameriliseen palleanmaitojärveen. 'Anna mun vajota pohjaan', lauloi Egotrippikin, kun eilen katsottiin tyttöjen kanssa Tartu mikkiin -ohjelmaa.»

Terve omantunnon ääni

Omantunnon kysymyksiä ja olemusta miettiessään, Haarla huomasi omantunnon olevan monenlaatuinen; yliherkkä, lapsellinen, neuroottinen, sairas tai psykopaattisen turta ja tunnoton. Tämä on kuitenkin viime kädessä samantekevää: »Näistä attribuuteista huolimatta sopu sisäisen ikioman syyttäjän kanssa täytyy saada aikaan. Yksi tapa on toteuttaa yliminän vaatimuksia. Toinen tapa on yrittää ymmärtää, eli nähdä itsessään mistä juontaa juurensa tämän juuriminun omantuntoni erityislaatu.» Haarlan omatunto rauhoittui, kun hän kiinnostui tekemään aidosti jotakin toisten ihmisten

toiveiden ja tarpeiden täyttämiseksi. Hän muutti Lappiin, Utsjoelle, perheensä sekä vaimonsa kotiseurakauden vuoksi. Talvet vuosina 2007 - 2010 ovat kuluneet talon ja työhuoneen rakennustöissä. Hän koki, että täytyi vaivalloisesti rakentaa, jotta voisi tuntea vapautta. Välillä hän päätti myös luo-

The Worm eats my past, 2001.

puu taiteenteosta kokonaan, mutta aikansa arktisissa oloissa rakennettuaan hän huomasi ajautuneensa liian innoissaan toiseen ääripäähän. »Sielunelämä alkoi kuihtua. Ja tähän minulla ei ollut varaa. Olinhan jo ymmärtänyt, että kulutuskapitalismin vaihtoehto ovat sisäiset lähteet, mitä ne nyt sitten itse kunkin kohdalla ovat. Ja millä kielellä näistä sielun syövereistä, liskoaivoista, lihasta, autuudesta, rakastamisen kyvystä nyt sitten puhutaankaan. Ehkä me silti puhumme samasta, vain siitä tärkeimmästä, jota kukaan ei voi olla tahtomatta. Tästä syytä siis amateurius... ja tasapaino.»

Ruumiin lyriikkaa, lihan tekstiä

Buto on poikkitaiteellista kehon ilmaisua. Se vaatii niin tekijää kuin kokijaakin pysähtymään ja kuuntelemaan. Buto yhdistää osaksi ajan ja todellisuuden jatkumoa.

Pitkät petomaiset kynnet piirtävät herkkiä muotoja, tiukka tummanpuhuva pitsikorsetti tai käärinliinat vain hätäisesti vaipaksi kietaistuna. Ruumis huutaa, huokaa, leijuu, supistuu ja vääntelehtii. Hetken se on suuri avoin suu, sitten kaiken ylle levittyvä valkoinen huntu ja sitten pitkään, pitkään paikallaan, aivan liikkumatta, kalkittu pinta väristen, hikivanan yhtyessä lattian mustaan pintaan. Kokemus on intensiivinen: katsoja ei voi liikkua, kuiskata, tuskin edes yskäistä tai hengittää. Esiintyjän mielikuvat välittyvät rytmissä ja rytmittömyydessä, rikkomisessa ja jatkuvuudessa. Aiempi kokemus auttaa olemaan auki ja antautumaan.

Loputonta harjoittelua vaativa kehon hallinta ja toisaalta ilmaisuvoima, joka

saa tuntemaan, että muoto ja liike syntyvät höyhenenkeveästi, vaivattomasti, kuin ulkopuolisen ohjaamana muuttuvat käsin kosketeltavaksi. Tanssiin ja teatteriin tulee lisämausteita löytyy arkkitehtuurista, kuvataiteista, musiikista, uskonnollisista riiteistä, todellisuudesta, tuulen mukana poukkoilevasta lehdestä. Hetkessä ruma vaihtuu ilmaavuuteen ja herkkyYTEEN. Valkoinen ihomaali piirtää lattiaan kohdan, jossa merilevä hetki sitten aaltoili villisti sivellen ikaikaista kivipohjaa. Elämän ja kuoleman jatkumo ja toistuvuuden tematiikka täyttävät. Luen rivien välistä, rivien sisältä, rivejä sekaisin, täysin ulkopuolelta. Muutun osaksi kokemusta. Esiintyjä toimii porttina jonnekin täältä pois, toiseen ulottuvuuteen.

Buto-tanssi on japanilainen nykytanssin muoto, joka on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen. Sen perustivat **Tatsumi Hijikata ja Kazuo Ohno**.

»Että jos tullaan vartalo alastomana ja savessa, niin sitä ei tarvitse perustella.»

Tradition mukaisesti buto-tanssijat esiintyvät ruumis valkoiseksi maalattuna. Fyysinen ilmaisu on viety äärimmäisyyksiin ja elekieli on usein groteskia. Tyyli ei ole määriteltyä, vaan esiintyjän läsnäolo voi olla minimalistista ja hidasta, mutta myös erittäin aggressiivista ja repivää.

Buto jakaa itsestään useille luoville kentille

Butossa esiintyjän liike on suoraan kytköksissä sisäisiin mielikuviin, jotka muutetaan ruumiin ilmaisuksi. Esiintyjä kuuntelee omaa sisäistä ääntään ja muuttuu osaksi ajan jatkumoa. Buto ammentaa vaikutteensa elämästä itsestään, syntymästä ja kuolemasta, kiertokulusta, luonnosta ja todellisuudesta ja on näin ollen sekä rumuuden että kauneuden estetiikkaa. Kehon liike ja liikkumattomuus tai liikesarjan loputon toistaminen, ilmeet, ääni, groteski ja kaunis yhdistettynä luovat maailmoja, joihin niin esiintyjä kuin yleisökin voivat uppoutua.

Tanssin ja teatterin lisäksi buto yhdistelee usein myös kuvataiteita, musiikkia ja arkkitehtuuria. Buto-tanssista ammentavat taiteen, kehon ja mielen parissa toimivat, kuten joogaopettajat, näyttelijät, kirjailijat, muusikot, psykologit, filosofit, terapeutit ja

tanssijat. Pääkaupunkiseudulla butoa voi harjoittaa muun muassa Kalliolan kansalaisopiston, Helsingin Työväenopiston ja Teatterikorkeakoulun tarjoamilla tunneilla tai intensiivipajoissa. Buto-tanssin tarjontaa on myös muualla Suomessa, kuten esimerkiksi Lahden kansalaisopistossa, Keski-Suomen Tanssin Keskuksessa ja Pohjoisesta tanssin aluekeskuksessa.

Luotain työskentelee kollektiivisesti butoamalla

Oulun seudulla toimii monitaiteellinen ryhmä Luotain, jonka viimeisin esitys oli *Tyttö ammeessa* -buto-tanssiteos. Tänä syksynä Luotain on mukana *Piiat*-tanssiteatteriteoksessa, joka toteutetaan yhteistyössä muun muassa JoJo – Oulun tanssin keskuksen kanssa.

Kirjailija **Essi Kummu** on yksi Luotaimen jäsenistä. Hän kommentoi monitaiteellisen ryhmän yhteyttä seuraavasti: »Harjoituksissa kuvanveistäjä, kirjailija ja kaksi tanssijaa puhuttelee lattialla toisiaan jalkoihin.» Jäsenten välillä vallitsee syvä luottamus, mikä mahdollistaa monitaiteisen toiminnan. Ryhmän työskentelytavoista Kummu kertoo: »Lämmittelyiden jälkeen menin kirjoittamaan luonnosta tanssista käsin ja tein kohtauksittaisia novelliaihelmia. Tytöt tanssi ne sitten kuvina. Yksi kohtaus sijoitui 1600-luvulle Venetsiaan, jossa 13-vuotias tyttö joutui tappamaan kanan eikä ollut yhtään valmis siihen. Se oli tosi groteski ja kipeä teksti. Kun tytöt tanssi sen, ne sai niin uskomattoman psyykkisen kuvan esiin, että mä vain tuijotin ja itkin.»

Kummu kertoo näkevänsä buton ensisijaisesti runoutena: »Mulla tulee aina kuultu ja kuunneltu olo. Se on tosi kielellistä.» Butossa Kummua kiehtoo sen luonnosmaisuus, yhdessä leikkiminen ja tutkiminen, ja kontaktipinnan haku. Buto vastaa hänen sisäiseen rytmikkaansa ja taidekäsitteensä. »Buto on hoivaavaa. Se on niin hidasta ja vanhaa. Siinä on se kollektiivisen alitajunta mukana.» Kummu korostaa kuitenkin, ettei butolla ole välinearvoa eikä hoivan elementti ole itsetarkoituksellista. Buto on Kummulle syvän rauhan paikka, jonka muutokieltä hän kokee käsittävänsä hyvin. »Että jos tullaan vartalo alastomana ja savessa, niin sitä ei tarvitse perustella.»

»Butossa on läsnä tosi iso tunnevolyyymi, mutta se hakee sen eri keinoilla kuin perinteinen draama. Se on unen ja alitajunnan ja esikielellisyyden paikka», analysoi Kummu. »Mua myös pelottaa usein, koska se riisuu minut joka ikinen kerta, ja se on hirvittävän vaativaa. Yksikään esitys ei ole kestänyt mun olemisen nopeutta, arjen kiirettä. Se vaatii, että nyt olet ja kuuntelet. Buto-esitykseen jää jotain raakaa ja avointa. Keskeneräisyyden ja etsimisen tunnelma ovat aina läsnä.»

Luotain-ryhmä: Tyttö ammeessa.

Buto ei anna suoria vastauksia, mutta intensiivisyydellään se pakottaa katsojan ja kokijan prosessiin.

Ken Mai tutkii elämää ja luontoa

Kiotosta kotoisin oleva buto-taiteilija **Ken Mai** on vuodesta 2006 asunut Helsingissä. Hän on kehittänyt oman tapansa esiintyä yhdistämällä buton perustajien, Ohnon ja Hijikatan, tyyliä muun muassa saksalaiseen ekspressionistiseen tanssiin. Omat mausteensa esityksiin hän tuo laulun ja zen buddhismin avulla. Ken Mai esiintyy usein soolona, mutta tekee myös yhteisproduktioita muun muassa muusikoiden, kuvanveistäjien ja visuaalisten taiteilijoiden kanssa.

Ensi kosketuksensa butoon Ken Mai kertoo saaneensa tv-ohjelmasta ollessaan vielä nuori. Silloin hän koki buton omituisena ja rumana. Opiskellessaan 15 vuotta myöhemmin näyttelijäkoulussa Saksassa hän tuli kahvilassa törmänneeksi Kazuo Ohnon julisteeseen ja koki jonkinasteisen valaistuksen buton maailmaan, maailmaan ilman sanoja. Buto merkitsee Ken Maille ihmisen vartalon, liikkeen, mielen, hengityksen, sielun, kaikkien aistien, tunteiden, psyykeen, mielikuvituksen, luomisen, elämän, luonnon ja maailmankaikkeuden havainnointia ja tutkiskelua. Butossa häntä kiehtoo oman elämän perustavanlaatuisiin asioihin liittyvä loppumaton oppimisprosessi. Hän haluaa viestiä esityksissään elämästä, kuolemasta ja myötätunnosta. »Taidokas tanssija kykenee tuomaan näkyviin ja kuultaviin omaa kehonsa ja liikkeen runoutta. Toisaalta yleisö luo oman ruonoutensa performanssin kuullaessa.»

Estetiikka ammentaa syvältä maasta mutta kurottaa valoon

Buto toimii työkaluna raskaiden teemojen työstämiseen. Jo aivan juurilta lähtien buton avulla on käsitelty erilaisia tabuja, kuten kuolemaa tai homoseksuaalisuutta. Syntyjään japanilainen, tällä hetkellä Ranskaa kotipaikkanaan pitävä **Moeno Wakamatsu** piti elokuussa tanssityöpajan Euroopan kulttuuripääkaupunki Turussa, ja tuossa yhteydessä Helsinki pääsi nauttimaan Wakamatsun sooloesityksestä nimeltään *Naked Water*.

Lautalattia vaikertaa pyörivän ja kurottuvan ruumiin alla. Paksu musta tukka sivelee haavoittuvaa kehoa ja kehystää eleetöntä yksilöä kollektiivin symbolina. Kärsimys tulee käsin kosketeltavaksi, mutta samalla syntyy tunne vapauden mahdollisuudesta. Puhuttaessa minimalismissaan tunnin mittainen sooloteos ottaa katsojien huomion täydellisesti. Wakamatsu osoitti buto-esityksellään kunniaa Japanin maaliskuisen tsunamituhon uhrien muistolle välittäen toivon sanomaa ydinvoimattomasta huomimisesta. Buto ei anna suoria vastauksia, mutta intensiivisyydellään se pakottaa katsojan ja kokijan prosessiin. ▶

Mari Koski alkoi samaan aikaan sekä sukeltaa olemassaolevaan runouteen että kirjoittaa itse.

KUN **MARI KOSKI** alle kaksikymppisenä meni Oriveden opistoon suorittamaan Sana-taiteen perusopinnot -kurssia, hän ei vielä aikunut runoilijaksi.

»Olin kiinnostunut proosasta, esseistii-kasta, elokuvasta, valokuvaamisesta ja filosofiasta. Orivedellä aloin lukea enemmän runoutta, sain tuntumaa runojen kirjoittamiseen ja runous alkoi jotenkin vetää puoleensa», Koski muistelee.

»Aloitin modernistisesta ilmaisusta, jonka omaksuin monien muiden ikäisteni tapaan suurilta suomalaisilta modernisteilta, joista minulle läheisimmät ovat olleet **Mirkka Rekola** ja **Paavo Haavikko**.»

Etenkin runoilija ja opettaja **Risto Ahdin** kurssi sai Kosken innostumaan runoudesta. Aluksi hän kirjoitti suurin piirtein kaiken sen mitä lukikin.

Kokeellisuus nojaa traditioihin

»Kun aloin yhtäaikaan lukea ja kirjoittaa runoutta, lukemani vaikutti suoraan kirjoittamiseen. Kirjoittamalla ikään kuin tutustuin runouteen. Se oli oman ilmaisun ja poetiikan hakemista, ja sitä kesti monta vuotta.»

Irti odotuksista

Kosken esikoisteos *Sch* ilmestyi Osuuskunta Poesian kustantamana viime keväänä. Se koostuu viidestä pitkästä runosta, joista yksi on persiankielinen käännös kokoelman nimirunosta. Runoja voi luonnehtia kokeelliseksi, valmiita muotoja karttaviksi tai niillä leikitteleviksi.

»Kokeellisuus ei ole ollut tietoinen valinta, enkä kirjoittaessani edes ajattele kirjoittavani kokeellisesti, tutkivasti kylläkin. Oma suhteeni runouteen on päässyt muodostumaan aika ennakkoluulottomasti, sillä en tunte-

nut runoutta kovinkaan paljon, kun aloin sitä kirjoittamaan», Koski selvittää.

Kokeellinen runous on nyt pinnalla. Vast'ikään on ilmestynyt antologia *Vastakaanon. Suomalainen kokeellinen runous 2000–2010* (toimittaneet **Juri Joensuu**, **Marko Niemi** ja **Harry Salmenniemi**, Osuuskunta Poesia 2011), jossa on mukana neljä runoa Mari Koskeltakin. Kirjan esipuheessa Joensuu ja Salmenniemi mainitsevat kokeellisuutta määrittävinä piirteinä muun muassa hallitusta muodosta ja keskeislyyrisestä puhujasta irtoamisen sekä korostuneen tietoisuuden »kielen ja kirjoituksen materiaalisuudesta ja visuaalisuudesta, samoin kuin runouden tekotavoista».

Koski painottaa, ettei kokeellisen runon lukeminen, tulkitseminen tai tutkiminen

ole kovin erilaista kuin perinteisemmänkään runouden.

»Runoutta olisi aina hyvä lukea ennakkoluulottomasti. Taiteen kanssa olisi muutenkin hyvä luopua kaikista odotuksista. Kokeellinen runous tietysti usein kiinnittää huomion omiin rakentumisperiaatteisiinsa, kommunikoi niitä. Metalyyrisyys, runoudesta runoileminen on myös yleistä. Tietoisuus runouden traditiosta saa paljon tilaa, ja sen tuntemisen merkitys kasvaa.»

Kokeellista runoutta lukiessa katse kannattaa Kosken mukaan suunnata esimerkiksi runomuotoon, johon runo taiteenlajina on tosin aina perustunut.

»Runoteksti voi muistuttaa arkkitehtonista tilaa, kuten kirjaston käytävää tai vaikkapa käytävän hiljaisuuden rikkovaa äänien maismaa.»

Yhteisöllä iso merkitys

Koskelle runouden luominen perustuu paljolti yhteisöllisyyteen. Tämä on hänen mukaansa keskeinen piirre nuoren sukupolven kokeellisessa runoudessa.

»Hahmotetaan sitä, mitä ollaan tekemässä, yhdessä vertaisryhmän kanssa. En tosin tiedä, eroaako se mistään muusta sukupolvesta.»

»Ystäväpiiri ja lähellä olevat ihmiset, jotka ovat myös kirjoittaneet runoutta, ovat vaikuttaneet minuun suuresti. Sitä ei voi sanoa yhdessä tekemiseksi, mutta olemme yhdessä hahmottaneet, mitä runous ja taide on ja mitä seuraavaksi voisi tehdä. Nämä ovat varmaankin aika universaaleja kysymyksiä nuorille ihmisille», Koski pohtii.

»Yhteisvaikutusten lisäksi uskon, että oman poetiikan, niin kuin olemassaolonkin kysymykset hahmottuvat viime kädessä yksittäisesti. Kokemuksellisuus ja sisäisyys kuuluvat runouteen. **Rilken** sanoin: *Gesang ist Dasein* ('– – on laulu olemusta, puhdasta – –').»

Jyväskylässä, jossa Koski asuu ja opiskelee, on ollut viime vuosina vilkasta runouselämää. *Vastakaanon*-teoksen kaikki kolme toimittajaakin ovat jyväskyläläisiä, ja etenkin Salmenniemi on jo valtakunnallisestikin tunnettu runoilija. Jyväskylästä ovat myös muun muassa runoilijat **Katariina Vuorinen**, **V. S. Luoma-aho** ja **Kosken Sch**-kokoelman kustannustoimittajanakin ollut **Kristian Blomberg**.

»Näen aktiivisen runouselämän merkittävänä ilmiönä. Se heijastelee muuallekin, sillä ilmapiiri on myönteinen. Jyväskylässä on suhteellisen paljon julkaisevia runoilijoita pienellä alueella, ja heidän verkostoitumisensa alkaa sitten näkyä esimerkiksi lisääntyneiden runotapahtumien muodossa. Kaupunki on sen kokoinen, että kohtaaminen on helppoa ja epävirallista», sanoo Koski.

Puheita siitä, että olisi olemassa jokin »Jyväskylän koulukunta», hän pitää kuitenkin liioittelevina.

»Koulukunnan kriteerit eivät täyty, enkä ole huomannut mitään tahtoa manifesteihin.»

Persian kieli osa kompositiota

Sch-kokoelman aloittavassa nimirunossa on Lähi-itään, etenkin Iraniin, viittaavia nimiä ja tunnelmia.

»Kyseinen runo ja runouteni muutenkin on saanut vaikutteita persialaisesta kulttuurista, kielestä, musiikista ja runoudesta. Yksityiselämässäni olen ollut tekemisissä iranilaisten ihmisten kanssa», Koski valottaa.

Kokoelman toinen runo on sama kuin ensimmäinen, mutta persiaksi käännettyinä. Kieltä osaamaton suomalainen voi keskittyä vaikkapa tutkimaan kauniita kirjainmerkkejä. Mieleen tulee Kosken mainitsema kokeellisen runouden tilallisuus ja arkkitehtonisuus.

Miten päädyit käännättämään runon persiaksi?

»En ole käännättänyt runoa, se löysi itse käänntäjänsä. Tutustuin Suomessa asuneeseen iranilaiseen runoilijaan **Mohsen Emadiin**, joka kiinnostui runoudestani ja halusi käntää sitä valmistelevansa suomalaisen runouden antologiaan. Olin parhaillaan kirjoittamassa esikoisteostani ja käännöksestä tulikin harkittu osa teokseni kompositiota.»

Käännös on mukana myös persiankielissä runoantologiassa.

Mikä materialisoituu kieleen?

Mari Koski käntää itsekkin runoutta. Hänen esikoissuomennoksensa, amerikkalaisen **Joseph Leasen** runokokoelma, on ilmestymässä Poesialta keväällä. Työ on käännöksebyytti sikäläkin, että Leaselta ei aiemmin ole käännetty mitään sen enempää suomeksi kuin muillekaan kielille.

Kääntämistä Koski luonnehtii hyvin antoisaksi ja haastavaksi työksi.

»Raakakäännöksen tekeminen on aika suoraviivaista, kun yrittää hahmottaa jollain tavalla sen korpuksen. Sitten kun täy-

tyy alkaa runoilla sitä uudelleen, täytyy olla hyvin läheisesti tekemisissä toisen kirjoittajan poetiikan kanssa ja antautua sille. Se on kohta, joka aktivoi oman kirjoittajuuden pohjia myöten.»

Kääntämisen yhdistäminen omaan kirjoittamiseen ei ole kuitenkaan aina ongelmatonta.

»Minulle kävi kääntämisen aikana useita kertoja siten, että olin niin syvällä käännettävän runoilijan poetiikassa, että halusin alkaa kirjoittaa itseäni siitä ulos.»

Miten syvälle toisen poetiikkaan sitten pääseekin, koskaan ei pysty kokemaan tekstiä täsmälleen samoin kuin kirjoittaja. Ihmeellistä on Kosken mukaan se, että toisen kirjoittajan poetiikka kuitenkin on siirrettävissä kielestä toiseen. Kääntäessään hän on tullut pohtineeksi, mitä hän loppujen lopuksi on siirtämässä.

»Mikä se on, joka materialisoituu kieleen? Se on minusta valtavan kiinnostava.» ▲

Seuraavalla aukeamalla Mari Kosken aiemmin julkaisematon runosikermä.

Mari Koski

Syntynyt 1982.

Runoilija, käänntäjä ja äiti.

Runoja julkaistu muun muassa Tuli & Savu-lehdessä ja Parnassossa. Esikoiskokoelma *Sch* ilmestyi keväällä 2011.

Opiskelee Jyväskylän yliopistossa kirjoittamisen maisteriohjelmassa.

Tällä hetkellä työharjoittelussa Keski-Suomen Kirjailijatalolla, jossa hänellä on myös kirjailijana työhuone.

Mari Koski:

Puolalaisesta sikermästä

(Krakova, Wawel)

seison linnan tornin portaikossa ensimmäisen tasanteen nurkassa
kuningas Sigismundin kello soi
ihmisille on luvattu yksi toive, ylhäällä, koskettamalla kelloa
70 askelta ylös kohti Sigismundin kelloa

nyt reppu jossa brodeeraus "Zeus"

merkki jota en

odota, kohtisuuraa nousee rukous

oppiminen vastakkaiseen suuntaan

maailmasta Tooraan | todellisuudesta kohti Lakia

"Istu ja ole vain kielessä jota hengität"

puhe puhaltamisesta

hengitys hengistä

kulkukoira seuraa minua lihakauppa PRIORITETin nurkalle asti ja
tien yli kohti kirkkoa tien päässä kevään -43 mahla on noussut
käsivarsiini naapuritalon seinään ammuttu kasvaa sisälläni välttää
lääkkeet huumeisen tuijotuksen ylös ikkunoihin kolmekymmentä
metriä ennen Veikseliä ostan vettä huoltoasemalta & suuri seteli
katoaa tiskin alle

että vesi vaihtuu

Benjamin ja

”Elämänilmaukset jotka eivät palvele elämää”

onneksi tämä sähkövirta ei katkea, tämä jalkakäytävä ei jäädy

ehtymättöminä puistikkoina

ellemme näe itseämme suhteena

historia, lakatuin kynsin

se elämänilmaus, se teatteri talven

odotus kielen taikametsässä

johon aurinko kerran kaatoi

jonka muotoon hakeutui

maailmanpyörä

kalligrafian varioivat aiheet

linnut, maljat, puut

sittemmin hieman hellittänyttä kuvakieltoa

suurta esteettistä arvostusta

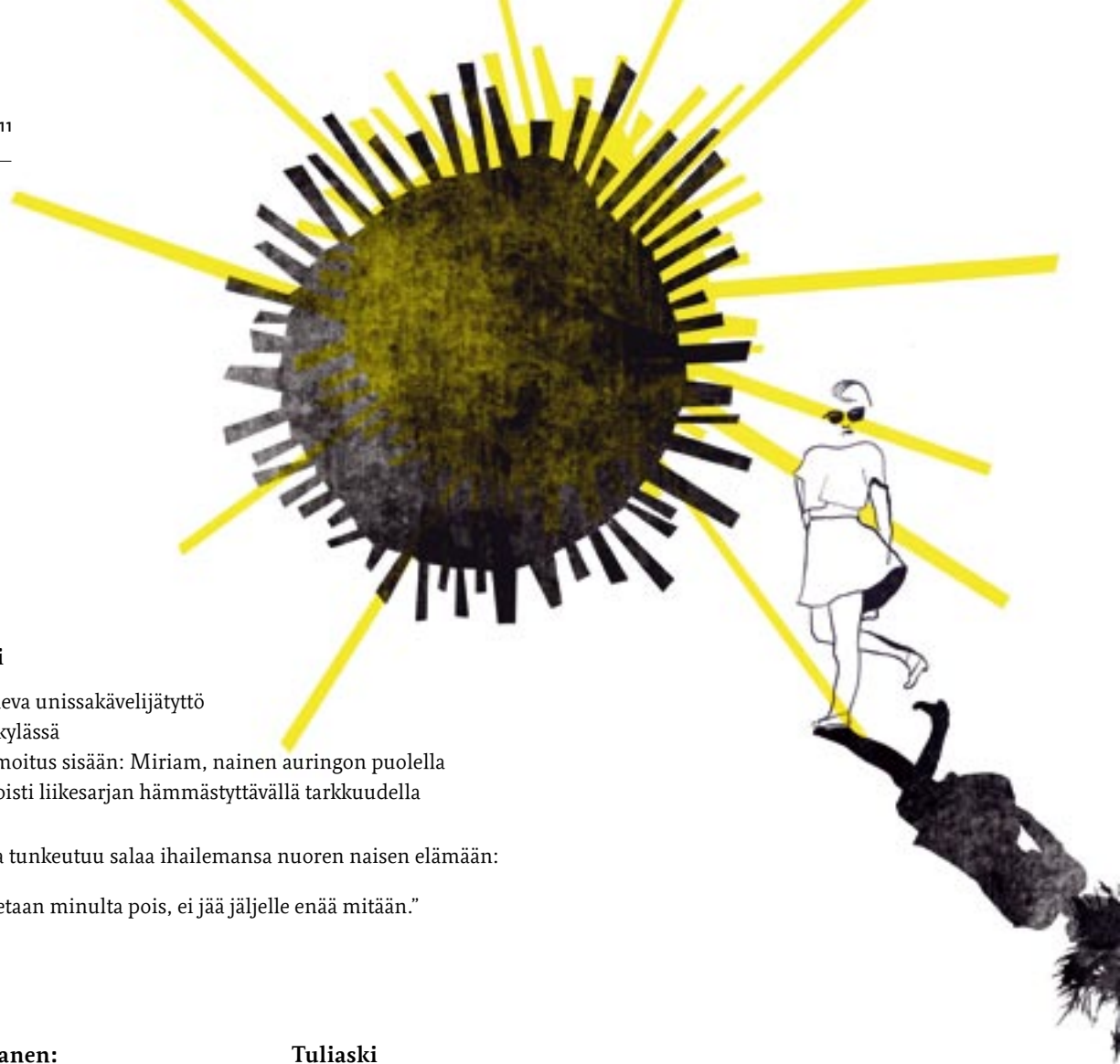
nuput avautuvat allegorioiksi

senioristikoiksi

asennoiksi

väreiksi

”heitän sinne ruusun, ruusun vihreää”

Hyvästi kaunokaiseni

Rikas gangstereita kartteleva unissakävelijätyttö
pakomatalla skoonelaiskylässä

Kansalaisuusilmoitus sisään: Miriam, nainen auringon puolella
hän toisti liikesarjan hämmästyttävällä tarkkuudella

Kehitysvammainen poika tunkeutuu salaa ihailmansa nuoren naisen elämään:

”Se on elämäni. Jos se otetaan minulta pois, ei jää jäljelle enää mitään.”

Emilia Anniina Pennanen: Runoja

Emilia Pennanen on vuonna 1990
syntynyt aloitteleva sana- ja
äänitaiteilija. Emilia on valittu
vuoden 2011 Nuoreksi Runoilijaksi
Nuori Voima -lehdessä.

Tuliaski

Äiti sytyttää takan ja pistää minut istumaan sen eteen.
Huoneen seinien muuriksi hakkaa halot äiti ja levittää.
Äiti tupakanpolttaja ja liekit Mallorca.

Äiti nauraa ulkona vesisateessa Takkahuone on verhottu vedenkestävällä
muovilla jota käytettiin äidin rapujuhliissa illalla kun alkoi sataa
Äiti sanoi että meistä tulisi verempunaisia joessa lilluvia pinsettejä
kunnes joku tulisi ja söisi meidät Äiti haki sellofaanin ja juotti vieraille
samppanjaa ja kuohuviiniä äiti Pommacia ja simaa kaikki sekoitettuna

nyt äiti ojentaa minulle
lasillisen syttyvää nestettä
ja sanoo ole varovainen
sen kanssa muuten voi
käydä hassusti minä puen
päälleni sydämenmuotoiset
muoviset aurinkolasit joissa
on tulipunaiset sangat ja
mustat linssit piilolinssit
ovat turvassa silmissäni
luomieni alla toisten
linssien takana kun lämpö
alkaa kihelmöidä varpaista
kohti nenänpäätä ja sormia

Talon ympärille äiti sytyttää valkoisia halkokynttilöitä, joita reunustavat
kultaist kehykset. Kerma kirnuuntuu suupielissäni voiksi ja siitä
vesiliukoiseksi seokseksi hikeeni.

”Se on elämäni. Jos se otetaan minulta pois, ei jää jäljelle enää mitään.”

Aurinkolasit

Aurinkolasit muuttuvat silmäpusseiksi
ja sanomalehdet propagandapuheeksi,
kaikki myyntikeot ovat täynnä
vahapiikkisiä muovilehtiä,
ja kahvi maistuu samalta
kuin kuravelli eteisen kynnyksimatolla.

Kuollut koira makaa suussa
kun herään viikon onnenpäivänä,
ja vieressä lottopotti:

Se Ainoa Oikea
"en jätä sua hei koskaan, hei oikeesti...
En Koskaan"

Coca-Cola muuttuu Ekstran Kolaksi
ja Supermies Clark Kentiksi.
Minun tukkani on yhtä vaalea
kuin Barbiella lomamatkalla,
jossain banaani-kameli-ananas-karamelli-auringonlasku-maassa
vaaleanpunaisten sivujen välissä
päällä häämekko:
kristaallikruunu
voisokerivaahdo
tahmea
kaksitoistakerroksinen
tuulihattukakku

Hengitän keuhkoni täyteen vesisateen usvaa,
ja toivon
että menetän näköni
jotten kohtaisi katsetta

torson ja kiharat voisin korvata omieni puutteelle
liimata ihohuokokset poskipäitteni kohdalle
olla valokuvamalli ilman vaatteita.

Kunhan solusi eivät harvenisi
niin kuin minun

kunhan silmiesi kiilto ei katoaisi
niin kuin minun.

mother stands for comfort

Äiti soittaa kelloa
saanko tulla sisään

sylkeä sylkeä
(sylkeä)

päälleni
hyljättyjä, sylkeä

sormenpäät kattoa vasten taivas
vesi valuu pirstaleina pitkin
käsivarsi jalat rintalasta nenänpää

suljen oven nurkkaan kiinni

Tomi Sonster:
Noidan opissa

Tomi Sonster on oululainen runoilija.
Hän on julkaissut kokoelman
Siihen mihin tonttu astuu (ntamo 2009).
Oheiset runot ovat hänen toisen kokoelmansa
käsikirjoituksesta. Kulttuurivihkoista hänen
runojaan voi lukea numeroista
2/1997, 3/2001, 1/2002, 6/07.
Katso myös <http://tomisonster.blogspot.com>.

Valeyksisarviset vaivaantuvat
tulkitsijoiden läsnäolosta,
seivästävät isäntänsä,
jotka paljastuvat vampyyreiksi,
sitä kukaan ei ehdi huomata;
on kiire polttaa noita.

Sinun täytyy ehtiä luokseni ennen roviota,
sillä nousen ylös
vampyyrien tuhkat sekoittuneena omiini
ja sen jälkeen neuvoni
voivat sisältää taka-ajatuksia.
Enkelit kutittavat ristiinnaulittua
höyhenillään. Niihin tarttuu taikuutta,
vievät noidalle, joka antaa vastineeksi ulostetta.
Se saa heidän olonsa tuntumaan ihanan maalliselta:
"Aivan kuin olisimme totta."
Noita kiinnittää höyhenet risuun
ja kutittaa sillä halvaantuneen käsiä.
Kun potilas puristaa sormensa nyrkkiin,
sirpaleet kokoontuvat lautaseksi.
Kävelemme vetten päällä
kuvittelemalla itsemme ilmaan, roikkumaan
ristillä.
Ollaan piilossa,
kurkitaan,
ei sanota
"kukkuluuruu".
Tällaista on vakoilu.

Haukkumanimet kantavat kantajansa arkkuja.
Pidätän ne pillkkaajien murhista.

Maagisia voimia
voi myös saavuttaa
ahkeralla
harjoittelulla.
Eräs perheenisä
nukutti lapsensa joka ilta
teeskentelemällä kuorsaamista.
Nykyisin hän toimii palkkamurhaajana.
Tulkitsijoiden sormet määräävät hänen kohteensa.
Hän tappaa uhrinsa näyttelemällä tukehtuvaa.

Georg Lukácsin perintö ja nykymaailma

»Viheliäinen» ja »vaikea» – näillä sanoilla kuvaa Unkarin Budapestissa sijaitsevan Lukács-arkiston nykytilannetta sen pitkäaikainen työntekijä tri Miklós Mesterházi. Arkisto elää tällä hetkellä eräänlaista näennäiselämää.

»NYKYINEN ÄÄRIKONSERVATIIVISEN hallituksen näkemyksen mukaan filosofia ei kuulu Unkarin henkiseen perintöön ja erityisesti siihen ei kuulu marxilainen filosofia», sanoo **Miklós Mesterházi**. Haastatteluun osallistuvat myös arkiston tutkijat **Andeas Kardos** ja **Mária Székely**.

Filosofin kotimaassa politiikkaa määrittää äärikonservatiivinen Fidesz – (Magyar Polgári Szövetség – Unkarin kansalaisliitto), joka sai vuoden 2010 vaaleissa 52,7 prosentin äänisaaliin. Vaalijärjestelmän vuoksi puolue saavutti yksin määränemistön. Lisäksi parlamentissa on äärioikeistolainen Jobbik-puolue, jota tuli vaaleissa 16,7 prosenttia äänestäjistä.

»Emme olisi kyenneet kaksi vuotta sitten kuvittelemaan Unkarin nykyistä synkkää poliittista tilaa», toteavat Lukács-arkiston tutkijat. Hallitus aloitti välittömästi kovat painostustoimet sen mahdollisia kriitikkoja kohtaan. Filosofit ovat joutuneet poliisitoimien kohteeksi, teatterijohtajia uhkaa erotaminen ja elokuva-alan ihmiset pelkäävät menettävänsä rahoituksensa, kun Lukács-arkisto on hallituksen tähtäimessä.

Kiistelty ja arvostettu marxilainen filosofi

Stalinisti, revisionisti, läntisen marxismin perustaja ja johtava marxilaisen filosofian edustaja – tässä muutama maininta, jolla unkarilaista filosofia ja kirjallisuusteoreetikkoa **Georg Lukácsia** (1885–1971) on luonnehdittu ja luonnehditaan. Lukács-arkiston tutkija tri Mesterházi tähdentää Lukácsin merkittävää ja samalla merkillistä roolia marxismin historiassa.

Lukácsin tie yhdeksi aikamme kiistellyimmäksi ajattelijaksi alkoi 1900-luvun alkupuolella hänen *Entwicklungsgeschichte des modernen Dramas* -väitöskirjallaan. Metodisesti teos oli kirjoitettu **Georg Simmelin** hengessä, jonka Lukács oli tavannut vuonna 1907. Myös **Max Weberillä** oli voimakas vaikutus nuoren Lukácsin ajatteluun.

Haastattelussa Mesterházi toteaa, että viimeinen uutuus Lukácsin tekstien julkaisun saralta on *Notizen zu Georg Simmels Vorlesungen, 1906/07, und zur »Kunstsoziologie«*, ca. 1909 (2011). Muistikirjan sisältö koostuu kahdesta osasta. Alkuosa on Lukácsin muistutuksia Simmelin pitämästä luennosta

Logik und Probleme der Philosophie der Gegenwart ja toinen hänen unkariksi kirjoittamansa hahmotelma »taidesosiologiasta».

Ensimmäinen maailmansota merkitsi Lukácsille universaalia kulttuurin kriisiä

Lukácsin varsinainen läpimurto laajempaan tietoisuuteen toteutui hänen *Theorie des Romans* (Romaanin teoria, 1916) -teoksen myötä. **Hansgeorg Schmidt-Bergmannin** *Georg von Lukács. Heidelberger Ästhetik – Auf dem Weg zur "Theorie des Romans"*. *Briefwechsel Leopold Zieger von Georg von Lukács* (2010) on toinen viime aikoina ilmestynyt teos, jossa on julkaistu Lukácsin ennen tuntemattomia tekstejä. Mesterházin mukaan sen ongelmana on, että »sen julkaisemisen yhteydessä ei ole etsitty arkistoista täydentävää materiaalia.»

Lukács oli marxisti, joka ei koskaan eronnut puolueesta.

Georg Lukács.
kuva: HorstSturm Bundesarchiv

Theorie des Romans -teosta edelsi vuosina 1914–15 **Hegelin** ja **Marxin** tuotannon intensiivinen lukeminen. Ensimmäinen maailmansota merkitsi Lukácsille universaalia kulttuurin kriisiä. Hänen näkemyksensä oli voimakkaasti sodan ja militarismien vastainen, mikä johti hänen suuntautumiseensa marxismiin. *Theorie des Romansin* vuonna 1971 julkaistussa esipuheessa Lukács kirjoittaa tuosta ajasta: »Sisäinen kantani merkitsi rajua, globaalista, joskin aluksi heikosti ilmaistua kieltäytymistä sodasta ja ennen kaikkea sotainnostuksesta.» Suunnanmuutos oli selkeä. Hän alkoi kirjoittaa esseitä bolševismista, maailmanvallankumouksesta ja maailmantaantumuksesta.

Joulukuussa 1918 Lukács liittyi Unkarin kommunistiseen puolueeseen ja hänestä tuli **Béla Kunin** neuvostohallituksen komissaari vuonna 1919. Samoihin aikoihin hänen Heidelbergin ajan keskustelukumppani Max Weber kutsui spartakistikapinaa »veriseksi karnevaaliksi» ja suositteli vallankumouksellisille itsemurhaa tai melisairaala.

Neuvostohallituksen kukistumisen jälkeen Lukács asusti Wienissä, osallistui ak-

tiivisesti Unkarin kommunistisen puolueen ja Kominternin poliittisen toimintaan ja kirjoitti marxilaisuuden teoriasta tavoitteena luoda aikakautta vastaava marxilainen teoria. Vuonna 1923 hän julkaisi yhden keskeisimmistä ja kiistanalaisimmista teoksistaan *Geschichte und Klassenbewusstsein* (Historia ja luokkatietoisuus), jossa hän pohti työväenluokan roolia vallankumouksellisena subjektina. Lukácsin mukaan työväenluokan subjektiivinen tietoisuus ei ollut automaattisesti seurausta sen objektiivisesta asemasta. Vallankumouksen kohtalo oli Lukácsin mukaan »riippuvainen työväenluokan – luokkatietoisuudesta». Ongelma oli siinä, että kapitalismin kehityksen myötä esineellistyminen yhä enemmän hajottaa ja vääristää inhimillistä tietoisuutta.

Lukácsin tekstistä käytiin kommunistisen liikkeen sisällä ankaraa väittelyä. Teos on nähty läntisen marxilaisuuden ja kriittisen teorian perustekstinä. Sen vaikutus on ulottunut **Heideggerista Marcuseen** ja **Satreen**.

Mesterházi huomauttaa, että Moskovan arkistosta on löytynyt yksi keskenjää-

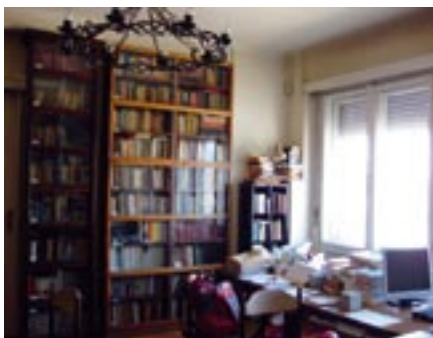
nyt käsikirjoitus vuodelta 1925 tai 1926, jossa Lukács ottaa kantaa *Geschichte und Klassenbewusstsein* -teokseen kohdistettuun kritiikkiin. Alkuperäisteksti *Chvostismus und Dialektik* on julkaistu myös englanniksi (*A Defence of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic*, 2000). Mesterházin mukaan ei ole kyetty selvittämään sitä, kenelle teksti mahdollisesti on kirjoitettu ja kenelle lähetetty.

Lukács emigroitui Neuvostoliittoon **Hitlerin** valtaannousun jälkeen. Hän työskenteli Neuvostoliiton tiedeakatemian työntekijänä vuosina 1933–39 ja 1942–44.

Toisen maailmansodan jälkeen Lukács palasi Unkariin. Hänestä tuli Unkarin parlamentin jäsen sekä estetiikan ja kulttuuri-filosofian professori Budapestissa. Hänen kuuluisa teoksensa *Die Zerstörung der Vernunft* (Järjen tuhoutuminen, 1954) käsittelee saksalaista porvarillista filosofiaa irrationalismin ja fasismin henkisenä edellytyksenä. Mesterházi luonnehtii sitä Lukácsin »huonoimmaksi teokseksi». Hänen mielestään Lukácsin vuonna 1933 ja 1941/42 kirjoittamat teokset fasisisesta ideologista ovat

Lukács-arkiston tiloja

Tohtori Miklos Mesterházi.

paljon antoisampia. Saksankieliset käsi-
kirjoitukset julkaistiin ensimmäisen kerran
Unkarissa vuonna 1982.

Vallankumouksen kohtalo oli Lukácsin mukaan riippuvainen työväenluokan luokkatietoisuudesta.

Vuonna 1956 Lukács osallistui **Imre Nagyn** hallitukseen, josta hän erosi sen ilmoittaessa Unkarin eroavan Varsovan liiton jäsenyydestä. Kansannousun kukistamisen jälkeen Lukács pidätettiin. Hänet erotettiin professorin ja Unkarin tiedeakatemi-
an jäsenyydestä ja karkotettiin Romaniaan, josta hän palasi vuonna 1957. Vuoden 1956 tapahtumien jälkeen Lukács sai »revisio-

nistin» maineen, jonka leimaa hän kantoi kuolemaansa asti. Lukács kuoli syöpään 4. kesäkuuta 1971.

Lukácsin ja Luchterhandin yhteistyö

»Lukácsilla ei ollut mahdollista julkais-
ta tekstejään Unkarissa tai muissa sosia-
listisissa maissa vuoden 1957 jälkeen mo-
niin vuosiin», toteaa Miklós Mesterházi.
Apuun tuli länsisaksalainen kirjakustanta-
mo *Luchterhand* ja sen kustannustoimittaja
Frank Benseler. Hän ja Georg Lukács sopi-
vat tekstien julkaisemisesta Saksan liittota-
savallassa. »Tekstit toimitettiin Saksan liitto-
tasavaltaan puoli-illegalisesti eräänlaisena
'partisaanitoimenpiteenä», kertoo Mester-
házi. Hänen mukaansa Unkarissa tämän yh-
teistyön synnyttämää tilannetta voi kuvata
lauseella: »Kaikki tiesivät ja kukaan ei ollut
tietävinään».

Tilanne Unkarissa muuttui 1960-luvun
puolivälin jälkeen. Lukács hyväksyttiin
vuonna 1969 uudelleen Unkarin sosialis-
tisen työväenpuolueen jäseneksi ja hänen
tekstejään julkaistiin jälleen. Revisionismi-

leimasta Lukács vapautettiin sosialistisissa
maissa virallisesti vasta hänen kuolemansa
jälkeen vuonna 1985. Tuolloin järjestettiin
laaja Lukács- konferenssi, jossa Mesterházin
mukaan puhuivat pääosin tylsästi ja kuivas-
ti »veljespuolueiden ja erilaisten marxismi-
leninismien instituuttien johtajat, jotka eivät
olleet koskaan lukeneet Lukácsia eivätkä ym-
märtäneet hänen ajatteluaan».

Maineen puhdistus ei synnyttänyt mitään
Lukács-renessanssia sosialistisissa maissa,
mutta hänen tekstinsä vapautuivat täydelli-
sestä julkaisukiellosta. DDR:ssä kirjakaup-
poihin ilmestyi esimerkiksi vielä samana
vuonna kokoelma Lukácsin tekstejä nimellä
*Über die Vernunft in der Kultur. Ausgewählte
Schriften 1909–1969* (Leipzig 1985).

Lukácsin vaikutus ja perintö

Mesterházi korostaa Lukácsin erikoista
asemaa marxilaisuuden kentässä. Jo hänen
nuoruudenteoksensa *Geschichte und
Klassenbewusstsein* sai »revisionismin Pan-
doran lippaan» maineen. Teos kiellettiin
Neuvostoliitossa melko pian sen ilmesty-
misen jälkeen. Lukács on leimattu stalinis-

Uusi hallitus on käynnistänyt poliittisen ajojahdin arkiston työntekijöitä vastaan.

tiksi, vaikka hän osallistui vuonna 1956 Imre Nagyn hallitukseen.

Mesterházin mielestä Lukácsilla ja Gramscilla on marxilaisuuden historiassa samankaltaiset roolit.

Mikä olisi Lukácsin »suuri linja» näiden siksakkien takana? Mesterházi ja arkiston muut tutkijat toteavat pitkän miettimisen jälkeen, että kysymykseen »on vaikea vastata». Puhuttaessa Lukácsin vaikutuksesta Mesterházi korostaa sen januskasvoisuutta. Lukácsin asema Unkarissa ja sen ulkopuolella oli merkittävä, sillä hän oli maailmankuulu marxisti ja »yksi, joka ei koskaan eronnut puolueesta». Vaikka Lukácsilla ei ollut 1960-luvulla akateemista tai poliittista asemaa, niin Mesterházin mukaan hänen pitämiensä yksityisseminaarien merkitys tuon ajan sivistyneistön kehityksessä oli suuri. Seminaareissa vierailivat niin viralliseen eliittiin kuuluvat älymystön edustajat kuin filosofit, jotka luettiin niin sanottuihin toisinajattelijoihin. Lukácsin pitämiä seminaareja kutsuttiin »Lukácsin lastentarhaksi», jonka piiristä syntyi myös niin sanottu Budapestin koulukunta. Sen edustajia ovat muun muassa György Márkus, Ágnes Heller ja Mihail Váada, joita kohtaan Unkarin nykyinen poliittinen johto on käynnistänyt poliittisen ajojahdin. Hallitus on syyttänyt filosofeja projektirahojen väärinkäytöstä tuloksettomaan tutkimukseen, jossa on tuhlatu »työätekevän väestön verellä ja hiellä» ansaitsemia verorahoja.

Mikä Lukácsista on ajankohtaista? Tämän kysymys aiheutti pitkää mietintää ja pohdintaa. Lukács-arkiston tutkijat nostivat esiin ontologian, joka heidän mukaansa »olisi saattanut olla, mutta entä nyt?»

Mesterházi virkkaa, että »vasemmistolaisen ja marxilaisen tradition suhteen Lukács on kiinnostava.» Tämän jälkeen hän asettaa itselleen välittömästi kysymyksen: »Onko Lukácsin ajattelulla merkitystä ja kiinnostusta myös vasemmiston ulkopuolella?»

Oikeistoradikalismi ja -populismi nostavat voimallisesti päätään niin Länsi- kuin

Itä-Euroopassa. Asetin kysymyksen siitä, onko Lukácsin fasistisen ideologian kriittillä merkitystä analysoitaessa nykyistä oikeistokehitystä. Mesterházin vastaus ehkä heijastaa hyvin Unkarin ja laajemminkin nykyistä poliittista kehitystä: »Meillä ei ole oikeastaan minkäänlaista näkemystä maailmasta, jossa elämme. Tässä tilanteessa on myös vaikea sanoa mitään Lukácsin ajattelun merkityksestä sen analyysissa.»

Lukács-arkisto uhattuna

Lukács-arkisto, joka sijaitsee Budapestin keskustassa osoitteessa Belgrád rakpart 2, on joutunut nykyisen äärikonservatiivisen hallituksen rajun hyökkäyksen kohteeksi. Mesterházi, joka on työskennellyt arkiston tutkijana vuodesta 1978, virkkaa Lukács-arkiston olevan »merkillinen ilmiö». Vuonna 1972 perustettu arkisto, joka toimii Lukácsin vanhassa asuinhuoneistossa, on ollut hänen mukaansa koko olemassaolonsa ajan tulinjalla eri syistä.

Uusi hallitus on käynnistänyt poliittisen ajojahdin arkiston työntekijöitä vastaan. Tavoitteena on arkiston lakkauttaminen tai vähintään sen toiminnan lamauttaminen. Myös Unkarin tiedeakatemia, jonka alaisuudessa arkisto toimii, on tukenut hallituksen toimia. Hallitus on luopunut suorasta poliittisesta hyökkäyksestä arkistoa kohtaan voimakkaan kansainvälisen protestin paineessa.

Nyt hallituksen ja Unkarin tiedeakatemian johdon uusi strategia on »rakenneuudistus». Virallisena tavoitteena on säästää miljardi forinttia ja ohjata säästyvät rahat luonnontieteelliseen tutkimukseen. Yhtenä osana tätä rakennemuutosta on suunnitelma arkiston alasajosta. Samalla arkiston työntekijöiden tieteellisten julkaisujen arvioinnin kautta on pyritty osoittamaan tehdyn tutkimuksen heikkous ja käyttämään sitä heidän työsuhteittensa irtisanomisiin. Tällä hetkellä arkisto elää eräänlaisessa tyhjiössä, jossa arkiston työntekijöillä ei ole tietoa nykyisyydestä eikä tulevaisuudesta. ▽

Lukács-konferenssin juliste vuodelta 1985

Lonely Rider

Satu Kettunen

KUVASALKKU

SATU KETTUNEN on helsinkiläinen kuvittaja ja taidekasvattaja, joka työskentelee kollaasi- ja sekatekniikalla. Kettusen näyttely Vulkanisia hetkiä jatkuu Galleria Kapinassa joulukuun loppuun saakka.

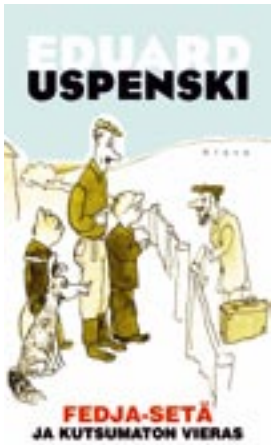

Julistus

Berliini

Käsikirja, joka kattaa yli tuhat vuotta

Lastenkirjallisuutta on kiitetävästi esillä Venäläisen kirjallisuuden historiassa. Tunnetuimpia ovat Eduard Uspenskin Fedja-setä-kirjat.

TÄLLÄ PALSTALLA ON toistuvasti korostettu venäläisen kirjallisuuden merkitystä tavalliselle kansalaiselle. Se on ainoa taiteen laji, jonka parhaat teokset ovat Venäjällä läpäisseet kaikki yhteiskuntakerrokset. Toisaalta kirjallisuus on perinteisesti ollut keskeisessä asemassa juuri sivistävän tekijänä kielen ja tapojen välittäjänä, ja se on samalla käytännössä ihmisten ajatusten ja tunteiden tulkitseja – asemasta riippumatta – paljon keskeisemmin kuin muilla kansoilla.

Vuorovaikutus henkisen elämän ja korkeakirjallisuuden, kaikkein intiimeimmänkin, välillä on venäläiselle sääntö eikä poikkeus – toistaiseksi. Tämä on kirjallisen näkökulman ohella kirjallisuuden tutkimukselle ja tuntemukselle inspiroiva ulottuvuus. Voisi jopa väittää, että poliittisista suhdanteista ja aikakausista riippumatta lukevan yleisön rakkaus yli rajojen venäläiseen kirjallisuuteen juontuu suureksi osaksi sen yleisinhimillisestä, syvällisestä ihmiskuvasta ja siitä, että sen päähenkilöt ovat kaikesta huolimatta omaperäisiä ja mielenkiintoisia.

Emigranttikirjallisuus on usein ollut yhtä aikaa protestin ja toisinajattelun ilmausta, mutta samalla yhdistävää ja rikastuttavaa.

Mutta kirjallisuudella, kuten kansan menneisyydellä, on historiansa ja historiankirjoituksensa. Venäläisen kirjallisuuden historiassa on saavutettu tärkeä etappi: tänä syksynä ilmestyi ensimmäinen *Venäläisen kirjallisuuden historia* (toimittaneet **Kirsti Ekonen** ja **Sanna Turoma**, Gaudeamus 2011, 671 sivua) suomeksi. Teoksen nimestä voi päätellä, minkä sisältökin osoittaa, että venäjänkielistä kirjallisuutta on myös maan rajojen ulkopuolella ollut pitkään. Emigranttikirjallisuuden vaiheet ovat aaltoilleet monessa tuulessa ja tyvenessä. Ulkomailla venäjäksi kirjoittavia kirjailijoita on nykyisinkin luultavasti tuhansia ja lukijoita miljoonia. Emigranttikirjallisuus on ollut ja on jatkuvasti

eri suhdanteissa syntyvää ja hengittävää kuin Venäjällä, mutta aina jossakin keskeisessä suhteessa kotimaahansa ja kotimaan kirjallisuuteen. Se on usein ollut yhtä aikaa protestin ja toisinajattelun ilmausta, mutta samalla yhdistävää ja rikastuttavaa. Juuri emigranttikirjallisuus on uutuusteoksessa ansaitusti saanut merkittävän sijan.

Suomessa ainutlaatuinen teos olisi voinut ilmestyä sata vuotta sitten, mutta nyt voivat venäläisen kirjallisuuden ja kielen ystävät vilpittömästi iloita siitä, että käytettävissä on kirjallisuuden yleisteos – käsikirja, joka ainakin periaatteessa kattaa koko kauden, jolloin kirjallisuutta on ollut olemassa, yli tuhat vuotta. Viimeiset kolmesataa vuotta merkitsevät venäläisessä kirjallisuudessa tasavertaista ja monasti myös johtavaa asemaa muiden suurten kulttuurien kirjallisuuden joukossa.

Venäläisen kirjallisuuden historia esittelee kiitettävästi naiskirjailijat, populaarikirjallisuutta ja lastenkirjallisuutta. Tyylikausien selvittely on kirjallisuudessa kuten muusakin taiteessa monimutkainen edesottamus, ja yleensä silloin liikutaan heikoilla jäillä, kuten romantiikan käsitettä sovellettaessa. Monipuolisuuden kirous rajoittaa liikku-mavaraa, perusteellisuutta ja aiheen tarkastelukulmia.

TEOKSESSA KULJETETAAN kirjallisuushistoriaa kuin historian tapahtumien riimunvarressa. Poliittinen tekijä korostuu sitä enemmän, mitä lähemmäksi lähimenneisyyttä tullaan. Kirjalliset ilmiöt saavat kulttuuripoliittisemmän tulkinnan, ja kirjailija näyttäytyy enemmän yhteiskunnallisen eläimen roolissa.

Onko poliittinen määrävyys otsikoinnissa »helppo» ratkaisu? Miksi se on otettu »vakavasti» vasta Venäjän vallankumouksesta lähtien? Rivien välistä, kokonaisia epookkeja huitaisevien klisheiden, kuten »Stalinin kauden» tai »pysähtyneisyyden kauden» takaa on aistittavissa jotain muuta, vielä tärkeämpää, nimittäin Neuvostoliiton akilleen kantapää, näkyvä, näkymätön heikkous, joka ilmeni juuri taiteellisen ilmaisun yksipuolisuudessa. Olisi liian helppoa puhua vapauden puutteesta, kuten kylmän sodan toisiaan matkivat journalistit edelleen toistavat. Puuttuva sana on kuitenkin Bildung, образование, (obrazovannie) eli se mitä jää oppimisen, koulutuksen ja elämän synteetiksi.

Emigraatioissa ja koti-Venäjällä kirjoittavien vuorovaikutus – siinä historian kirjoittamaton lehti. ▾

Martti Berger on helsinkiläinen kustantaja, kääntäjä ja kulttuurin monitoimimies. Hän kirjoittaa tällä palstalla Venäjään liittyvistä aiheista.

Läheltä ihoa, kiitos

HESARIN TOIMITTAJA **Esa Mäkinen** kertoi (19.11.) luke-neensa parin vuoden aikana parisataa esikoisteosta. Tuomio oli tyyli ja hämmästys suuri: samasta puusta veistetty kaikki tyynni. »Tyypillisin esikoisteos on omakohtaisiin kokemuksiin perustuva kasvukertomus, joka kuvaa tunteita ja kamppailua vaikeita olosuhteita vastaan.» Ainoastaan runoudessa kukkii kokeilu, joka sekin tosin on jäykistynyt normiksi. Runoilijat tuntuvat lähinnä kisailevan siitä, kuka keksii ovelimman tai hassuimman sanapötkön.

Miksi näin? Eikö tuutissa jos toisessakin ole toivotettu, että wannabeet kurssittavat itsensä kipeiksi ja lompakkonsa kääpiöiksi kaikenkarvaisissa kädestä pitäen –kirjoituspiireissä? Hiotaanko näillä kursseilla heistä ne vähätkin omaperäiset piirteet tylyn peruspoljennon tieltä? Onko jokainen kirjoituskurssi vain koirakoulun jatkoa toisin aseina?

Mäkinen on oikeassa, mutta skaala on liian suppea. Yhdenmukainen poljento ja aina samalta maistuva tyyli astuvat esiin lähes kaikesta kotimaisesta proosasta. Niukka ilmaisu, juonikeskeisyys ja arjen kuvaus – sanalla sanoen naturalismiin kurkotteleva realismi ei todellakaan ole vain esikoiskirjailijoiden yksinomaisuutta.

Vastausta voi hakea tarkastelemalla kirjallisuuden kenttää hieman laajemmin. Kustantamot suosivat perinteistä kirjailijakuvaava ja tiukasti kategorioituja sukupuolirooleja. Naisille varataan ahdistus ja tuska, miehille rempseä tarinankerronta ja nuotiojutut, usein rehevällä huumorilla maustettuna. Kuva naistenlehden kanteen on taattu, jos romaani puuttuu »ajankohtaiseen ilmiöön». Eräskin kirjailija kertoi saksineensa lehdistä tukun leikkeitä »kuumasta» ilmiöstä. Sitten vain kynä käymään ja romaania pusaamaan. Vierailupyntö kirjallisuusohjelmaan lankeaa kuin Manulle illallinen.

Kustantamot eivät julkaise kirjoja vaan kirjailijoita. Me emme

osta kirjoja vaan oikeuden osallistua kirjailijan elämään mediamaailmassa. Kirjailijan taustalta löytyy – tai on parempi löytyä – kipeä nuoruudenkokemus, johon ostamme option hankkimalla prosaistin romaanin hyllyymme pölytymään. Kirjailija on aina romaaninsa päähenkilö.

Kortensa kehoon kantavat kriitikot, jotka kuittaavat referaatin jälkeen tyylin myötämielisellä kommentilla »ilmaisuvoimaista ja elämänmakuista», mutta ennen kaikkea »todenmukaista» eli jäljittelevää. Jokin aika sitten Hesarisakin luetettiin dekkari poliisimiehellä, ompelijan tarina ompelimoirittäjällä, papin stoori papilla ja kirjakauppa-apulaisen seikkailu kirjakaupan myymälävastaavalla. Ja hyvin kävi: todenmukaista eli hyvää, kommentoivat kaikki yhdestä suusta.

Realismin ja naturalismin tuki ja turva on jonkinlainen kokemusfetisismi. Kokemusta ei voi epäillä, se on aina tosi – ja juuri totuuttahan kirjallisuudessa tavoitellaan.

Kuva naistenlehden kanteen on taattu, jos romaani puuttuu »ajankohtaiseen ilmiöön».

KOVIN TIUKASSA istuu sekin näkemys, että romaani on aina tekijänsä moraalinen manifesti. Vihan ja katkeruuden esseissä **Antti Nylénin** totesi, että »tuskin on mahdollistakaan luoda kirjallista kompositiota, joka – edustaisi tai ajaisi asioita, joita kirjoittaja ei hyväksy». Kirjailija, kertoja ja päähenkilö käyvät siis aina yksiin (vaikka voimmekin hieman empiä, mitä asioita vaikkapa **James Joyce** »ajaa» *Odyssuksessa*). Nylén moitiskelikin **Riku Korhosta** Nuoren Voiman Kritiikki-liitteessä pari vuotta sitten ankeista asenteista naisia kohtaan. *Hyvästi tytöt* -romaanin päähenkilö (eli kertoja eli kirjailija) henkistää tytöt yhdeksi ja samaksi massaksi, »fallisen järjestyksen» komennossa, kunnes Nylénille valkenee, että »käsillä on nyt jotain hemmetin fiktiota, kaunokirjallista lorua ja lirua».

Sen suurempiin valituksiin ei kuitenkaan pitäisi olla aihetta. Minkään muun taidelajin esikoisiin ei kiinnitetä näin paljon huomiota. Hinta on tosin kova tai pikemminkin karu: milloin olemme nähneet missään puhuttavan romaanin taiteesta? ▶

Kirjoittaja on Kulttuurivihkojen toimittaja ja uusturkulainen ilonpilaaja.

Kestotilaus 17 € tilaukset@puolilehti.fi

VALTAKUNTAMME KUVATAITEESTA

1/2 -lehti!

Kolmesti vuodessa.

WWW.PUOLILEHTI.FI

Strukturalismin kuka kukin on

FRANÇOIS DOSSE (2011): *Strukturalismin historia I.*

Ohjelman synty 1945–66.

SUOM. ANNA HELLE.TUTKIJALIITON

EPISTEME –SARJA. 465 SIVUA.

TOISEN MAAILMANSODAN jälkeen pääosin Ranskassa muotoutuneen strukturalismin perusta on hyvin monitieteellinen, ja sitä on sovellettu useisiin eri aloihin kirjallisuudesta ja antropologiasta arkkitehtuuriin ja taloustieteeseen. Kyse onkin siis enemmän lähestymistavasta kuin yhtenäisestä oppisuunnauksesta, joten strukturalismin täsmällinen määrittely on siten vaikeaa. Epäselvät ovat myös rajat strukturalismin edustajista.

Jonkinlaiset taustatiedot ovat hyväksi **François Dossen** teosta lukiessa, sillä hän ei ryhdy selittämään strukturalismin teoreettisia lähtökohtia kovin perusteellisesti tai hakemaan sille tarkempia määritelmiä. Lukijan on hypättävä liikkuvaan junaan, joka vielä hytkyy kulkiessaan. *Strukturalismin historiaa* ei voi suositella lukijalle, joka kaipaa ensijohdatusta aiheeseen tai systemaattista otetta muistin virkistämiseksi ja tietojen kartuttamiseksi.

Latteampi ja informatiivisempi ratkaisu olisi ollut muutamien keskeisten edelläkä-

vijöiden ajattelun perusteellisempi esittely ennen strukturalismin tärkeimpien teoreettikkojen käsittelyä, jonka jälkeen olisi voinut edetä vähemmän tunnettuihin tekijöihin, jälkivaikutukseen ja sivupolkuihin. Dosse etenee löyhän kronologisen järjestyksen mukaan päätyen hänen erityisen merkittävänä pitämäänsä vuoteen 1966, jolloin strukturalismi viimeistään löi itsensä läpi Ranskassa ja muuallakin. Katsaus vie useille sivupoluille ja Dosse esittelee erilaisia intellektuaalisia taisteluja ja 1960-luvulla vaikuttaneita alan aikakauslehtiä. Joustavat kehukset tekevät lukemisesta ajoittain raskasta ainakin niille, jotka odottavat ydinkohtien alleviivausta ja täsmennyksiä.

Strukturalismin juuret ovat ennen kaikkea antropologiassa, kielitieteessä ja psykoanalyysissä. Toisaalta monilla strukturalisteilla oli koulutus filosofiassa, vaikka strukturalismi asettui perinteistä subjektin tietoisuuden hallitsemaa filosofiaa (fenomenologia, eksistentiaalisuus), kuten myös perinteistä humanismia ja sen historiakäsitystä vastaan. Eräänlaiseksi oppisuunnan kantaisäksi Dosse nostaa antropologi **Claude Lévi Straussin**, jonka nimi putkahtaa esille säännöllisesti läpi kirjan. Lévi-Straussin lisäksi muita strukturalismin edelläkävijöitä olivat muun muassa kielitieteilijä **Ferdinand Saussure**, antropologi **Marcel Mauss** (jota Lévi-Strauss itse piti keskeisenä vaikuttajanaan) ja kirjallisuudentutkija **Roland Barthes**.

Lukijan on hypättävä liikkuvaan junaan, joka vielä hytkyy kulkiessaan

Dossen teos on laajalla säteellä liikkuva, henkilökeskeinen kuvaus strukturalismin taustavaikuttajista ja kehityksestä. Samalla se on kuvaus Ranskan intellektuaalisista virtauksista ja rajanvedoista toisen maailmansodan jälkeen. Dosse kertoo strukturalismin murtautumisesta marginaalisesta ja hiukan kapinallisesta liikkeestä hyväksytyksi ja vai-

kutusvaltaiseksi oppisuunnaksi. Tässä prosessissa murtui muun muassa Sorbonnen yliopiston ylivalta ja koko tietty filosofinen traditio, joka kulminoitui **Jean-Paul Sartren** hahmoon. Heti kirjan aluksi Dosse esittää kuvauksen tähden sammumisesta (Sartre) ja sankarin syntymisestä (Lévi-Strauss). Sartren edustama subjektin tietoisuuteen perustuva filosofinen traditio joutui hiljalleen antamaan tietä strukturalismille ja sen kylkiäisille. Lévi-Straussin asemassa tiivistyy strukturalismin kehitys; 1950-luvun kapinallinen äänestettiin 1980-luvulla Ranskan vaikutusvaltaisimmaksi intellektuelliksi.

Myöhemmin strukturalismin kehityksen kannalta merkittäviä hahmoja olivat varsinkin kirjallisuudentutkija **Roman Jakobson**, psykoanalyttikko **Jacques Lacan**, filosofi **Louis Althusser** ja filosofi-historioitsija **Michel Foucault**, vaikka ainakin Foucault myöhemmin kielsi olevansa strukturalisti. Kolme viimeksi mainittua vaikuttivat silti strukturalismin laajentumiseen antropologiasta ja semiologiasta psykologiaan ja yhteiskuntatieteisiin. **Marx** oli ollut aikaisemminkin strukturalismin taustalla, mutta Althusser loi ajattelullaan sille tiiviimmän sillan marxilaisuuden kanssa. Dosse esittelee myös lukuisia muita strukturalismin suoraan tai epäsuorasti vaikuttaneita ajattelijoita, sekä myös ajatussuunnan vastustajia. Monet heitä lienevät useimmille lukijoille ennestään lähes tuntemattomia. Hiukan yksityiskohtaisemmin hän paneutuu vain Lévi-Straussin, Lacanin, Althusserin ja Foucaultin ajatteluun.

Dossen teos toimii eräänlaisena strukturalismin ensyklopediana, josta selviää milloin ja miten joku vaikutti jossakin. Sitä vaivaa lievästi hehkuttaminen eri teosten merkittävyydellä, kun perustelut jäävät usein roikkumaan ilmaan. Kirja on nimenomaan aatehistoriallinen katsaus, ei käsikirja strukturalismin oppeihin ja teoreettisiin perusteisiin. Kirjan suomentaminen lukuisine käsitteineen on varmasti ollut työlästä ja tästä **Anna Helle** ansaitsee tunnustuksen.

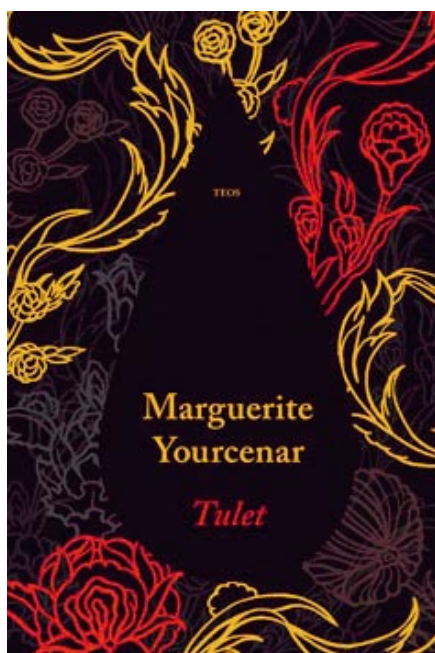
LEIF SUNDSTRÖM

Tuskallinen rakkaus

MARQUERITE YOURCENAR (2011): *Tulet*.

SUOM. JUSSI LEHTONEN.

TEOS. 175 SIVUA.

MARQUERITE YOURCENAR (1903–1987) sukeltaa varhaisessa teoksessaan *Tulet* muinaisten myyttien ja historian tarinoihin. Lopputulosta voi luonnehtia yhtä hyvin saduiksi, pienoisromaaniiksi tai proosarunoiksi. Oli lajityyppi mikä tahansa, vuonna 1936 ensimmäisen keran ilmestynyt runoelma on hämmentävä ja voimakas taidonnäyte.

Pintatasolla kokonaisuuden pääosia esittää yhdeksän eri myyttistä ja historiallista henkilöä. Ennen muuta kysymys on kuitenkin ajattomasta rakkauden kuvauksesta ja siitä, miten voimakkaat tunteet vaikuttavat ihmisiin. Tekijä itse kutsuu tekstejään muun muassa proosarunoiksi, »joita yhdistää toisiinsa tietty rakkauskäsitys». Edessä on matka milloin **Antigonen** tai **Akhilleuksen**, milloin **Maria Magdaleenan** kohtaloihin. Vastaava perinnöstä ammentaminen toistui myöhemmin kirjailijan tuotannossa, kertoohan hänen

kenties tunnetuin teoksensa *Hadrianuksen muistelmat* (1951) Rooman keisarin elämästä.

Myyttien uudelleen kirjoittaminen varsinkin naisnäkökulmasta on tietysti kirjallisuudessa käytetty tehokeino. Kirjoittaja löytää silti jokaisesta, ennalta tutustakin hahmosta jotain uutta. Esimerkiksi liittoonsa pettyneen Klytaimnestran ääni soi teoksen riveillä herkullisen ironisena hänen todetessaan murhaamastaan Agamemnonista: »Hän, joka ei kymmenen vuoden aikana ollut viitsinyt ottaa edes kahdeksaa päivää lomaa tullakseen Troijasta kotiin, palasi kuolleista».

Yourcenarin sanoma sinänsä pakenee kaikenlaisia sukupuolten tai seksuaalisuuden luokitteluja. Jos näille kuvauksille on jokin yhteistä, se on ajatus rakkaudesta sotaisana, tuhoavana voimana. Jokainen esitelty henkilö tietää, että tunne tuhoaa heidät. Se iskee uhuriinsa peruuttamattomasti kuin sairaus. Silti, se houkuttaa luokseen yhä uudelleen.

Pienten kertomusten lisäksi rakkaus pelkistyy runollisiin havaintoihin tai säkeisiin tarinoiden välillä: »Antigonen sydän on maan heiluriliike» tai »Voi olla, että sydän on aina likainen./Kuten patologin pöytä tai teurasrajanpenkki./Taidan olla kiinnostuneempi varmistalostasi.» **Jussi Lehtosen** suomennos välittää

monenlaiset kuvat onnistuneesti. Kirjan loppuun on myös lisätty kiinnostava henkilöhaikemisto, josta hahmojen väliset suhteet voi tarvittaessa tarkistaa.

Jos näille kuvauksille on jokin yhteistä, se on ajatus rakkaudesta sotaisana, tuhoavana voimana.

Yourcenarin kirja on kaikessa tuskassaan hengästyttävä. Kun sen on hetkeksi laskenut käsistään, kieleen ja tunteeseen tekee taas mieli uppoutua. Toisinaan lukija tuntee seuraavansa jotain hyvin yksityistä, ihmisyyttä paljaimmillaan. Esipuheessa paljastetaan, että teoksen taustalla on tekijän henkilökohtainen, intohimoinen kriisi. Riveillä jopa sanotaan suoraan: »Toivon, ettei tätä kirjaa koskaan lueta». Teoksen lukeminen voi olla ahdistavaa, niin pinnalla tunteet ovat. Mäinnittua toivetta ei silti kannata noudattaa.

SANNI PURHONEN

Salaliitto toisinpäin

MIKA BÖÖK (2011): *Sammansvärjning, om konspirationsteori och sanningssökande*. INTO KUSTANNUS. 172 sivua.

»SALALIITTO – SALALIITTOTEORIASTA» on provokatorisen pamfletin nimi, jonka tarkoitus on johtaa lukijaa »harhaan» ja käsitellä totuuden etsimistä aiheenaan viime vuosikymmenen suurimman sensaation faktoja ja taustaa. Kirjan esittely pitäisi luultavasti kirjoittaa englanniksi, että useammilla olisi mahdollisuus ymmärtää asiat niinkuin on tullut tavaksi – oikein eli väärinpäin. Pamfletti on kirjoitettu ruotsiksi, mutta julkaistu Suomessa, jossa ruotsinkieli käy harvinaisemmaksi ja monen mielestä tarpeettomaksi.

Syyskuun 11. 2001 Manhattanin saarella New Yorkin liikekeskustassa sortuu muutamassa tunnissa kolme pilvenpiirtäjää, nimittäin kaksoistornit WTC 1 ja 2 ja kolmas pilvenpiirtäjä, WTC 7 haudaten raunioihin yli 3 000 ihmistä. Kun pöly on laskeutunut – myös raivaustöiden jäljiltä – ja kun todistusaineisto, sortuneiden rakennusten jätteet on kuljetettu pois tapahtumapaikalta, virallinen onnettomuuskomissio julkaisee raporttinsa (heinäkuussa 2004). Pilvenpiirtäjät sortuivat raportin mukaan törmäysten ja tulipalojen seurauksena. **Osama bin Ladenin** johtama al-Qaida terroristiverkosto oli näin onnistunut täydellisesti yllättämään Yhdysvaltojen sekä tiedustelupalvelun että puolustusvoimat. Joukkotuhon, uskomattoman rikoksen tekijöiksi epäillyt 19 ulkomaalaista miestä kaappasivat neljä matkustajalentokonetta, joista kaksi törmäsi kaksoistorneihin, kolmas Pentagonin päärakennukseen Washingtonissa ja neljäs syöksyi maahan Pennsylvaniassa. Miehet olivat tulleet maahan eri puolilta Lähi-itää suorittamaan rikosta, josta tuli median mammuttispektaakkeli ja joka näyttää ylittäneen epäiltyjen omatkin aikomukset.

Virallinen raportti on varsinainen salaliittoteoria, jonka kudelma osoittautui koostuvan totuuden säikeistä ja tyhjistä aukoista, olettamuksista ja päätelmistä. Niiden heikkous on siinä, että ne eivät perustu todistusaineiston tekniseen tutkimukseen eivätkä asian-

tuntijoiden kuten fyysikkojen, kemistien, rakennusinsinöörien, paloturvallisuuseksperttien tai arkkitehtien asiantuntemukseen tai tutkimustuloksiin. Mutta lisäksi myös tavanomainen rikostutkimus ja siihen erikoistuneiden ammattilaisten tutkimustyön osuus on vastaavasti jätetty puutteelliseksi. Monet keskenään ristiriitaiset johtopäätökset on jätetty tutkimatta ja oikaisematta.

Virallinen raportti ei perustu todistusaineiston tekniseen tutkimukseen.

SUURONNETTOMUDESTA on kymmenessä vuodessa julkaistu runsaasti kirjallisuutta. Pamfletti perustuu pääasiassa viralliseen raporttiin (*The 9/11 Report. The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*) ja erityisesti sen tunnetuimman kriitikon **David Ray Griffinin** teosten (*The New Pearl Harbor. Disturbing questions about the Bush Administration and 9/11, 2004* ja *The 9/11 Commission Report. Omissions and Distortions, 2005*) esilletuomien, mutta vastausta vaille jääneiden kysymysten tarkasteluun. Merkillepantavaa on, että alkuperäisen onnettomuusraportin sisältöä on jouduttu muokkaamaan asiantuntijakritiikin jälkeen.

Keskeisiä, mutta tyydyttävää vastausta vaille jääneitä kysymyksiä ovat: Miksi hävittäjiä ei lähetetty kaapattuja matkustajakoneita vastaan vallitsevien turvalloisuusrutiinien mukaisesti? Miten pilvenpiirtäjät sortuivat siinä järjestyksessä ja siten kuin sortuivat, muistuttaen nykyaikaisella imploosiotekniikalla purettavien rakennusten sortumista? Miten NYC:n pormestari tiesi, että kaksoistornit sortuisivat? Miksi onnettomuuskomissio sivuutti kolmannen rakennuksen, WTC 7:n (The Solomon Building) sortumisen? Osuiko Pentagoniin todellakin matkustajakone Boeing 757? Pudotettiinko neljäs matkustajakone ohjuksella? Mitä tiedetään konekaappareista?

Kysymykset Osama bin Ladenin sairaalahoitosta Dubaissa heinäkuussa 2004 on jätetty vastaamatta. Näiden ongelmien kautta lukija johdatetaan tapahtumien ytimeen, johon Griffinin teoksen otsikko »Uusi Pearl Harbor» viittaa. Mutta mikä olikaan Pearl Harborin salaisuus? Kysymys Cui bono? on olennaisesti kysymys motiivista.

Griffin kertoo **Zbigniew Brzezinskiin**, USA:n presidentin **Jimmy Carterin** entisen turvallisuusneuvonantajan teoksessaan *The Grand Chessboard* 1997 paljastavan, että CIA oli alkanut kouluttaa islamilaisia kapinallisia Afghanistanissa jo ennen Neuvostoliiton miehitystä 1979. Yksi näistä oli nimeltään Osama bin Laden. Brzezinski totesi muun muassa, että vain »äkillinen uhka tai haaste, joka kohdistuisi väestön turvallisuudentunteeseen kotona USA:ssa» saattaisi herättää maan väestön keskuudessa oikeansuuntaiset intohimot, joita suuri (varustelu)tavoite vaatii. **Mikael Böök** toteaa, että 9/11 näyttäisi luoneen juuri tällaisen uhan ja haasteen. Se teki mahdolliseksi valtaviin puolustusmäärärahojen hyväksymisen Afganistanin ja Irakin sotien käymiseksi ja ylipäätään »sotaan terrorismia vastaan». Presidentti Bush kirjoitti päiväkirjaansa 11.9.1001 illalla: »Tänään tapahtui 21. vuosisadan Pearl Harbor.»

Pamfletti liittää traagiset tapahtumat laajempaan, maailmanpoliittiseen ulottuvuuteen, sodanjälkeisen ajan poliittiseen historiaan. Ajanjakso sisältää luonnollisesti Yhdysvaltojen keskeiset sotilas- ja valtopoliittiset näkökohdat, osana johdonmukaisia ja avoimesti ilmaistuja pyrkimyksiä hallita maailmanpolitiikan ja -talouden ydinalueita. Yhdysvaltojen presidentti **Dwight D. Eisenhower** varoitti läksiäispuheessaan 1961 kansakuntaa voimakonstellaatiosta, joka on siitä lähtien kantanut nimeä sotilaallis-teollinen kompleks (Military-Industrial Complex). Samalla syntyi käsite »kultainen kolmio», jonka kolmantena tekijänä on akateeminen kompleks (Military-Industrial-Academic Complex).

Böök toteaa, että kuusi vuotta sitten tapahtumien järjestys 11.9.2001 tuntui hänestä yh-

dentekevältä, toisin kuin nyt. Oivallus, joka vaikuttaa itsestään selvyydeltä, mutta jonka lehdistö myös Suomessa on käsittämättömästi sivuuttanut, on vaatimus, että tapahtumasarjaa on tutkittava rikoksena ja tutkimuksen paljastamat syylliset on saatettava edesvastuuseen. Hän toteaa yksikäsitteisesti, ettei hän itse enempää kuin Griffin tai muut vakavasti otettavat tutkijat tiedä vastausta, ketkä olivat katastrofin takana.

Pamfletilla, jota sävyttää perusteellisuus, viisas harkinta ja itsekriittinen huumori, on useita ansioita: Se johdattaa 9/11-iskujen salaliittoteorian taustoihin soveltaen Griffinin oivallusta virallisesta raportista salaliittoteorian, jonka kautta ongelmaa pitääkin tarkastella, jotta hämäryys ja käsittämätömyys muuttuisi näkyväksi ja ymmärrettäväksi. Se esittelee maailmanlaajuisen 9/11-totuusliikkeen. Se tekee tunnetuksi aihetta koskevaa kirjallisuutta ja nettisivuja, mikä on korvaamaton apu lukijalle, joka haluaa tietää enemmän ja seurata tutkimusten kehitystä ja itsekin osallistua.

Mutta pamfletin suurin ansio ja arvokkain asia on ajatus, jonka Böök tuo johdonmukaisella ja sitkeällä työllään lukijan eteen: Lähtökohdalla on käänne, joka tapahtui atomisodan ensikokeilun myötä Hiroshimassa ja Nagasakissa. Maailmanpolitiikassa on alkanut uusi vaihe. Ennen uskoimme, että vain jumala kykeni tuhoamaan koko maailmamme. Nyt kykenemme siihen itse ja olemme, ellei muuten niin alitajunnassamme, kipeästi tietoisia siitä, että olemme itse aiheuttaneet tämän tilanteen. Hän kirjoittaa: »-- 6.-9.8.1945 ja 11.9. ovat nykyaikaisen poliittisen järjestyksen tärkeimpiä käännekohtia: ehkäpä atomikaudeksi kutsutun aikakauden alun loppua tai lopun alkua. Atomikausi on toisin sanoen Salaliittoteorian korollaario.» Mika Böök lainaa yhdysvaltalaisen kirjailijan **David Swansonin** avainotsikkoo: *War is a Lie*. Näkemyksellä ei ole vain metaforista merkitystä, vaan täysin käytännöllinen: »Toisenlainen maailma on mahdollinen.»

MARTTI BERGER

Nykyrunoutta tyttökirjoista

HARRY FORSBLOM (2011): *Verhojen takaa tulee kirjoitus*, NTAMO, 129 sivua

HARRY FORSBLOM ON KRIITIKKO, runoilija, prosaisti ja suomentaja. Hän on myös väitellyt tohtoriksi Jyväskylän yliopistosta englanninkielisellä väitöskirjallaan *Concepts of Postmodernism* (2001). Esikoisrunokokoelmansa *Jees, maailman dialektiikka* Forsblom julkaisi jo vuonna 1973. Sen jälkeen hän on julkaissut sekä runoja että proosaa. Uutuuskokoelma *Verhojen takaa tulee kirjoitus* on monipuolinen, nostalginen mutta nykyhetken sidottu ja leikkimielinen mutta kantaava.

Kielellisen mosaiikin osasia ovat niin laulujen sanat, musiikkiyhtyeet, lastenkirjat tapahtumiseen kuin toiset runoilijatkin.

Runojen keskeisiä aiheita ovat itse runous ja runoilijan työ. Jo aloitusrunossa mainitaan postmodernismi säkeissä »puolivalmius jää ihanteeksi / se hymyilyttää postmodernistia-kin». Forsblomin runojakin voisi kuvailla puolivalmiiksi, mutta hiomattomuus tekee niistä myös helpommin ymmärrettäviä. Runoilijan ammatti määritellään runossa insinöörin ammattia vastaavaksi, koska »alalla on työtömiä työnhakijoita». Tulkitseen tämän ironiseksi kannanotoksi. Eräässä toisessa runossa kuvataan »maagisia sosiaalisen runoilijan työhuoneen tunteja», jotka sisältävät »seurustelua, työtä, huvituksia» ja »investointeja Sörnäisissä». Runon mukaan nämä asiat tuottavat »eniten runoilijan hyvää», toisin kuin joskus runous itsessään. Nämäkin säkeet voidaan tulkita eri tavoin: muistutukseksi siitä, että runoilijat ovat tavallisia ihmisiä tai sen kritiikiksi, että runoilijat käyttävät aikansa kaikkeen muuhun kuin runouteen.

Itseäni viehättivät runoissa eniten viittaukset vanhoihin lasten- ja nuortenkirjaklassikoihin. Vaikka en ole ollut lapsi 1930-luvulla ja olen lukenut **Anni Swanin** kirjoja vain jonkin verran, mieleeni tulivat kirjastohyllyt lapsuudesta säkeistä »tämänkin se tiedotti sädehtivien kevähankien armoilla / kun me kolme. Ritvan suojatit / tosiaan olimme kaikki Levillä / -- /». Swanin *Me kolme; Ritvan suojatit* on ilmestynyt vuonna 1937. Toisia tärkeitä in-tertekstejä ovat **Susan Coolidgen** *Katy*-kirjat, joihin teoksen päättävässä runoelmassa viitataan useasti. Teksti antaisi varmasti vielä enemmän *Katy*-kirjojen tuntijalle, esimerkiksi säkeissä »Clover ei halua Katyn kohtaloa / vaan statuksen ja jalustan jolla ja jolta varvistaa / ilman balettikoulutustakin / hän yrittää välttyä sulautumasta massa- / -- /».

Kokoelman ulkoasussa huomiota kiinnittävät ainakin joidenkin runojen väliin jäävät tyhjät sivut, joiden funktio jäi minulle hieman epäselväksi. Toisaalta sivut voitaisiin ajatella kokoelman nimen »verhoiksi», joiden »takaa tulee kirjoitus». Nimisäe on vasta kokoelman viimeisen luvun alussa: »Verhojen takaa tulee kirjoitus / uutimien taa se jää / siinä on pieni vivahde-ero / se ei ole meidän päänsärkymme / vaan rikkautemme. / -- /» Tämän jälkeen runossa puhutaan »drugstoresta», joka kuitenkaan ei ole maailman metafora vaan jonkin muun, mutta minkä? Vastauksen löytäminen ei runon mukaan myöskään ole »-- meidän päänsärkymme / vaan rikkautemme / -- /».

Verhojen takana on siis jotain, mitä on mahdotonta tavoittaa. Tämä on kuitenkin myönteinen asia, ja Forsblomin kokoelmaa ei kokonaisuudessaankaan voi kutsua ahdistavaksi tai jyrkkiä mielipiteitä tyrkyttäväksi. Kyse on pikemminkin kielellisestä mosaiikista, jonka osasia ovat niin laulujen sanat, musiikkiyhtyeet, lastenkirjat tapahtumiseen kuin toiset runoilijatkin, kuten **Bo Carpelan** ja **Edith Södergran**. Kutsuisin kokonaisuutta onnistuneeksi ja runoutta vaikeana kirjallisuudenlajina pitävälle helposti lähestyttäväksi.

RIIKKA YLITALO

Punaisen kirjan jälkeen

VATAK (2011):

Ilman Lenin-setää, huom. Kulttuurivasemmiston vastaisku.

TOIMITTANEET JAN LIESALO JA VAULA TUOMAALA.
INTO KUSTANNUS. 199 SIVUA.

ILMAN LENIN-SETÄÄ, HUOM. -pamflettiin on koottu mitä moninaisimpia kulttuurivasemmiston edustajien näkemyksiä esseestä runouteen ja sarjakuvasta draamatekstiin. Kirja pyrkii toimittajiansa **Jan Liesalon** ja **Vaula Tuomaalan** mukaan rakentamaan uuden vasemmistolaisuuden itseymmärrystä. He puhuvat suvaitsevaisuudesta ja pienimmän yhteisen nimitäjän löytämisestä.

Kirjana VATAKIn (Vasemmistotaiteilijat ja kulttuurityöntekijät -toimintaryhmä) monipäisestä olenosta ei silti ole vasemmistoa poliittisesti yhteen sitovaksi katekismukseksi, niin monella mutkalla se on. Kirjoittajat analysoivat kriittisesti julistamisen sijaan, ovat vuoroin pessimistisiä ja turvautuvat kohta ironiaan.

Tässä suhteessa teos poikkeaa merkittävästi esimerkiksi **Dan Koivulaakson**, **Anna Kontulan** ja kumppaneiden yhteisjyrähdyksestä *Radiikaaleinta on arki* (2010). Kyse ei ole vain työstä ja toimeentulosta vaan mikrotasojen hiljaisesta käymisprosessista: nykytaide, boheemi individualismi, ajattelu, aktivismi ja piratismi saattavat hyvissä oloissa synnyttää uuden vasemmistolaisen subjektiviteetin sivutuotteenaan. Mutta itsetarkoitus se ei ole.

VASEMMISTON ITSEYMMÄRRYS voidaan tulkita Helsingin vihreän kunnallispoliitikko **Tuomas Rantasen** tavoin Ranskan vallankumouksen sloganin »vapaus, veljeys ja tasa-arvo» päivittämiseksi 2010-luvulle. Esteenä päivityksen onnistumiselle ovat hänen mukaansa vasemmiston helmasynnit elitismi, kuppikunnat, vallankumouksen estetisointi, valtiokeskeisyys ja kollektivismi. Toisaalta voi kysyä, eikö valtiokeskeisyydestä luopuva aktivismi edellytä ainakin jollain tasolla kollektiivista kairoksen hetkeä? Miten muuten päästään esimerkiksi filosofi **Slavoj Žižekin** kuvaamaan kollektiiviseen oivallukseen, että »me olemme niitä, joita olemme odottaneet»?

KIRJAILIJA **JANI SAXELL** on puolestaan turhautunut sellaiseen eettiseen ajatteluun, jossa on jäähdytetty kylmän sodan ideologiisiin rajalinjoihin. Hän puolustaa esimerkiksi **Sofi Oksasta**, koska taantumuksellinen vasemmisto kielsi *Puhdistuksen* totuuden pelkästä neuvostonostalgiaista.

Neuvostoliiton rauniot ovat olleet oikeiston argumentti. Ehkä Saxell haluaa varastaa heiltä moraalisen aseensa? Mutta vasemmisto ei voi muuttua suomettumisen hautaustoimistoksi, sillä ei ratkaista nykytilanteen ongelmia.

TAIDE ON POLIITTISTA monella tapaa. Esitystaitelija ja filosofi **Esa Kirkkopelto** kirjoittaa, että kaikki aidosti moderni taide on vasemmistolaista. Kirkkopelto kertoo, että moderni taide on jatkanut näihin päiviin asti Ranskan vallankumousta kritisoimalla syntyneitä porvarillista yhteiskuntaa ja yksilökeskeistä ihmiskäsitystä.

Kun moderni taideteos on Kirkkopellon mukaan »osiensa vapaa yhteisö», se on kuva ympäröivästä yhteiskunnasta. Idea modernista taideteoksesta yhteiskunnan mallina hajottaa ennalta annetun, metafyyssisen kokonaisuuden. Kirkkopelto väittää, että erilaisten osiensa yhteenkuuluvuuden kautta moderni taideteos antaa mahdollisuuden ajatella yhteiskunta uudelleen: »Asiat voivat kuulua yhteen myös silloin, ja eritoten silloin, kun ne riitelevät, eli kun niiden välillä vallitsee jännite.»

Apokalyptiseen tapaansa kuvataiteilija, tohtori **Teemu Mäki** näkee avantgarden mahdollisuutena pysäyttää ekologinen katastrofi. Hänen mukaansa länsimaisen rationalisoidun faktatiedon ihanne ei saa ihmisiä rakenta-

maan tiedosta kestäväää toimintaa. Hiljaiseman tiedon väylänä taide voi helpommin mullistaa maailmankatsomuksen ja sitä kautta myös konkreettiset valinnat. Mäen lähtökoh- ta on siis aristoteelinen: vasta taiteen välittä- mä katharsis saa meidät omaksumaan asiat tunteen tasolla.

Kaikki aidosti moderni taide on vasemmistolaista

TYÖVÄENLUOKKAINEN RETORIikka on nyt maskuliinisuuden puolustusta. Näin ainakin ajattelevat **Karin Creutz-Kämppi**, **Mika Helander** ja **Niko Puronen**, joiden mukaan hyvinvointivaltion ja maahanmuuton vastakkain asettamisen on ongelma. Vasemmiston olisi sanottava tähän, että teollisten työpaikkojen katoaminen ja hyvinvointipolitiikan alasajo eivät johdu maahanmuuttajista.

Kirjoittajien tapa hahmottaa perinteisten vasemmistokoneistojen hierarkkinen rakenne muistuttaa jo **Michael Hardtin** muotoilemaa imperium-hypoteesiä: »voit protestoida, mutta sinne minne protestisi kohdistat ei ole ketään kotona». Tähän turhautumisessa on oikeistopopulistisen nosteen ydin.

Teoksen kirjoittajat kannattavat vasemmistoon kuuluneen solidaarisuuden laajentamista, riesaksi muuttuneen etujoukkoajattelun ylittämistä.

Yhdistävänä linjana solidaarisuuden laajennus voi saada monia muotoja. Se voi esimerkiksi ilmetä queer-liikkeen tavoin outojen seksuaali-identiteettien puolustuksena (**Akuliina Saarikoski**), internationalismina (Saxell), antirasismina tai yhtä lailla vasemmistoeeliin jalkautumisena »akateemisesti» holhoamansa kansan pariin.

SARJAKUVAN KEINON **Lissu Lehtimaja** pohtii, miten **Kari Suomalaisen** klassiset piirroshahmot kypäräpäisestä papista lättähattuun voivat nyt 40 vuoden jälkeen? Sarjakuvapiirtäjä **Ville Ranta** parodioi osuvasti Muhammed-pilapiirtäjien kohottamista sananvapauden sankareiksi.

Kirjan draamaosastolla on nuorten dramaturgien **Sinna Virtasen**, **Linda Wallgrenin** ja **Juho Gröndahlin** tuottama politiikan sanoilla leikittelevä *Rakkauten kolmoisikäsky*, jossa esimerkiksi ivataan vihreiden leijonantunnusta:

»– Vaalivuoden vuodista puheen ollen – onkohan / vihreiden valkea leijonantälja yhtä lämmin kuin talvisodan / aikaiset valko-

manttelit? Näyttää ainakin kovasti / samasta eläimestä nyljetyltä. / – Kauhtuneelta. / – Naamioitumisen kannalta valkoinen vuota on / tietty erinomainen. Paitsi sitten tietty, kun on taas / vihreää.»

Toisaalta kirjan loppuun on vielä tallennettu VATAKin avoriihen keskustelu, jossa radikaalina spekulointia esitetään vasemmistoliiton ja vihreiden yhdistäminen suuremmaksi punavihreäksi voimaksi. Punavihreys on barrikadin yhteisellä puolella liberaalia kapitalismia vastaan

Kulttuurivasemmisto saa käyttövoimaa omista kahnauksistaan..

Teos on karnevalistinen spehtaakkeli, se ei ole rajattu argumentti vaan joukko hajanaisia ääniä. Postpolitiikassa muutokset etenevät juuri hajautettujen spehtaakkeliin kautta. Kun suomettumisen vuosina marxilainen kulttuuriälymyöstyö kaihoi sisäisiä vastakkainasetteluja ja tulkitse yhtä punaista kirjaa, nyt kulttuurivasemmisto saa käyttövoimaa omista ristiriidoistaan ja kahnauksistaan. Nostan vatakilaisille hattua.

Mutta paradoksaalisesti syy kulttuurivasemmiston avautumiseen on liberaali kapitalismi. Koska globaali kapitalismi tekee mahdolltomaksi konkreettisen vihollisen nimeämisen (tyyliin kaikki on markkinavoimien syytä), aatteellisesta pietismistä ja nurkkakuntaisuudesta irtaudutaan konkreettiseen arjen politiikkaan, yhdessä tekemiseen ja varauksettomaan maailmanparantamiseen.

ANTTI HEINONEN

Miten eheyttää ihmiskunta?

ELE ALENIUS (2011): *Maailmankehityksen suuri käänne*.

SUOMEN RAUHANPUOLUSTAJAT JA LIKE,

182 SIVUA.

PITKÄN LINJAN VASEMMISTOPOLIITIKKO, MUUN MUASSA SKDL:n puheenjohtajana ja Suomen Pankin johtokunnan jäsenenä toiminut **Ele Alenius** (s. 1925) on eläkkeelle jäätyään keskittynyt yhteiskuntafilosofiseen pohdiskeluun. Hänen uusin kirjansa *Maailmankehityksen suuri käänne* jatkaa samantyyppistä

laajojen kaarien piirtämistä kuin hänen kaksi aiempaa teostaan *Että olisimme humanin sivilisaation planeetta* (2000) ja *Planetarismi maailmankehityksen rationaalisen perustana* (2005).

Uudessa kirjassa Alenius keskeisenä teemana on se, kuinka pahasti yhteiskunnallisen ajattelun kehitys on jäänyt jälkeen tieteen ja teknologian kehityksestä. Kehitys on merkinnyt lähinnä luonnon mahdollisimman tehokasta hyödyntämistä. Nämä huomiot ovat samansuuntaisia kuin nuoren polven yhteiskuntatieteilijällä **Teppo Eskelisellä** tämän pamfletissa *Kehityksen loppu* (Into Kustannus 2011).

Kriittiset rajat sekä luonnon hyödyntämisessä että ihmiskunnan sisäisissä suhteissa ovat tulleet vastaan, ja nykyisen suuntauksen jatkuessa ihmisen itsensä aiheuttamat kohtalokkaat katastrofit tulevat yhä todennäköisemmiksi. Alenius painottaa erityisesti ilmastonmuutosta ja muuta ympäristötuhoa, ydinaseiden uhkaa, globaalia eriarvoisuutta, tulo- ja varallisuuserojen kasvua myös vauraiden länsimaiden sisällä sekä nykyisten talouskriisien mahdollisia seurauksia. Samaan joukkoon olisi voinut lisätä vielä fissionvoiman uhat. Ehkä ne olisivat vahvemmin mukana, jos kirja olisi kirjoitettu Fukushima ydinturman jälkeen.

UUDEN TIETEELLIS-TEKNOLOGISEN aikakauden tuottamat mullistukset ovat Alenius muuttaneet ihmiskunnan tai oikeastaan koko luomakunnan uudelleen kohtalonyhteyteen. Katastrofien uhka koskettaa kaikkia, ja äsken mainitut suuret kriisit ovat ratkaistavissa vain ajattelutapojen maailmanlaajuisen muutoksen kautta. Niinpä tarvitaan suuria, koko ihmiskunnan laajuisia päämääriä ja maailmantalouden suunnitelmallista hallintaa vapaisiin markkinoihin luottamisen sijasta.

Alenius painottaa demokratian perusarvojen merkitystä tässä ihmiskunnan eheytyksen prosessissa. Hän korostaa niiden edellyttävän myös sivistykseen panostamista ja jopa uutta valistuksen aikaa. Edellisen valistuksen ajan päämäärien lisäksi nyt olisi korostettava yksilön oikeuksien lisäksi myös yhteisöllisiä velvollisuuksia ja yhteiskunnan rakentamista ihmisten yhteisenä suurena päämääränä.

Myös tieteellä on keskeinen rooli Alenius hahmottelemassa maailmankehityksen demokraattisessa hallinnassa. Hän on huolissaan liiallisesta yritysten lyhytnäköiseen

voitontavoitteluun perustuvasta panostamisesta soveltavaan tutkimukseen perustutkimuksen kustannuksella sekä siitä, miten humanistiset tieteet ovat jääneet jälkeen luonnontieteiden kehityksestä. Hän vahvistaisi yhteiskunnallisen päätöksenteon tiedollista perustaa, mikä saattaisi tukea myös poikkitieteellisyttä ja kokonaisvaltaisuutta tieteellisen maailman sisällä.

Kriittiset rajat sekä luonnon hyödyntämisessä että ihmiskunnan sisäisissä suhteissa ovat tulleet vastaan.

Eräs nykypäivänä kenties rohkea, mutta perusteltu, konkreettinen vaatimus on pankkien ja muun rahoitusjärjestelmän ottaminen keskeisiltä osin yhteiskunnan hallintaan. Euroopan rahoituskriisin yhteydessä Alenius muistuttaa siitä demokratian kannalta omittuisesta asetelmasta, että »demokraattisten valtioiden täytyy ottaa huomioon se, nauttivatko ne yksityiseen omistukseen perustuvan rahoitusjärjestelmän luottamusta vai eivät».

Yhtenä keskeisenä syynä Yhdysvalloista alkaneeseen finanssikriisiin Alenius pitää säästöillä keinottelemista irrallaan investoinnista reaalielämään ja todelliseen tuotantoon. Tämä on ohjannut myös pankkien toimintaa yhä enemmän. Toisena keskeisenä syynä hän mainitsee asuntoluottokriisin taustalla olleen tuloerojen kasvun.

VAIKKA ALENIUS NÄKEE nykyisen maailmantalouden erittäin huolestuttavana, hän kuitenkin uskoo ihmiskunnan mahdollisuuksiin viisastua ja löytää uusi »planetaarinen identiteetti». Tieteen ja teknologian kehitys on luonut ongelmia, mutta tarjoaa myös ennennäkemättömiä välineitä ongelmien ratkaisuun. Kirjasta tulee kuitenkin selväksi, että vain odottamalla ratkaisuihin ei päästä, vaan ne ovat kovan työn ja kamppailun takana.

Kehityksen globaali hallinta on nykypäivänä hyvin yleinen vaatimus, jota esitetään niin vasemmalta kuin oikealtakin. Ristiriidat koskevat sitä, minkälaista hallinnan tulisi olla. Kovin täsmällisiä Alenius hahmottelemat eivät ole, mutta suuntaviivat tulevat selviksi: hänen vahvaan demokratianäkemykseen ja humanismiin nojaavia ajatuksiaan ei voi las-

kea samaan kastiin esimerkiksi »uutta maailmanjärjestystä» kaavailevien Yhdysvaltojen oikeisto- ja pääomapiirien kanssa, vaikka nekin ajavat vahvaa globaalia hallintaa.

Alenius korostaa nykyisessä maailmankehityksessä pitkäjänteisen suunnitelmallisuuden puuttumista. Itse en olisi asiasta niin varma: globaalia suunnitelmallisuutta ja hallintaa on tänäkin päivänä runsaasti, vaikka Bilderbergin kaltaiset ja sitäkin hämärämmät salaseurat jätettäisiin huomiotta. Suuryhtiöiden varaan rakentuvassa kapitalismissa markkinoita säännellään yhteenkietoutuneen taloudellisen ja poliittisen eliitin suunnitelmien mukaan voimakkaasti, eikä hallintaelimistä ole pulaa: Maailmanpankki, IMF, WTO, G8... Esimerkiksi Corporate Europe Observatoryn selvityksistä voi päätellä, että päätösvallan siirtäminen ylikansalliseksi tasolle on yleensä suosinut pikemminkin suuryhtiöitä kuin kansalaisjärjestöjä.

Tästä näkökulmasta Aleniuksen linjauksissa globaalia politiikkaa ensisijaisempaa onkin demokratian ja sivistyksen puolustaminen. Ilman niiden vahvistamista inhimillisempi maailmankehitys ei ole mahdollinen. Mutta millaisia kamppailuja muutos vaatii, ja onko kehityksen suunnasta saavutettavissa sivistynyttä konsensusta? Vastakkainasettelujen aika tuskin on ohi, ja Aleniuskin pitää esillä esimerkiksi työn ja pääoman välistä ristiriitaa. Hänen käsitteensä »ihmiskunnan eheytyminen» viittaaakin ennen kaikkea nykyisen valtajärjestelmän tuottamien sotien, eriarvoisuuden ja ympäristötuhon pysäyttämiseen. Tällainen eheytyminen on hyvä johtotähti muutoksen tiellä.

ELIAS KROHN

Ensimmäinen Mooseksen kirja

MOOSES MENTULA (2011): *Musta Timantti*.

WSOY. 163 sivua.

MOOSES MENTULAN kirjallisella esikoisella on osuva nimi. Jalokivi kokoelma ei ole, mitään niin turhamaista se ei tavoittelekaan. Suomalaisia puheenparsia ja todellisuuksia uskottavasti näyttävän *Mustan timantin* maali on toisaalla. Kuten kokoelman niminovellissa selvennetään, musta timantti tässä yhteydessä on »muuten kiiltävän harmaa,

mutta siinä oli herneen kokoisia kimaltavia mustia pisteitä.» Juuri noita mustia pisteitä Mooses Mentula kiiltävän harmaasta suurenuslasinsa alle ottaa.

Musta timantti on novelleistaan eri yhteyksissä palkitun ja ammatikseen kirjoittaneen Mentulan kielellisesti varmaotteinen ja teemoiltaan hallittu taidonnäyte. Novelleja puolentoista sadan sivun kokoelmassa on 16. Nopealukuisten ja keskittyneiden novellien parasta antia on kuitenkin kirjoittajan eleeton ja nopein leikkauksin tapahtuva eläytyminen päähenkilöidensä maailmaan ja tunteisiin. Kokoelman hienoimpia ja riipaisevimpiä hetkiä ovat pienen pojan mietteet ja halu parantaa oma maailma, isän ja äidin välit. Tehtävä tuntuu mahdottomalta; novelli kuvaakin miten lapsi oman vaillinaisen käsityksensä pohjalta on omalla ristiretkellään ja vakuuttelee itselleen: »Kyllä hän pärjää. Hän on jo seitsemän.»

Kuvaavaa on, että kyseessä on lapsi. Mustan timantin henkilöt ovat kaikki enemmän tai vähemmän lapsia maailman armoilla, liian suurten vaatimusten edessä. Heitä yhdistää myös ymmärtämättömyys oman tilanteen suhteen, he sohivat syyntakeettomasti elämällään jonkun toisen elämää. Vaivattoman kerronnan syvyyksissä tapahtuu paljon. Mentulan novelleissa arkipäivä näyttäytyykin eräänlaisena tuomiopäivänä; ratkaisevasta hetkestä painellaan katteettoman touhukkaasti ohi tai sitä haikaillaan uudelleen eletäväksi. Tapahutumien kulkua ei voi muuttaa. Jälkiviisaudella on katkerahko sivumaku.

Elämä on eräänlaista shakkia. Vaarattomalta tuntuvin siirroin tila ja ratkaisumahdollisuudet rajautuvat, vaikka päähenkilöt luulevat tekevänsä päinvastoin. Siirto siirrolta pinnasängyn loukkuun ajautuva *Muutto*-novellin Antti miettii: »Vääjäämättömän pitkit-

täminen tekisi hallaa molemmille. -- Hänen olisi vain kestettävä täällä aikansa.»

Kun lapsi kestää täällä aikansa, hän kasvaa aikuiseksi. Tunnistettavasti Galaktikoineen ja TOP-tietosanakirjasarjoineen 80-luvulle sijoittuvassa niminovellissa poika jättää lapsuuden taakseen viattomilta vaikuttavissa olosuhteissa. Yökylässä tuttu paikka kuitenkin alkaa näyttäytyä tuntemattomana ja uhkaavana, ja kun poika haluaa palata takaisin tuttuun kotiinsa, mikään ei olekaan enää ennallaan. *Musta timantti*, kuten useimmat kokoelman novelleista, jää vihjaavasti auki. Lukija voi palata taaksepäin, novellien ihmiset eivät. Novellien lapsuuskuvaavuuksissa on samaa kasvamisen herkkää kuvausta ja vääjäämättömyyden tunnetta kuin esimerkiksi **Joni Skiftesvikillä**.

Kokoelman alkupuolen hienot novellit saivat seurakseen niin ikään sujuvia ja varmaotteisia novelleja. Sujuvuus ja varmaotteisuus uhkaavat kääntyä tavoittamattomuudeksi tai läpijuoksuksi. Jostain novellikokoelmiin vaikuttavasta fysiikan laista johtuen ne tuntuvat imevän puoleensa muutamia täytepalloilta tuntuja novelleja. *Mustan timantin* novellit ovat kuitenkin niin tasalaatuisia ja aihepiireiltään juuri sen verran toisistaan eroavia, että nuo »täytepalat» lienevät melko lailla lukijakohtaisia. Olisiko vähempi määrä riittänyt ja tehnyt oikeutta varsinkin *Eksoottinen kosketus* ja *Pätkätyö kairassa*-nimisille novelleille? Niiden olisi suonut laajenevan ja syvenevän; aihepiiri ja kirjoittajan kyky käsitellä aihetta olisivat siihen varmasti riittäneet. Mentula näyttää pohjoisen todellisuuden eräänlaisena selviytymiskamppailuna. Jylhä ja kyselemätön luonto asettuu hienoksi taustaksi työttömyyttä ja selviytymistä kuvaaviin novelleihin.

Hyödyttömiksi koetut ihmiset ovat kuollutta painoa valtion rattaissa, mutta luonto kaivaa luonnon esiin, ja toisaalta, asettaa asiat mittasuhteisiinsa. Jälkimmäisessä on herkköinen tragikoominen tiivistymä. »Hän kaatoi kuksaan kahvia ja veisti kuivalihasta suikaleita. Pääministeri oli käynyt kevättalvella Kemijärvellä uuden rakkaansa kanssa. Se tuli kaupungintalolle kirjavassa lasketteluasussa ja totesi, että valtiolta ei tässä tilanteessa ollut odotettavissa enempää taloudellisia interventioita.» Kaukaisempien vieraiden kohtaaminen pohjoisen kanssa on sitten muutamaa astetta raadollisempaa.

SAMI MARKKANEN

Skitsofrenia on osa ihmisen arvoitusta

SKITSOFRENIAN ON LUULTAVASTI mystifioiduin ihmisen sairauksista, jopa syöpään verrattuna. Muihin psyke-sairauksiin verrattuna siitä tiedetään ällistytävän vähän, ja kyseessä onkin nykykatsannossa »oireyhtymä», jonka muodot vaihtelevat tapauksittain.

Skitsofrenian pelottavuutta on lisännyt se, että suurin osa sairastuneista ei koskaan täysin parannu. Nykyaikainen lääkitysikin pystyy kuulemma vähentämään vain 15–20 prosenttia oireista.

Koska kaikilla kansoilla skitsofreenikkojen osuus on samaa prosentin luokkaa, voi sairautta pitää myös keskeisenä osana ihmisyyttä. Pisimmälle taudin selittämisessä osana ihmisevoluutiota on mennyt tutkija **David Horrobin** kirjassaan *Madness of Adam and Eve* (2001). Kirja herätti ilmestyessään pilkkaa ja hämmennystä, sillä Horrobin väittää skitsofrenian olleen välttämätön sivuoire kehityssämme älykkääksi ja luovaksi apinalajiksi.

Perinteiset selitykset ihmisen ylivoimaiselle evoluutiolle Horrobin tyrmää evoluutiosaduiksi. Savannin olosuhteet, ryhmäkokojen muuttumisesta seurannut kommunikaatio, kielen kehitys tai parinvalinnan keskeisyys eivät Horrobinin mielestä kuvaile muutosta evoluution käsittein. Moiset hypoteesit jättävät selittämättä, miksi muutos tapahtui juuri meidän lajimme kohdalla, ja etenkin sen, millainen geneettinen muutos ihmisen perimässä tapahtui reaktion ympäristön muuttumiseen.

Madness of Adam and Eve -kirjan tarjoama vaihtoehtoinen selitys ihmisevoluutiolle koettelee sekin uskottavuutta. Horrobinin mukaan ihmisen rasvahappojen biokemia, etenkin aivojen osalta, muuttui vuosituhansien kuluessa ratkaisevasti erilaiseksi kuin muilla ihmisapinoilla. Luovan nerouden hintana oli skitsofrenia, mutta ihmisäivot pysyivät suhteellisen kurinalaisina niin kauan kuin nautimme oikeanlaisia rasvoja.

Ihmisyys itsessään on oireyhtymä.

NIINPÄ HORROBIN EHDOTTAAKIN kirjassaan, että ihan tavallisilla kalaöljykapseleilla olisi yhtä mullistavia tuloksia skitsofrenian hoidossa kuin kalliilla psykelääkkeillä. Hoittoa on toki testattukin, mutta ilmeisesti positiivisia tuloksia on ilmennyt vain osana lääkettä.

Tueksi teorialleen Horrobin muistuttaa, että pulskasti voivissa länsimaissa skitsofreniaan sairastuneiden oireet ovat yleisempiä kuin esimerkiksi kehitysmaissa. Sairauden kehitykseen vaikuttavat todistettavasti elintaso ja erityisesti rasvahappojen saanti.

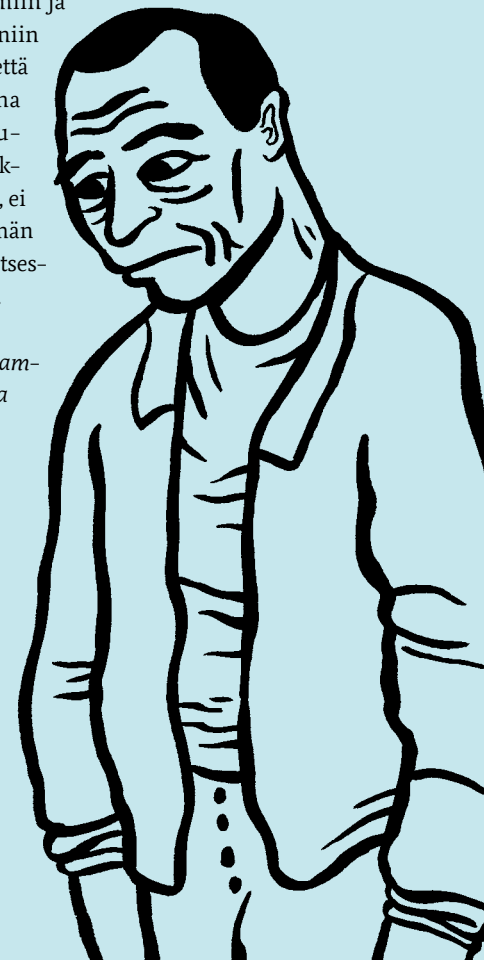
Skitsofrenian alkuperää on aiemminkin jahdattu geneististä. Horrobinin teoriaa tuntuisi tukevan se, että skitsofreniaa esiintyy tilastollisesti enemmän huippulahjakkuuksien perheissä. Mitään erityistä »skitsogeneeniä» ei ole kuitenkaan löydetty. Pikemminkin näyttäisi siltä, että periytyvää on alttius psykiatrisille sairauksille. Perimä kokonaisuutena ja ympäristötekijät ratkaisevat, millainen muoto sairaudesta puhkeaa.

Vaikka Horrobinin teoriaa evoluutiosta ei ostaisikaan sellaisenaan, hänen radikaali näkökulmansa johdattaa näkemään, miten sairauksien diagnosoiminen on keskeinen osa vallankäyttöä, jolla määritellään paitsi yksilölle oletettua »normaalia» tilaa myös ihmisyyden historiaa.

Yhtä kiinnostavan näkökulman skitsofrenian sosiaaliseen ja kulttuuriseen kehystämiseen antaa **Richard P. Bentallin** teos *Madness Explained* (2003). Horrobinin tavoin Bentall muistuttaa siitä, miten 1950-luvulla alkanut innostus psykelääkkeisiin on kaventanut keskustelua psykiatrisista sairauksista. Lääketeollisuuden etuja noudattellen tutkimukset ovat keskittyneet tehokkaampien pillereiden testaamiseen eikä sairautta ympäröivän yhteiskunnan kritiikkiin.

Bentall terävöittää oman kritiikkinsä siihen, miten »mielisairaus» jo sinänsä on irvokas käsite. Jos kerran olemme muilla tiedon alueilla päässeet kartesiolaisesta mystiikasta, ruumiin ja mielen erottelusta, niin olisi aika huomata, että »sairaudessa» on aina kyse fyysisestä ruumiista vuorovaikutuksessa ympäristöönsä, ei mistään hengenheimän ilmiöistä. Ihmisyys itsessään on oireyhtymä.

Markku Soikkeli on tampereläinen kriitikko ja kirjailija.

**Tilaa nyt
tutustumis-
hintaan!**

- Viikkolehti** 3 kk 34 e
- Viikkolehti** kestopilauksena 122 €
- Viikkolehti + Satakunnan Työ** kestopilauksena 161 €
- Satakunnan Työ** kestopilauksena 67 €

POSTIMAKSU
MAKSETTU

Sukunimi

Etunimi

Lähiosoite

Postitoimipaikka

Tilaaajan allekirjoitus

Puhelin

Kansan Uutiset

Viikkolehti

Tunnus 5005076

00003 vastauslähetys

Koskee vain uusia kotimaan tilauksia. ALV 0% (tilattu sanomalehti)